

Tartu Ülikool
Geograafia Instituut
Geoinformaatika ja kartograafia õppetool

Kiigekohad Eesti maastikes

Magistritöö inimgeograafias

PIRET PUNGAS

Juhendajad: *Prof* TÕNU OJA
V. teadur HANNES PALANG

Tartu 2004

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. TEOREETILINE TAUST	5
1.1 Koha käsitlemine inimgeograafias	5
1.2 Koha tähendus(ed) – sakraalne <i>versus</i> profaanne	5
1.3 Eriliste kohtade tähenduse aspektid	7
2. KIIGEKOHAD KUI ERILISED KOHAD	12
2.1 Kiikumiskombe päritolu ja mõiste “kiik” tähendus	12
2.2 Kiikede ja kiigekohtade vorm	13
2.3 Kiigekoha funktsioon 21. sajandi alguseni	17
2.4 Eesti ajaloolisest kontekstist tulenevad protsessid kiigekohtades 18. sajandist 21. sajandi alguseni	20
3. MATERJAL JA METOODIKA	27
3.1 Materjal	27
3.1.1 Testalade valiku kriitiline analüüs	29
3.2 Osalev vaatlus	30
3.3 Ankeetküsitlus	31
3.3.1 Ankeetküsitluse kriitiline analüüs	32
4. TULEMUSED	33
4.1 Kiigeplatsi iseloomustus	33
4.1.1 Kiigeplatsi elemendid	37
4.2 Kiigeplatsi vorm ja funktsioon sajandivahetusel	38
4.2.1 Külakiiged	38
4.2.2 Talukiiged	40
4.2.3 Lastekiiged	40
4.2.4 Turismikiiged	41
4.2.5 Segatüüpi kiiged	42
4.3 Kiigeplatsi tähendus 21. sajandi alguses	43
4.4 Aastaaegade mõju traditsioonilisele kombestikule	51
5. ARUTELU	55
5.1 Staatilised ja dünaamilised traditsioonilised kohad	55
5.2 Looduslikud eeldused kiigekoha tekke soodustajana	56
5.2.1 Aastaaegade mõju traditsioonilisele kombestikule	58
5.3 Kiigekoha aspektide ja tähenduse muutused	59
5.4 Kiigekohtade vajalikkus	62
5.5 Kiigekohtade perspektiiv	65
6. JÄRELDUSED	67
KOKKUVÕTE	69
SUMMARY	71
KASUTATUD KIRJANDUS	73
Arhiivimaterjalid:	78
Joonised:	78
Suulised andmed:	79
LISAD	80

SISSEJUHATUS

Tõenäoliselt teab enamik eestlasi, millised näevad välja kiigekohad ning kuidas neid kohti oma lähikonnas kutsutakse. Paljud oskavad rääkida enda kiigelkäimisest mõne loo või mäletavad vanematelt kuulnud. Kiigekohad moodustavad osa Eesti kultuuripärandist ning neil on eestlaste jaoks oma tähendus.

Kiigekohad on Eesti maastikus mitmes mõttes huvitav fenomen. Nende tekkimisel, säilimisel/säilitamisel või kadumisel mängivad oma rolli paljud erinevad tegurid.

Kiik on maastikul suhteliselt väike element ning kiigeplatsid moodustavad maastikust väikese osa. Kiigeplatsid kujundavad kohad, mille erinevad aspektid (vorm, funktsioon, protsess, kontekst ja tähendus) määravad läbi üksteise kiigekoha olemuse. On teada, et kiigekohad ja kiikumiskomme eksisteerivad Eestis kaugest minevikust tänapäevani. Samas on selgusetu, millised põhjused on taolise fenomeni, kus üks väike maastiku element ei ole pika aja jooksul ära kadunud, tekitanud ning mille alusel ja kuhu kiikesid püstitatakse või kiigekohti luuakse.

Ajaliselt püsivates kiigekohtades toimuvad mitmesugused protsessid, mis on vastuseks ühiskonna mõjudele. On aga küsimus, milliseid arengusuundi need protsessid kiigekohtades tänapäeval võtavad.

Üks iseäralik kiigekohtade omadus on nende kasutamisaeg. Vaatamata sellele, et kiikumas käidi/käiakse peamiselt suvisel aastaajal ning talvel on kiigekohad enamjaolt kasutamata, on need kohad olnud läbi sajandite eestlaste jaoks jätkuvalt millegi poolest olulised. Samas on teadmata, millises ulatuses mõjutavad aastaajad kiikumist tänapäeval.

Kiikede kohta on autorile teadaolevatel andmetel avaldatud vaid üks põhjalik artikkel (Vissel, 2003) ja diplomitöö (Langinen, 1956), mis on koostatud peamiselt Richard Viidalepp'a 1930ndatel kogutud etnograafilise andmestiku põhjal. Nimetatud materjal ei ole kindlasti piisav, et eeltoodud probleemidele vastuseid leida. Seetõttu on vaja kiigeplatse vaja täiendavalt uurida. See aitaks ühtlasi kirjeldada kiigekohtade perspektiivi ning sellega osa Eesti kultuuripärandi arengusuunast.

Tulenevalt eelnevast, on töö **eesmärkideks** välja selgitada:

1. millised ja kui palju võivad looduslikud eeldused mõjutada kiigekohtade teket ja hulka;
2. kuidas mõjutavad sotsiaal-majanduslikud ja kultuurilised muutused kiigekoha aspekte ning milline aspektidest on koha säilimise vaatenurgast olulisem (eeldusel, et traditsiooniliste kohtade säili(ta)mine on vajalik ja väärtuslik);
3. milles seisneb kiigekohtade olulisus ja/või erilisus;
4. kas ja kuidas mõjutab aastaajalisus tänapäeval kiigekombestikku.

Uurimistöö koosneb viiest peatükist. Töö teoreetilises osas analüüsitakse üldiseid mõjutegureid, sh protsesse, mis tekivad koha aspektide (osatähtsuse) muutumise tulemusena.

Teises osas antakse ülevaade kiigekohtade aspektidest alates pärisorjuse kaotamisest kuni tänapäevani, mis on vajalik tänapäeval toimuvate protsesside mõistmiseks.

Järgmised peatükid keskenduvad käesoleva uurimuse jaoks püstitatud eesmärkide lahendamisele. Metoodikas tutvustatakse 15 uurimisala valiku ning ankeetküsitluse läbiviimise põhimõtteid. Tulemuste peatükis antakse statistiline ülevaade kiigekohtade paiknemisest looduses ning esteetiliste kategooriate esindatusest, mida on illustreeritud võrdleva materjaliga Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivist.

Seejärel esitatakse uurimisaladel inventeeritud kiigekohtade (76) liigitus funktsiooni põhjal, milles kajastub kiikede vorm ja tähendus ja tuuakse ära õpilaste (n=520) arvamused kiikumisest ja kiikedest. Tulemused on esitatud tabelitena ning sinna on selgituseks lisatud kodeerimise põhjal saadud arvamusklassid.

Lähtudes töö eesmärkidest, keskendub uurimuse viies, arutelu osa kiigekohtade looduslike eelduste osatähtsuse väljaselgitamisele, kiigekoha aspektide muutumise analüüsile ning kiigekoha jätkuvuse põhjuste otsimisele; sh käsitletakse aastaajalisuse rolli kiigekombestikis.

Tahaksin tänada oma kannatlikke juhendajaid Tõnu Oja ning Hannes Palangut, kes oma huvitavate ja abistavate mõttearendustega on aidanud lahendada probleeme ning tõstatanud olulisi küsimusi. Tänan Ivar Puurat täiendavate ideede ning Egle Kauri keeleliste nõuannete eest.

Käesolev uurimus ei oleks saanud valmis ilma vastutulelike vallavalitsuste töötajate, kiigekohtade lähedal elavate inimeste ning õpetajateta, kes võtsid vaevaks mu küsimused ära kuulata ja nendele vastata. Tänan ka õpilasi, kellel jätkus viitsimist täita mahukat ankeeti.

Töö valmimist on toetanud Eesti Teadusfondi (ETF) grant nr 5261.

Lõpetuseks tänan oma häid sõpru ja vanemaid selle eest, et nad on minu jaoks olemas.

1. TEOREETILINE TAUST

1.1 Koha käsitlemine inimgeograafias

Vastukaaluks positivismile ja kvantitatiivsele revolutsioonile hakati 1970ndatel inimgeograafias humanistlikus koolkonnas uurima indiviide ning nende tegevusi (Crang, 1998). Uurimustes keskenduti mitte inimestele ja pärimusele üldiselt, vaid püüti juurelda tegelike inimeste ning tavalise pärimuse kui indiviidide poolt läbi elatud kogemuste üle. Taolist lähenemisviisi seostati fenomenoloogiliste ideedega, mida Buttimer (1993) sõnastab kui indiviidi tähtsustamist, mille käigus uuritakse inimkogemuse ruumi, looduse ja keskkonna tähendusi, püüeldes Husserli sõnu kasutades selle poole “et minna tagasi asjade eneste sisse” ja lasta tegelikkusel rääkida enda seest (viidates Tuan, 1971; Samuels, 1971; Relph, 1974; Seamon, 1980). Stefanovic (1998) viitab samuti Husserl’ile (1962), kuid kirjeldab fenomenoloogilist uurimust suhtumises uuritavasse nähtusesse kui *eideetilist*, st uurimise käigus püütakse välja jõuda nähtuse kõige iseloomulikuma ning peamise omaduseni, milleta nähtus ei oleks enam see, mis ta on. Wikipedia entsüklopeedias tõlgendatakse fenomenoloogilisi ideid kui lähenemist, mis võtavad lähtekohaks nähtuse intuiitivse kogemuse ning püüavad sellest tuletada kogemuse peamisi tunnuseid ning kogetava olemust (<http://en.wikipedia.org/wiki/Phenomenology>). Tilley (1994) peab fenomenoloogilise lähenemise võtmeküsimuseks lisaks inimeste kogemusele veel viisi, kuidas maailmast aru saadakse.

Eelnimetatud omadused n-õ kinnistuvad kohas. Järelikult on läbi kohtade analüüsi võimalik uurida inimest. Kohtade uurimisel võeti arvesse kohtade iseloomu ja spetsiifilisust ning geograafid arutlesid geograafiliste nähtuste üle, et jõuda selgema arusaamani inimestest ja nende olukorrast. Koht oli kombinatsioon inimese identiteedist ja positsioonist ühiskonnas, aga kohal ei olnud kindlaid geograafilisi piire (Jauhiainen, 2004, 37; viidates Tuan, 1974a). Tilley (1994) peab koha piirideks inimteadvuses kinnistunud piire, sest koha tähendus on talletatud olemasolevas või elatud teadvuses. Kohad on midagi märgatavalt enam kui lihtsalt punktid või asukoht, sest neile on inimeste poolt omistatud erinevad tähendused ning väärtused. Geograafiline kogemus algab kohtades, jõuab teistesse paikadesse välja läbi ruumi ning loob inimeksistentsi jaoks maastikud või regioonid (Tilley, 1994).

Relphi (1974) järgi võib ühelt poolt kohta mõista ja kogeda otseses ja ilmselges mõttes kui maastikku, kus visuaalsed omadused esitavad käegakatsutavaid inimtegevuse jälgi, või teisest küljest, abstraktsemas mõttes, maastikku, kus peegelduvad inimese väärtushinnangud ning kavatsused. Samas ei saa kõiki kohaga seotud kogemusi (nt koduigatsus) mõista maastikukogemustena.

Kohad moodustavad maastikus kontsentreeritud tähendusväljaga omavahel suhestatud alasid, mis on toodetud inimtegevuse, -taju -tunnetuse ning väärtuste tulemusena. Stefanovic (1998) peab kohta rohkemaks kui lihtsalt füüsiliseks või ruumiliseks paiknemiseks, mida on võimalik täpselt piiritleda.

1.2 Koha tähendus(ed) – sakraalne *versus* profaanne

Koha tunneb ära erinevate märkide järgi, mis paiknevad maapinnal, kuid mille tähendus(ed) asetsevad inimeste teadvuses. Koha tähenduste asetust illustreerib Peirce’i triaadne märgiteooria (Cobley & Jansz, 2002), kus märgimudel koosneb representatsioonist ehk tähistajast (märk ise), objektist ning tõlgendist ehk tähistatavast. Tähistajaks on mentaalse idee kirjalik, suuline või käeline esitus, objekt on realselt

eksisteeriv ese/element/organism ning tõlgend on inimese peas tekkiv idee/seos tähistaja ja objekti suhtes.

Tinglikult võib ideid jaotada eri klassidesse. Kõige üldisema klassi moodustavad baasideed, mis tähistavad üldist arusaamist; nt külakiigeidee – enamikul eestlastest tuleb silme ette kiige vorm/kuju koos seda ümbritsevate peamiste elementidega (lõkkease, pingid, lauad, puud-põõsad jne), millele lisanduvad kombetäitmised (tantsimine, laulmine, kiikumine) ning kiigejutud. Samas ei pruugi antud kiigeidee olla seotud mingi konkreetse kohaga (eriti kui mõtlejaks on inimene, kellel lähikonnas ühtegi kiike ei paikne).

Idee teine aste on konkreetsem. Inimese peas on talletatud konkreetne kiigeplats koos sealsete olude (vaade, asetus hoonete suhtes, toolide, laudade, lõkkeaseme paigutus jne), kommete ning kiigejuttudega (kas kiigeplatsi hoitakse või ta on jäetud hooletusse, kui palju toimub kiigeplatsil külapidusid, kes on külaelanikest alati peol kohal jne).

Igal kohal on omad tähendused. Inimesi, kes saavad nendest tähendusmärkidest aru, võib lugeda n-ö omadeks (*insider*), ning neid, kes antud märke lugeda ei oska, on n-ö võõrad (*outsider*). Relph (1974) väidab, et olla koha sees tähendab antud kohta kuuluda ning selle kaudu end identifitseerida ja toob oma/võõra vahekorra kohta seitse erinevat varianti. Peil (1999a; viidates Cohen, 1989) toob välja, et kohalik kogukond tähendab samaaegselt mõlemat – sarnasust (midagi on kogukonnasiseselt ühte moodi) ja erinevust (erinetakse teistest/võõrastest). Soini (2004) täiendab, et omasid vaadeldakse koha osana ja et koht on omakorda osa nendest ning maastik on siinjuures osaliselt kohalike jaoks nähtamatu, sest kogemused, tunded ja teadmised, mis konstrueerivad koha, juba sisalduvad maastikus. Selliste arusaadavate nähtavate ja nähtamatute märkide kogum moodustab kohalike elanike jaoks, tervikuna omakultuuri, mis eristab ühtesid (sub)kultuure teistest. Eesti Maaelu Hartas on sätestatud, et:

“omakultuur on rahvuse iseloomulik elamise ja inimeseks olemise viis, mis seob tervikult kogu rahva elu ja tegevuse: inimese suhted teiste inimestega, majanduse, omavalitsuse, hariduse, teaduse ning kunstiga. Omakultuur on igale rahvale võõrandamatu inimõigus.” (<http://www.lepe.ee/739>).

Omakultuuris saab (Eliade 1992; viidates Eliade, 1959) ruumi jaotada tähenduslikus mõttes kvalitatiivselt tavaliseks ehk **profaanseks** (*profane*) ja pühalikuks ehk **sakraalseks** (*sacral*), kus viimane on kvaliteetsem. “Kvaliteetsus tähistab aja (ja ruumi *P.P.*) mõistmist reaalse jõuna, mis on kas hea või halb/.../ mittepüha või püha” (Vahtre, 1991:17). Esimene neist hõlmab igapäevaelu ruumi (*dwelling*), mida kasutades rahuldatakse oma peamisi vajadusi (vt Maslow, 1970), ning teine sisaldab ruumi, mida kasutatakse mingil pühal eesmärgil. Selles mõttes on koht osa ruumist ja me võime sama jaotust kasutada kohtadest rääkides.

“Siinjuures tuleb rõhutada, et püha ei ole mitte füüsilise maastiku objekt (näiteks puu ja kivi) iseenesest, vaid just see “hoopis teine”, mis ennast objekti kaudu ilmutab. Ilmutuse läbi pühitsetud objekt muutub ise millekski teiseks, jäädes samas ometi iseendaks – püha kivi on endiselt kivi (füüsilises mõttes), kuid “nägijale” on see muutunud üleloomuliku väe kehastuseks” (Lang, 1999:66).

Tegevust, mida viiakse pühas kohas läbi, võib nimetada **riituseks**. Cambridge'i sõnaraamat (http://dictionary.cambridge.org/define.asp?key=habitue*1+0) sõnastab “riituse” kui tavaliselt religioosse tseremoonia, mis sisaldab konkreetseid fikseeritud sõnu ja tegevusi. Honko ja Pentikäinen (1997) on liigitanud riituseid järgmiselt:

- ✓ kalendriga seotud riitused (vt ptk 3.2) – need leiavad perioodiliselt aset aastast aastasse ja on peamiselt seotud keskkonnaga (päike, pinnas, vesi jne);

- ✓ üleminekuriitused – sisaldavad ideed, kus inimene vahetab oma sotsiaalset staatust (sünd, teismeiga, rasedus, emaks/isaks saamine, surm);
- ✓ müüdid, mis ei ole riitustes väljendatud ja riitused, millel ei ole müütilist tausta.

Iga riituskoha puhul tekib tunnetuslik **piir** püha ja tavalise tähendusega koha vahel, millest ühel pool käitatakse ühte moodi ja teisel pool teist moodi. Lisaks ruumilisele piirile eksisteerib kohtades ajaline piir, st mingid ajahetked on olulisemad kui teised ja sageli on ruumiline ning ajaline pühadus omavahel seotud. Piiri tõmbamine kvalitatiivselt erinevate kohtade vahele on aeg-ajalt lihtsam ja ajuti raskem. Olwig (2004) toob näite piirilisusest (*liminality*) sakraalse ja profaanse ruumi ning aja vahel, viidates Turner'ile (1969, 1974), kes kirjeldab palverändurite liikumist tavaeluga seotud linnast maal asuvasse pühasse kohta. Palvetee läbitakse tavaliselt mõnda lihtsaimat transpordiviisi kasutades – näiteks jalgsi. Marksoo ja Palang (1998) viitavad Rana P.B Singh'ile, kes on kirjeldanud hindude maailmapilti ning selle mõju palverännakutele.

Ajaline piirilisus määrab ära, millal minnakse ruumiliselt erilisse kohta. Ajalise piiri võivad määrata erilises kohas asetleidnud sündmused (müstilised ilmutused vms religioosnes tähenduses, kogukonna jaoks olulised ajaloolised seigad jne) või ka perioodiliselt toimuvad erinevad (loodus)nähtused (nt mainitakse ajakirjanduses sageli ära Tuhala maastikukaitsealal asuva Nõiakaevu n-ö ülekeemine), mis on ajendiks erilise koha külastamisel ja/või mis mõjutavad paljude inimeste elutingimusi. Oluliseks perioodiliseks sündmuseks on sõltuvalt elukeskkonnast aastaegade vaheldumine.

“Algelisel ürgmajanduse tasemel olevate hõimude ajaarvamisviisid põimuvad nii või teisiti looduse rütmidega: Kuu, Päikese ja Maa tsüklitest tulenevate astronoomiliste ja fenoloogiliste perioodiliste muutustega inimest ümbritsevas keskkonnas. Neile lisandusid inimese kui bioloogilise olendi elurütmid.” (Vahtre, 1991:10). Tänapäeval on aastaegade mõju inimeste elurütmile tõenäoliselt vähenenud.

Kui inimene liigub tavalisest e profaansest kohast pühasse ehk sakraalsesse, siis valmistab ta ennast reeglina selleks mingil moel ette ehk häälestab ümber – vahetab riided, korrastab välimust, muudab käitumist jne.

Tähenduse poolest oli maastik aastasadu tagasi tõenäoliselt must-valgem – selles sisalduvad kohad jaotusid rangemalt sakraalseks ja profaanseks. Mida aeg edasi, seda rohkem on tekkinud piiriala, millel on nii sakraalsete kui profaansete kohtade omadused. Mõiste “püha” on tänapäevases kontekstis õigem ümber nimetada “eriliseks”, st et on mingil määral säilinud sakraalse koha omadused, mis viitavad paiga tähtsusele inimeste jaoks, kuid on kadunud koha religioosne tähendus, mis on asendunud erinevate alternatiividega (ptk 1.3). Erilisuse määr võib erinevatel kohtadel varieeruda. Koha tähendus avaldub läbi mitmete koha parameetrite. Kvalifitseerides kiigekohta (suurel määral) eriliste kohtade hulka, leiavad järgnevalt enam käsitlemist eriliste kohtade omadused.

1.3 Eriliste kohtade tähenduse aspektid

Koha tähenduste mõistmine toetub Widgren'i (2004) lähenemisele, kus ta eristab koha “lugemisel” nelja aspekti, mis inimese jaoks määravad ära kohtade tähenduse. Widgren eristab **vormi** (milline koht välja näeb); **funktsiooni** (miks seda kohta on vaja ja milleks seda kasutatakse); **konteksti** (millised mõjutegurid suunavad koha vormi ja funktsiooni) ja **protsessi** (kuidas kohtades omavahel suhestuvad vorm, funktsioon, kontekst). Koha **tähenduses** on oma osa kõigil neljal. Nimetatud aspektid on omavahel väga tihedalt seotud ning ühe muutumine mõjutab ka kõiki teisi.

Erilise koha vorm

Vorm on inimesele kõige kergemini tajutav ning vormis avalduvad ülejäänud kolm aspekti (funktsioon, kontekst ja protsess) ning peegeldub koha tähendus. Vorm on enamjaolt lõpptulemus ja avaldumisviis. Vormil on erinevad detailsusastmed - nt kiigeplatside juures on võimalik vormist rääkida mitmel tasandil – üks võimalus on kirjeldada kiike ja teine võimalus kiikekohta.

Koha vorm, kus mitmesuguseid erilisi toiminguid läbi viiakse, on mõjutatud toimingu iseloomust ning kohalikust kultuurist. Erilistes kohtades peegeldub sageli kohalike elanike ilumeel. Ühtset definitsiooni ilu jaoks ei ole olemas, sest igaüks määratleb koha ilu omamoodi. Siiski võivad kultuuriliste jm mõjutuste tõttu tekkida sarnased kohaelistused (vt ptk 5.2). Näiteks Bourassa (1991) toob välja, et kohaelistusi antakse peale kultuurigrupi tasandi edasi veel ka geneetiliselt ja individuaalse strateegia tasandilt.

Esteetikat (või ilu?) käsitledes on Borev (1976, 13) tõstatanud küsimuse, kui palju erineb klassikaline teos oma esialgsest, veel viimistlemata variandist? Sarnaselt võib küsida, kui palju peab inimene mõjutama looduskeskkonda, et viimane tunduks muutja jaoks kõige ilusam. Kindlasti on sõna “ilus” tähendus ajas muutuv, samamoodi nagu sõna “eriline” mõte, kuid siiski ei saa koha erilisust samastada üksnes selle ilusa vormiga.

Võttes eelduseks, et inimesed eelistavad erilisi kohti luua ilusatesse paikadesse, on Appleton (1996) esitanud kaks teooriat looduslikele eeldustele, mis võivad inimesele mõjuda esteetiliselt. Üks lähenemine kannab nimetust *elupaigateooria (habitat theory)* mis väidab, et kohast saadakse esteetiline rahuldus, kui meeleorganitega spontaanselt tajutakse, et maastiku elementide kuju, värv, paigutus jne annavad märku tingimustest, mis justkui tagaksid liigi ellujäämise. Teisisõnu tähendab see, et ilus on selline koht, mis aitab elus püsida ehk mõjub turvaliselt. Appletoni (1996) teist lähenemist nimetatakse *väljavaatepelgupaiga (prospect-refuge) teooriaks*, mis lähtub põhimõttest näha teisi, jäädes ise nähtamatuks.

Vastandina eelmisele võivad erilised kohad olla väga silmapaistvad (nt gestaltpsühholoogide poolt genereeritud märgid, Chandler, 1995). Koha äratundmine tugineb märkidele, mis näitavad mida inimesed oma pühade paikadega öelda soovivad (nt tahetakse rõhutada koha tähtsust või omada kontrolli ümbritseva üle).

Neljanda variandi pakub välja Tuan (1974b), kes arvab, et looduses pakub kõige tugevamat esteetilist naudingut ootamatus. Ilu kogetakse sel juhul kui järsku kontakti tegelikkusega, millega kogeja ei ole varem kokku puutunud. Ilu on justkui vastureaktsioon tavapärasele.

Tõenäosus, et erilised toimingud leiavad aset visuaalselt erilises kohas, on suurem seetõttu, et vaadeldava maastiku ebatavalisus tõstab maastiku väärtust (Kaplan, 1988). Samas Kaplan (1988) jätkab, et antud väide on tõene vaid osaliselt, sest vahel eelistavad inimesed just tavapärasest loodus eriskummalisele (vt ka Kaur, 2001) ning erilised artefaktid võivad vaatajale olla väga ebameeldivad. Kaplani (1988) arvates muudab koha unikaalseks pigem kohatunne (*sense of place*) (Kaplani idee sarnaneb Appletoni *elupaigateooriaga*), mis põhineb erilise koha tähendusel, mitte niivõrd nähtavate objektide puudumise (või esinemise *P.P*) interpretatsioonil.

Erilise koha funktsioon

Reeglina on erilise koha eesmärk seotud religioosse taustaga ning kogukondliku tähtsusega sündmustega, kus palutakse “kõrgemat kõikvõimast olendit”, et põhivajaduste rahuldamine profaansetes kohtades oleks edaspidigi tagatud. (Indiviidi tasandil võivad erilised kohad olla kohad, mis on seotud oluliste isiklike sündmuste/mälestustega vmt ning kus käiakse

end laadimas, kuid siinkohal vaatleme erilisust kogukondlikul tasandil.) (vt ka Bourassa, 1991) Profaansed kohad on seotud põhivajaduste rahuldamisega ja seetõttu on inimeste suhe nendesse kohtadesse objektiivsem – tarbimisvajadus on olemas kõikidel generatsioonidel. Religioossed tavad ning sõltuvus sakraalsusest on aja jooksul muutuv. Samas tingimus, et profaanne koht sõltub sakraalsest, tõstab viimase olulisust. Tavaline koht on mõeldud inimeste teenimiseks ja eriline tavaliste kohtade säilitamiseks.

Näiteks Liivimaa muistsete pühade paikade kohta on kirjutanud Loorits (1998:31):

“- tähtpäevele seltsivad pühad paigad ja ohvrikohad. Neist Liivis on säilind küll veelgi vähem mälestusi kui pühadest päevest. Ainult loetud raamatuist põlvenevad teated pühadest metsest ja hiitest (Sr, V), kus ohverdet vanule jumalaile (Sr). Usaldetavamad ja kindlasti suusõnalise traditsiooni pärandet on mälestused vanade kalmistute ja matuspaikade äärmiselt pieteetlikust austamisest”.

Aja jooksul toimuvad maastikus tähenduste kvalitatiivsed ning kontsentratsioonimuutused ning tänapäeval on suurenenud profaanse maastiku osatähtsus, sest enamikku nähtusi seletatakse tuginedes teaduse ja majanduse arengule, mitte supranormaalsetele jõududele. Enamiku sakraalsete kohtade tähendus on muutunud pigem kombetäitmiseks ning nad viitavad enam ajaloolisusele kui religioossusele. Riitustest on saanud paljudel juhtudel rituaalid, mida inimesed viivad läbi lähtuvalt kas harjumusest, nostalgiast vm põhjusest.

Rituaal on fikseeritud tegevuste ja sõnade esitus, mida sooritatakse regulaarselt; sageli on rituaal osa mingist suuremast tseremooniast (<http://dictionary.cambridge.org/define.asp?key=68200&dict=CALD>). Rituaalide sooritamise kindlas asukohas on tekkinud aja jooksul kohad, mis vaatamata religioossuse kadumisele või vähenemisele on jätkuvalt säilitanud oma erilisuse. Selliseid kohti võib nimetada traditsioonilisteks kohtadeks. Muidugi võib pidada rituaalideks ka neid tegevusi, mida sooritatakse pidevalt profaansel alal (igal kevadel külvatakse vilja põllule) ning kus praktilised tegevused on kinnistunud laiemasse ideoloogilisse tausta ning rituaalidesse (Zvebil, 2000), kuid nimetatud kombetalitus on taas seotud põhivajadustega, mida on vajalik täita eluavalduste säilimiseks.

Ühed iseloomulikud rituaalsed kohad, kus on kadunud või puudub religioosne taust, on meelelahutuskohad – ühelt poolt on tegemist osaga põhivajadustest (Maslow, 1970), teiselt poolt käituvad inimesed seal kohas teistmoodi kui tavaliselt (riietuvad korralikumalt, võtavad üle teised käitumisnormid, viivad läbi erinevaid kombetalitusi, kasutavad temaatilisi tekste jne). Näiteks kirjeldab Põldmäe (1938) kiigeleminekut Eestis järgmiselt:

“Noored inimesed enamasti käisid, vanad arva. Paremad riided pandi selga, aga ikka poolkantud, mitte käige uuemad” [ERA II 192, 341/2 (7)].

Koha kontekst

Aja jooksul mõjutavad erinevad sotsiaal-majanduslikud sündmused nii tavalise kui erilise tähendusega kohtade vormi, funktsiooni ja tähendust, seetõttu järgnevas peatükis eristatakse tavalist kohta taustsüsteemi käsitledes ei eristata.

Tinglikult võib iga sotsiaal-majandusliku mõtteviisi ja tehnoloogia muutust nimetada formatsiooni vahetumiseks. Cosgrove (1984) on tähendanud, et iga uus sotsiaal-majanduslik formatsioon loob oma maastiku (ning kohad) koos iseloomulike sümbolite, emotsionaalse tausta, ideoloogia ja ajaloo. Käesolevas töös vaadeldakse eri formatsioonide all lisaks ka sotsiaal-poliitiliste mõjutuste tagajärjel ahelreaktsioonina toimunud kultuurilisi muutusi ja nende kajastumist suhtumises kohtadesse maastikus.

Ühelt poolt loovad sotsiaal-majanduslikud formatsioonid maastikus ruumiliselt uusi kohti koos tähenduste ja kvaliteediga, teiselt poolt säilivad mõned eelmistest formatsioonidest

kujunenud kohad või maastiku osad peaaegu muutumatuna. Crang (1998) illustreerib eelnevat mõtet mõistega “palimpsest”, mis tähendab keskaegset kirjutustahvlit, millel originaalne kiri kustub/kustutatakse ja millele lisatakse üha uuesti ja uuesti uus tekst. Põhjalikumalt olen seda käsitlenud artiklis (Printsmann & Pungas, 2003. Lisa 5). Analoogselt kirjutustahvliga, kuhjuvad erinevate formatsioonide “uued tekstid” maastikule ja kohtadele. Mida sagedamini “uut teksti” kirjutatakse ning vana püütakse kustutada, seda õhemad on maastikukihid ja seda paremini paistab “eelmine kiri” läbi. Siiski, mida vanemad on kihid, seda enam on neid „kustutatud“ (ja seda vähem on neist säilinud) ning seda enam võivad olla muutunud nende tähendused. Seega on oluline mõista vanu maastikukihte ajalooliselt õiges kontekstis, et tabada nende õiget tähendust. Maastiku ja kohtade tegeliku tähenduse mõistmist võib nimetada maastiku ja kohtade lugemisoskuseks

Kui vähemalt üks koha tähenduse komponent (vorm, funktsioon ja protsess) säilib läbi formatsiooni, võib antud ala nimetada traditsiooniliseks. Traditsioonilisus viitab seega millegi säilimisele ja säilitamisele. Sõna “traditsioon” tähendab võõrsõnastiku põhjal suuliselt pärandatud kommet, tava, oskust ning sõna “traditsiooniline” märgib tavakohast, sageli esinevat, tuttavat. Peil (1999b) peab traditsiooniliseks ala, kus kohalikud elanikud on sajandeid teinud tööd ning elanud igapäevaelu. Võime väita, et mida kauem on üks koha omadus püsinud võimalikult vähe muutuvana, seda traditsioonilisem ta on.

Traditsiooniliste kohtade mõjul kujuneb n-õ rahvuslik mälu, mis “põhineb ajaloo vältel omandatud väärtushinnangutel, tänu millele on kindlustunud rahvuslik olemine, identiteet, eksistents” (Merenäkk, 2000).

See rahvuslik mälu ja traditsiooni tunnetamine hakkab omakorda genereerima tähendust, eeskätt selle funktsiooni kui millegi poolest erilist. Koha püsivusele omistatakse omaette väärtus (erilisuse määr kasvab), mis võib muutumise protsesse kas pidurdada või toetada.

Protsessid erilises kohas

Erinevate sotsiaal-majanduslike mõjutegurite tulemusena toimuvad kohtades (ja maastikul) pidevad arengusuuna muutused, kus sotsiaal-majanduslikud formatsioonid tekitavad indiviidi suhtes n-õ väliseid mõjusid, mis töötavad enamjaolt eriliste kohtade vastu, ning sisemisi (baasvajadused), inimestest endist tulenevaid mõjusid, mis toimivad koha säilimise kasuks (analoogiliselt on seda käsitlenud Külvik, 2001). Mõjudevahelisel võitlusel kohtades on mitu esinemisviisi, sõltuvalt kontekstist, toimub muutus kas koha vormis, funktsioonis või tähenduses. Muutused saavad toimuda ka protsessis endas – nii suunas, kiiruses kui intensiivsuses, kuid viimane avaldub peamiselt läbi kolme eelnimetatud koha omaduse.

Oluline tegur formatsiooni vahetuse mõjus erilistele kohtadele on seotud inimeste poolt omistatud tähendustega – kas koha tähendus õhnestab võimukandjat või mitte. Sellest tulenevad peamised arenguderilistes kohtades on järgmised:

1. **Funktsiooni ja tähenduse duaalsuse suurenemine, vähene vormi muutus *ehk kohas elamine vs kohtade osalev vaatamine*** – kohalikud elanikud on kohaga seotud (*dwellers*) ning küllastajad (sise- ja välisturistid) on osalevad vaatlejad (vt lisaks Peil, 2001). Näiteks tulevad inimesed linnast maale kiigeplatsile jaanipäeva veetma ja lähevad järgmine päev linna tagasi. Kohalikud noored käivad kiigel sagedamini, neil on välja kujunenud oma kombestik, kiigemängud, släng jne.

Küllastajate tõttu muutub erilise koha (nt kiigeplatsi) tähendus kohalike jaoks kahetiseks – ühtepidi tarbitakse koha naturaalsust, teisest küljest pakutakse kohta välja kui vaatamisväärsust ning viimasest tulenevalt muutub see sissetulekuallikaks. Koha vorm aegamööda muutub, kuna seda hakatakse kohandama vaatajate maitse järgi ning vaatajate maitse kujuneb omakorda nähtu põhjal (nt turismitalu) (vt ka Olwig, 2004).

2. **Funktsiooni ja tähenduse muutus, vormi autentsus– muuseumkohtade loomine** – st koht on konserveeritud ning tema vormi püütakse mingist ajahetkest alates säilitada inimese poolt muutumatuna. Mõiste “autentsus” näol jäävad arvestusest välja erinevad bioloogilised jm looduslikud protsessid (nt puidu mädanemine jmt). Koha funktsioon on kajastada (raha eest) vaatajatele ajahetke. Inimesed tarbivad kohta passiivselt, sest muuseumis käega midagi puutuda ei tohi (nt Rocca al Mare).
3. **Funktsiooni, vormi ja tähenduse muutumine – põhielemendi eristamine kohast** – erinevate sotsiaal-majanduslike mõjutuste tulemusena toimub traditsioonilise koha teisenemine (külakiige asemel on kasutusele võetud kiiking, mida saab hõlpsalt laadaplatstil nii üles seada kui ka kokku panna. Seos kiigekohaga on kadunud).
4. **Funktsiooni ja vormi muutumatus, tähenduse muutus – formatsiooni vahetudes paigutatakse traditsioonilised kohad uude konteksti.** Uue võimukandja eesmärgiks on vähendada konfliktiohtu kohalike ja uue ideoloogia vahel ning selle läbi kindlustada võimu. Kohad jäetakse alles ja soodustatakse nende tarbimist, kuid kohtade tähendusvälja hakatakse vähehaaval muutma (nt kiikede ja rahvamajade ehitamine 1950-1960ndatel, et rõhutada “rahvuslikkust”).
5. **Vormi taastamine, uus funktsioon ja tähendus – n-ö surnud eriliste kohtade elustamine vaatamise, harvem elamise eesmärgil** – ideoloogilise mõju katkemisel võidakse kunagi toimunud erilised kohad juttude, fotode jmt abil taastada. Kui taastatakse praktiseerimise eesmärgil, siis on see põhjustatud n-ö trotsist ideoloogilise surutise vastu. Vaatamise eesmärgil taastatud kohad ennistatakse sageli majanduslikel kaalutlustel, sest paljud erilised elemendid/objektid pälvivad võimalike vaatajate ning kasutajate tähelepanu rohkem kui harjumuspärased kohad (nt muistsete linnamägede osaline taastamine, mõisakomplekside renoveerimine).
6. **Eriliste kohtade hävi(ta)mine** – kohtade vormi kaotamisega tahetakse tagada võimu kindlustamist, kuna kohtadele omistatud tähendus võib ajendada alluvaid vastuhakule. Formatsiooni muutusel ja võimukandja mõju lakkamisel sageli hävitatud kohtade vorm taastatakse, mis säilitab oma tähenduse ja funktsiooni. Vorm on võib olla pisut teisenenud (nt vabadussõja mälestussambad).
7. **Erilise tähenduse tekitamine tavalistele kohtadele** – iga formatsiooni jooksul tekivad omad erilised kohad või muudetakse eriliseks eelmises formatsioonis olnud tavaline koht (nt Palamuse).

Võimalusi koha omaduste muutumise varieerimiseks on veel. Nimetatud variandid on enam seostatavad eriliste kohtade ja Eesti ajaloo (ptk 2.3).

Koha püsijäämise tingimused on ajas muutuvad, sest ühiskonna arenedes ja muutudes olud teisevad. Aja möödudes võib inimene osata kohamärke lugeda, kuid ei pruugi neid väärtustada ja vastupidi – inimene väärtustab märke, kuid ei saa neist aru. Koht säilib siis, kui säilib vormi kodeeritud tähenduste lugemisoskus ja tähenduse väärtuslikkus ehk koha erilisus inimeste jaoks.

2. KIIGEKOHAD KUI ERILISED KOHAD

Eelmistest formatsioonidest on tänapäevani säilinud mitmed kohad, mida iseloomustatakse sõnaga traditsiooniline. Eesti territooriumilt võib leida muistsete linnuste varemeid ning maalinnade asukohti, fragmente linnamüüridest ja praktiliselt terviklikke mõisaansambleid. Eestlaste omakultuurile iseloomulikumaid kohti on vähe säilinud. Peamiselt on need erinevat tüüpi kalmed või eestlaste muinaskangelaste või muistenditega seotud kohad, rahvajuttude põhjal on püütud leida muistseid hiiekohti. Eripärasteks kohtadeks võib pidada ka kiigeplatse, mis on ühelt poolt ebaselge päritolu ja tähendusega koht kaugest minevikust ning teiselt poolt tänapäeval küllaldase rakendusega maastikuelement ja osa maastikust.

Järgnevalt esitatakse Eesti kiigepärimuse ajalugu, järgides kohtade aspekte Widgreni (2004) põhjal, aspektidega seotud tähendust ning aastaajalisuse mõju kiikumiskombestikule. Kuna konteksti käsitletakse käesolevas töös kui erinevate protsesside summat, siis ei ole viimatinimetatud eraldi peatükkidena esitatud, samuti kaasneb käesoleva töö seisukohalt keskne mõiste “tähendus” nii funktsiooni, vormi kui kontekstiga.

2.1 Kiikumiskombe päritolu ja mõiste “kiik” tähendus

Kiigekultuur on Eestis väga vana ning “eestlaste kiikumisvaimustust märkasid juba 18.-19. sajandi estofiilid” (Vissel, 2003:1). Kiikumistraditsiooni pikaajalisusele viitavad mitmed analoogsed kombesed Eestist nii ida, põhja kui ka lõuna pool (Vissel, 2003:9-11 viidates Aleksejenko, 1970:31-32; Talve, 1961:34-35, 39). Kiikumiskombestiku päritolu ei ole selge. Vissel (2003) viitab nii lõuna-slaavlastele, ketidele, Lätile, Valgevene, Kreekale, Soomele ja Balkani poolsaarele tuues välja loetletud piirkondades kiikumise kaasnud erineva usulise tähenduse. 1840. aastast pärineb baltisaksa kunstniku Theodor Gehlhaari (1805-1871) värviline lito “Kiikujad” (vt joonis 1), mis illustreeris eestlaste kiikumiskombestikku juba mitusada aastat tagasi.

Joonis 1. *Kiikujad*. Th. Gehlhaari (1805-1871) värviline lito. KM G 2918.

Kiige nimetus tuleneb oletuslikult häälightsusest, mida kiik teeb. Grammatiliselt peetakse õigeks käänata sõna “kiik” kiik/kiige/kiike (ÕS (1999, 287), sest käänamisel kiik/kiigu/kiiku omistatakse ÕS-i (1999) põhjal sellele sõnale enam luuleline tähendus. Peab siiski märkima, et mõiste “kiik” on enam kasutatav Põhja-Eestis. Lõuna-Eestis on valdavam mõiste “häll” (Vissel, 2003), mida Põhja-Eesti murdes kasutatakse pigem väikelapse magamisasemena.

Mõiste “kiikuma” tähendab Visseli (2003) põhjal igasugust sujuvat edasi-tagasi liikumist. Sõnast “kiikuma” on tulenenud teinegi verb – kiikama, mis tähendab korraks vaatama, piiluma (ÕS, 1999). Viimane on tingitud ilmselt kujundlikust mõttest – kiikudes saab ümbritsevat ju vaid korraks silmitseda. Bruce-Mitfordi (1997) arvates sümboliseerib kiik viljakust ja selle liikumine seostub nii aastaegade vaheldumise, Kuu ja Päikse tõusu ja loojumise kui ka suguühete rütmiga.

2.2 Kiikede ja kiigekohtade vorm

Kiikede vorm

Kiikesid on mitmesuguseid. Langinen (1956: 29) kirjeldab “algelisem ja primitiivsem “kiik” oleks inimese jalg: üks jalg asetati üle teise põlve, selle jala laba peale asetati laps, keda hoiti kätega kinni ning õõtsutati üles-alla”.

Ehitusmaterjali järgi võib eristada üleni puidust ja üleni metallist kiikesid. Kõige levinumaks tüübiks on kiik, millel tugitalad, aisad ja põhjalauad on valmistatud puidust ning ristvõll ja erinevad ühenduskohad metallist. Lisaks valmistatakse kiikesid nõõri(de)st ning riidest.

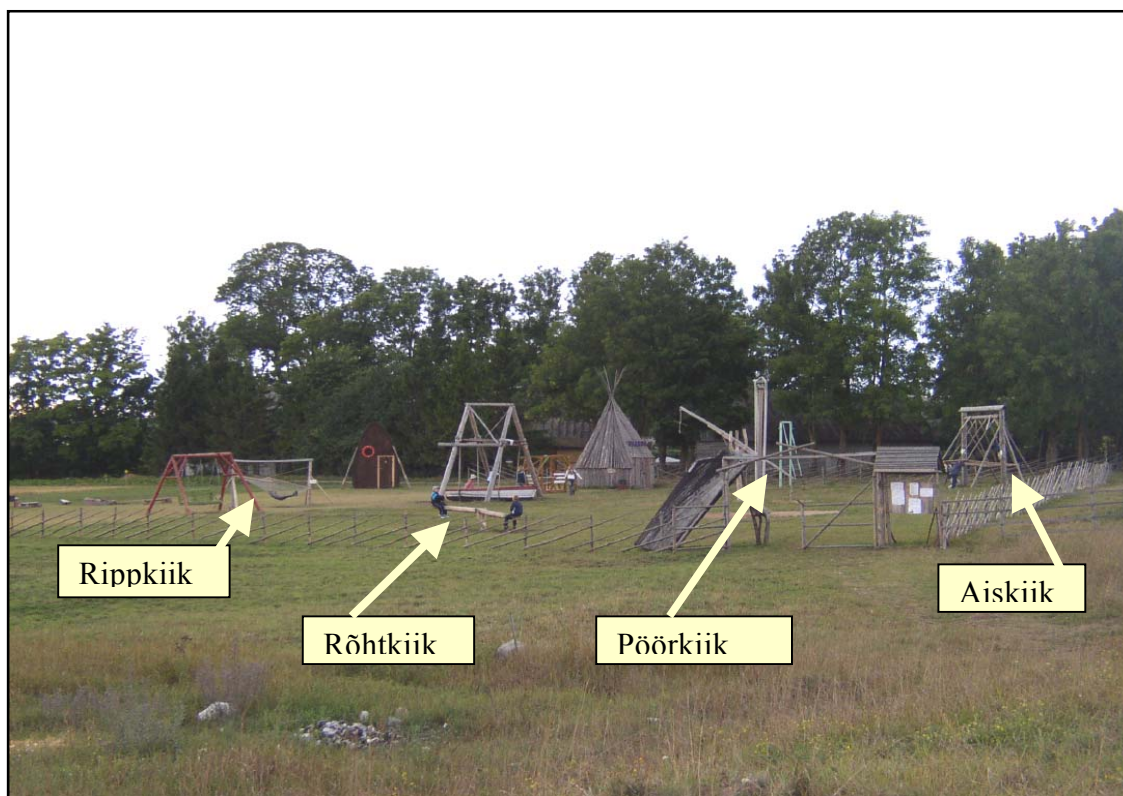
Kiikesid võib liigitada ka **kiikujate arvu** järgi. Eestis valdavad kiiged, mis võimaldavad korraga kiigel istuda ja/või seista ühel kuni kaheksal inimesel. Kiikesid, kuhu mahub üle kaheksa inimese, esineb suhteliselt vähe ja nii suurt hulka inimesi lubatakse kiigele reeglina väikese hoo korral.

Liikumisamplituudi järgi eristatakse ENEs (1989) püst-, rõht- ja pöördkiikesid.

Vissel (2003) on kiikede jaotamisel võtnud aluseks kiikede **liikumissuuna** ja **ehitusliku konstruktsiooni**, ise seda nimetamata. Selle põhjal jaotab ta kiikesid järgmiselt (vt ka joonis 2, kus võib leida rõhtkiige, aiskiige, pöördkiige, rippkiige):

1. Oksakiiged – noored poisid ronisid mõne painduva puu (kase, lepa) latva, kuni see koos ronijaga alla paindus ning siis ronijat üles-alla õõtsutas.
2. Rõht- ehk laudkiiged – sisuliselt tähendab see lauajupi asetamist mõne kivi või madalama aia peale. Üks kiikuja istus ühele poole ja teine teisele poole lauajupile ning jalgade abil tõugati ennast kordamööda maast lahti, mis tekitaski kiikumise efekti. Antud kiikumisviisile lähedane analoog on lauahüppamine (vt lähemalt Hiimäe, 1981; Vissel 2003; Tampere, 1956 jmt)
3. Püstkiiged (nõõr- ja aiskiiged) – lihtsaim viis ehitada nõõrkiike on siduda kaks nõõri mõne jämedama puuoksa külge ning nõõride vahele kinnitada puidust iste. Teise mõiste “aiskiik” nimetus tuleneb sellest, et nõõride asemel kasutatakse puidust või metallist jäikaid aisasid ning kuna antud kiigetüübi puhul on tegemist suure kiigega, mis mõeldud paljudele korraga kasutamiseks, siis nimetatakse seda kiike ka **külakiigeks**.
4. Pöördkiiged – tuntud ka karuselli nime all, pöördkiik liigub täisringis ümber püstise võlli.

5. Rippkiiged – rippkiikede eellaseks on olnud Visseli (2003) sõnul lastehäll. Tänapäeval tuntumaks rippkiigeks on tõenäoliselt nõõridest punutud või riidest valmistatud võrkkiiik.
6. Jalaskiiged – on peamiselt praktilise väärtusega. Vanasti suigutati jalashällides imikuid magama. Sellisest jalashällist on välja kasvanud kiiktool, mis Öunapuu (1992) ja Visseli (2003) sõnul on jõudnud Eestisse Rootsist ja Soomest.
7. Vedrukiiged – “kuuluvad 20. sajandi uute kiikede hulka ja sarnanevad mõnevõrra vedruhällidele. Vedru (kiik)hobuseid ja muude loomade kujulisi vedrukiikesid leidub lasteparkides/.../. Vedru on paigutatud erikujulise istme ja massiivse, ümberkukkumist vältiva aluse vahele” (Vissel, 2003:35). Kiikede ehitusele on lisaks eelnimetatutele veel tähelepanu pööranud Uibo (1981) ja Kalk (1981) oma kursusetöodes, kus liigitus erineb detailides.

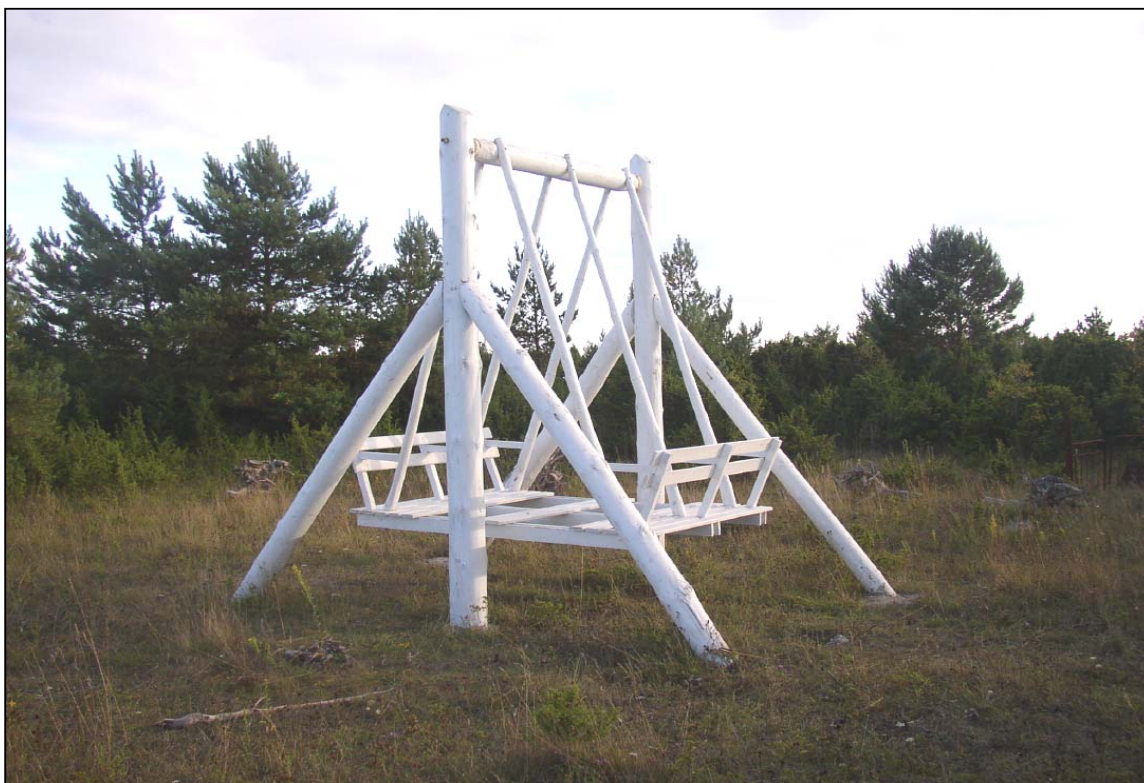

Joonis 2. Erinevad kiigetüübid Angla kiigemäel Saaremaal. Autori foto, 2003.

Kiigekohad külakultuuriga seotud nähtusena on seostuvad peamiselt aiskiigega, seetõttu mõeldakse käesolevas töös mõiste “**kiik**” all vaikimisi just seda tüüpi kiike, millele mahub korraga kiikuma vähemalt kaks inimest. Selle mõiste juures vajab rõhutamist fakt, et käesolevas töös kasutatakse “**külakiige**” mõistet ühe liigina ka funktsiooni alusel (vt ptk 4.2.1). Lähtudes aiskiigest kui peamisest uurimisobjektist, on seda võimalik eristada veel selle järgi, kas:

- ✓ kiikujad istuvad liikumissuunaga risti või paralleelselt;
- ✓ tegemist on täislaudpõhjaga või on seal vaid risti paigutatud tugilaudad (see on oluline kiikumisohutuse suhtes);
- ✓ kiigel on istumisvõimalus pingil või põhjalaudadel. Isteaiskiike nimetatakse ka soome kiigeks. Sellist kiigetüüpi (vt joonis 3) võib tänapäeval enamjaolt leida saartelt ja koduõuedest. Külakiigena ei ole isteaiskiik eriti levinud. Tuleb märkida,

et erinevalt Eesti mõistes klassikalisest külakiigest leidub istekiikesid ka teistes riikides.

Joonis 3. Isteaiskiik Rannakülas Saaremaal. Autori foto, 2003.

Lisaks võib kiige konstruktsioonis eristada erinevaid täiendavaid elemente – nt **vihmakaitse** tugipostidel ja ristvõllil, mis vähendab ilmastikumõjusid kiigele. Kiige muudab ilmastikukindlamaks selle osade värvimine või immutamine niiskuskindlust tõstvate ainetega, mida varem, erinevalt tänapäevast, eriti ei kasutatud. Mõnedel juhtudel on kiigele lisatud ülevõllikaitse, st kiige ristvõlli juurde on asetatud täiendav risttala, mis täidab kahte eesmärki – hoiab ära tugitalade laialivajumise ning takistab ühtlasi inimeste kiikumist üle võlli. Risttala täidab kaitsefunktsiooni ülevõllikiikumise eest tinglikult, kuna kiige liikumine suure hoo juures vastu posti on kiikujatele tõenäoliselt ohtlikum kui kiige liikumine üle võlli. Võimalik, et on püütud saavutada n-õ psühholoogilist kontrolli, st et kiikujad ei hakkaks üldse üle võlli ajamist proovimagi.

Mõnel juhul on kiige juurde lisatud väike **trepp** (vt joonis 4), mis muudab kiigele pääsemise hõlpsamaks. Käesolevas töös vaadeldud kiikede puhul kohtas autor seda eripära peamiselt Iisaku vallas.

Joonis 4. Tärivere trepiga kiik Iisakus. Autori foto, 2003.

Kiigekohtade asukoht

Kiigekohta ei moodusta mitte ainult kiik ja seda ümbritsevad elemendid. Oluline roll on ala valikul. Sageli kasutatakse kiigekoha iseloomustamiseks üldist kategooriat “ilus”. Langinen, (1956) kirjeldab, et võimaluste korral eelistati avarat, tasase maapinnaga kuiva platsi, looduslikult ilusaid kohti, kus on puid või põõsaid. Seepärast ehitati kiiged metsalagendikule või kui metsas polnud sobivat lagendikku, siis metsa äärde, mõisa parki või mujale suurte puude alla. Suur mõjutegur on kiigekoha valikul maaomandi küsimus (vt ptk 2.4).

Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivimaterjalide hulgast võib leida järgmisi 20. sajandist pärinevaid kiigekohtade vormi iseloomustavaid kirjeldusi:

“1932. aastal oli meil Patastel kiik. Seal käis palju rahvast koos, lõõts mängis. Viimati hakkas küll akordion mängima. Poisid tulid ise kokku, tegid kiige ja tantsuplatsi. Kui vana kiik ära mädanes, siis tehti uuesti. Sää! on ilus kuiv mets, sää! käidi hea meelega koos” (RKM II 369, 316).

“Kiiku on Saarde pool vanal ajal Lihavõtte pühadel tehtud ja tehakse seda ka veel praegu (1932). Kiik tehti enamiste puu väädidest, ilusasse ja hästi kuiva metsa äärde. Kiiguti esimese püha õhtul, sagedaste öö läbi” [ERA II 113, 316/7(56)].

“Rääbise küla kiik. /.../ Ilusale kohale kuusemetsa äärde, karjamaale olid ehitajad talle koha valinud. Asus Rääbise külas, Mullika talu karjamaal. Ehitatud umbes 1912. aastal Rääbise küla noorte pool.” (ERA II 149, 135/6).

“Kiviõli jaamast 2 km põhja poole, asub Kaunurme küla. Kaunurme külas oli wiis taluperet, wiie talupere peale oli üksteist noortmeest, peale selle olid allaealised. See oli 1913. aastal, sel ajal ei olnud veel mingisuguseid lõbustuse kohti./.../Suvel tantsiti metsas, ilusamates kohtades, kuhu tulid ümberringi küladest noored kokku, kus tantsiti, mängiti ringmängu ja kos kuksep kodu. Kaunurme küla poistel tuli korra mõte: “Et mispärast nii lihtsalt, teeme kiike, siis on lõbu rohkem siis saab kiige peal kiikuda ja laulda”. Kuidas öeldud, nõnda tehtud”[RKM II 146, 163/6(1)].

“Vägi Alajõe maa peal oli ilus mägi ja sääl oli kiik. Sinna käidi kokku iga pühapäe õhtul. Pillimees mängis tantsuks. Kevadel, kui maa kuivaks läks, siis hakati käima kiigel” [RKM II 412, 53(4)].

2.3 Kiigekoha funktsioon 21. sajandi alguseni

Minevikusündmuste interpreteerimine ja sh arusaam kohtade(st) (tähendusest) muutub koos ajaloolise kogemusega, mida interpreteeritakse alati oleviku vaatepunktist (Peil, 1999b). Tänapäeval peetakse kiike traditsiooniliseks meelelahutuse pakkujaks ja kiigeplatši puhkekohaks. Mitusada aastat tagasi omistati talle aga rahvakalendriga seoses maagiline tähendus (Vissel, 2003). Muistsetel aegadel puudus enamikele loodusnähtustele teaduslik seletus ning nii püüti mõista ning mõjutada loodust erinevate müütide ning riitustega.

Mida kaugemasse minevikku, seda enam tõusis inimeste elu-olus esile looduse tähtsustamine. Seda kajastavad tänapäevani erinevad looduspõhised kalendrid. Hiimäe (1986) on Eesti kontekstis välja toonud majanduskalendri (Jüripäevast Mihklipäevani); vegetatsiooni e fenoloogilise kalendri (kolletamispäevast künnipäevani); päikesekalendri (talvisest pööripäevast suviseni); kristliku kalendri (mis kajastab erinevate pühakute biograafiaid) ja kuukalendri (vt ka Ränk, 1996). Pidades silmas majandus- ja fenoloogilist kalendrit, võib aasta jaotada aktiivseks ning passiivseks pooleks.

1. Suvine aeg ehk aktiivne periood (23. aprill – 29. oktoober).
Suvisel ajal tehti ära peamised põllutööd ja koguti talvevarud nii inimestele kui koduloomadele. Puhke- ja pühapäevadel lahutati meelt peamiselt hoonetest väljas (külavainul, heinamaal jne).
2. Talvine aeg ehk passiivne ajaperiood (29. oktoober kuni 23. aprill).
Inimeste tööd ja tegemised olid suunatud “sissepoole” st tehti käsitööd, parandati suvel vajaminevaid tööriistu jne. Üks suuremaid väljas tehtavaid töid oli puudetegu; lapsed hakkasid 18. sajandi keskpaigast talvisel ajal koolis käima. Sarnaselt kodutöödele, oli meelelahutusega seotud kombetalitus tubase iseloomuga.

Kiikumine moodustab Eesti muistsest loodususundi riitustest ning kombestikust ühe osa, kus see komme on aastaajalisuse taustal seotud peamiselt kevade saabumisega.

Kuna Eesti on põhjamaa, kus pikad ja pimedad talved muudavad kevadootuse suureks ning ilma heitlikkuse mõju on põllukultuuride kasvatamisele suur, siis pidi kiikumine kombetalituses kujutama sümbolsest päikese teekonda taevavõlvil (kiik käib kõrgelt poolkaares nagu päikegi suvisel ajal) ning mõjutama kevade kiiret ja otsustavat võitu talve (külma, nälja, surma) üle. Honko ja Pentikäinen (1997:74) nimetavad seda “analoogia maagiaks” (homöopaatiline ehk sumpateiline maagia) “kus usutakse, et soovitud nähtust saab esile kutsuda teda jäljendades” ja selleläbi hoida häid suhteid supranormaalsete jõududega, sest viimase heatahtlikkusest sõltus uskliku inimese käekäik. Tinglikult võib kiikumist pidada n-ö vahendajaks üleminekul aasta passiivsest perioodist aktiivsesse perioodi.

Kristluse-eelsel ajal alustati kevadist kiikumist tänapäeva mõistes eelkõige lihavõtete ajal. Siis algasid kevade vastuvõtmise ja tervitamise traditsioonid; noorte kevadised kooskäimised ning lõbutsemisaja algus (Hiimäe, 1981).

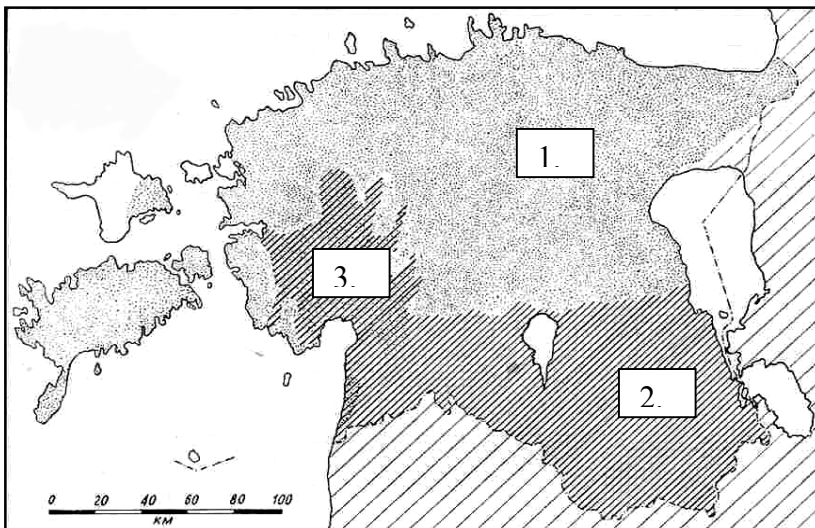
Kui Eesti 13. sajandil ristimise tähe all koloniseeriti, kadus tasapisi kiikumise kristluse-eelne religioosne tähendus, kuid kiik ja kiikumine säilisid. Ristimisjärgsel ajal püüti Langineni (1956) sõnul kiikumiskommet tõlgendada kristlike müütide abil, kus väidetakse, et Kristuse hukkamise paremini jälgimiseks ehitati kiiged, et nende abil ristilöömist üle rahva peade näha või:

“arvati kiikumine sellest alguse saanud olevat, et päikest taevas olevat nähtud Jeesuse ülestõusmise aegu liikuvat. Inimesed olevat tahtnud Jeesuse ülestõusmise mälestuseks seda liikumist järele aimata ja on võtnud kiige tarvitusele. Kiiged ehitati enamasti kõrgele künkale ja kiiguti võimalikult kõrgele” [E 76804(1)].

kuid Hiimäe (1981) peab neid väiteid väheveenvateks, sest seda kinnitavad vaid Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivimaterjalides olevad mõned kooliõpilaste kirjapanekud. Ränk (2000:32) põhjendab toodud näidete paikapidamatust täiendavalt sellega, et “vaatamata ristiusu kultuuri mõjule säilitas meie rahvas visalt omad kombed, uskumused, luule, pereelu- ja teataval määral ka külaühiskondlikud traditsioonid”.

Kuna ajaliselt langevad Eesti fenoloogiline kevade algus ning Kristuse ristilöömine enam-vähem kokku, siis hakati kiikumisea kevade algust tähistama. Lihavõtteaegne kiikumine oli iseloomulik pigem Lõuna-Eestis (joonis 5). “Kiikumisel oli niivõrd tähtis osa lihavõtte kombestikust, et neid pühi kutsutigi kohati “kiigupühadeks”. Igaüks, nii noor kui vana pidi tingimata kiikuma. Sellest arvati hea tervist kogu suveks ja head linasaaki (Tampere, 1956:30).

Põhja-Eestis mindi kiigele suvistepühade paiku ning kiiguti olulisemate pühade ajal (nt jaanipäev) või puhkepäeviti kogu suve jooksul. Kiigekombestikust ilmneb seegi regionaalne erinevus, et kui Lõuna-Eestis ehitati väga lihtsad kiiged ning neid kasutati vaid munadepühade ajal, siis Põhja-Eesti elanike pikemaajaline kiikumine tingis ka tugevamate kiikede valmistamise, mis püsisid kasutuskõlblikena mitu aastat. See komme kestis umbes 19. sajandi esimese pooleni ning kauemgi. Millest selline regionaalne erinevus on tingitud, pole täpselt välja selgitatud.

Joonis 5. Kiikumise aeg. 1- suvistepühadel või hiljem; 2- kevadpühadel või kevadpühadest alates; 3- mõlemal ajal kõrvuti (Tampere, 1956).

Üks regionaalse erinevuse põhjus on tõenäoliselt fenoloogiline, sest Lõuna-Eestis läheb kontinentaalsema kliima tõttu kiiremini soojaks (vt lisaks Ahas, 2001). Ehkki Vissel (2003) väidab järgmist:

“Kui Lõuna- ja Põhja-Eestis erinevad kiikumisaegad viivad esmalt mõtte fenoloogilise kevade erinevale saabumisaegale maa erinevates osades, mis ei tohiks küll lahknedagi üle kahe nädala, siis samade pühade – lihavõtted ja suvistepühad – taaskohtamine Soome kiigepühadena annab tunnistust selle väite paikapidamatusest. Soomeski on olnud üldisem (Lõuna- ja Lääne-Soome, Ingerimaa ja Karjala) kiikumise alustamine lihavõttepühadel, muudes piirkondades on see alanud hiljem, enamasti nelipühil, kuid mainitakse ka 1. maid, jaanipäeva vm pühasid.”

Vastuargumendina võib välja tuua arhiivimaterjalides ära toodud kirjeldused, mis viitavad jällegi peamiselt sobivatele kliimatingimustele:

“kiiged tehti metsa, seal käisid kiikumas pühapäete ja laupäete. Suvel soojaga tehti kiik. Pillid mängisid ja mängiti mängu ning tantsiti.” [RKM II 330, 277 (5)];

“Kiik on praegugi olemas/.../Enne nelipühi tehti korda, kui juba nii soojas oo läin, et puhte aa võib väljas olla. Mitu õhtut tehti” [KKI 3, 234 (50)];

“Kiige oli Kaarli kõrtsu koplis. Kui soojaks läks, siis kiiguti, pühaba ja lauba õhtal” [KKI 12, 18/9 (2)]

Lisaks omab tõenäoliselt tähtsust praeguse Eesti territooriumi tollane jaotumine Liivimaa ja Eestimaa kubermanguks, kus kujunesid välja erinevad kultuurimõjud. Hiljem, kubermangude kadumisel ning Põhja-Eesti kirjakeele levimisel üle praeguse Eesti territooriumi levisid ka teised kultuurielemendid ja kombed, nende hulgas kiikumise tava ja viis Lõuna-Eestisse, sest tänapäeval seostatakse kiikumist eelkõige jaanipäevaga, mitte munadepühade-aegse tegevusega. Tõenäoliselt on aga varasem tava ainult kevadpühadeaegne kiikumine, sest näiteks Mordvas on vähemal veel 1984. aastal kiik püstitatud (joonis 6) ning “suurem kiikumine toimus kolm päeva pärast lihavõtet” (Hiimäe, 2000).

Aegade jooksul on muutunud kiikumise tähendus ja funktsioon. Ajapikku hakati kiigel käima peamiselt selleks, et lõbutseda. Kiikujateks olid täiskasvanud (leeritatud) inimesed, kuid 20. sajandi alguses selline nõue kadus ning kiigele pääsesid nii noored kui ka vanemad külaelanikud. Langinen (1956) ja Vissel (2003) kirjeldavad, kuidas vanad inimesed istusid pinkidel või murul ning vahetasid külajutte, mängiti pilli. Külakiik oli oluline rahva kokkutooja tööst vabal ajal. Vissel (2003) rõhutab kiikumise sotsiaalset funktsiooni just Põhja-Eestis, kuna kiigel saadi kokku kogu suve jooksul. Lõuna-Eestis püsis kiikumise religioosne roll kauem; seal kiiguti kevadel, et olla kiikumise abil kogu suve terve ja ilus.

Joonis 6. 1984. a. lihavõtteks püstitatud kiik. Mordva ANSV, Kovõlkino raj., Mordovskie Avgurõ k. Karm, J. 1985. (Fk 2131:26)

Kiigekombestikud olid välja kujunenud kindlad soorollid ja kombestik. Näiteks Visseli (2003) ja Langineni (1956) põhjal nägi komme ette, et küla hakkajamad poisid olid kiige ehitajateks ning tänutäheks kinkisid tütarlapsed kiige ehitajatele kingitusi – kindaid, mune, sukapaelu jne. Kiigutajateks olid tavaliselt poisid ja kiikujateks piigad. Vahel võistlesid poisid omavahel, kes julgeb ja jõuab üle võlli kiikuda. Taolise käitumise juures võib tuua paralleele loomade käitumisega: “kuna isasloom tahab oma väljavalitule meeldida, püüab ta oma väärtust igati tõestada, veendes partnerit oma suuruses, tugevuses, ilus, erilistes

oskustes või muudes omadustes, millest emasloom parasjagu lugu peab” (Mänd, 1998:33). Arhiivmaterjalidest võib leida kiigekombestiku kohta järgmisi konkreetseid näiteid:

“Vanasti Lihavõttõ pühi aigu oll tuu hällminäe hirmus moodun. Edimädsel pühäl es hällütä iks nii pallu, oll kalli pühä. Tõsõl ja perämädsel pühäl oll, hirmus hällimine ja sõõri tegemine. Poisi tulli tütrikõ käest munõ otsma, sõss minti jäll hulgana hällü pääle sõõri tegemä ja mõnõn paigan oll tantsitu kah. Konn olli Jumala kartligu inemese säääl sääandsid üleannetuisi es tetta, loeti pühäkirjä ja laulti. Mehe lätsivä kõrtsi jõiva kortin viina, säääl saadi tõistiga kokku, kõnõldi ja arutõdi kõiki uudisi ja muid asju. Kõrts oll toll kõrral ainukõnõ kokku saamise kotus, säääl kaubõldi sulaseid ja vahetõdi hobõsid säääl tetti rendilepingud ja kosja plaane” [ERA II 83, 219(2)].

“Kiiged iga paari talu takka, ka kodanliku Eesti ajal veel. Nõuk. ajal Kabelimäel. Laupäeva õhtul vanasti kiiguti. Lihavõtte pühadel kõige rohkem. Tüdrukuid ei lastud kiigele ilma munadeta. Poiss ka peale, kuid ei saanud uih-aih kätte. Seda ütlemist, mis siis olli. Kiige juures ringmängulaulud ja tantsud nagu simmanil ikka. Samad laulud kodanliku Eesti ajal ja tsaariajal” [RKM II 144, 403 (8)].

Samuti on oluline, et kiikedel alati lauldi ja kiige juures tantsiti. Lauludes sisalduv sõnum peegeldas muistseid kombeid, suhtumist otseselt kiikumise ja seonduvasse ning üldse elu-olusse. Kuidagi ei saa eitada kiigeõhtute olulist rolli kaaslaste otsimisel (kiiguti paariti jne). Viimasele viidatakse koguni Eestit tutvustavas väljaandes “*Explore Estonia*” (2002), kus väidetakse, et kiik on kohalike noorte kokkusaamiskoht ning rohkem kui mõned abielud on saanud just sealt alguse. Viimast tõestab Kirjandusmuuseumi Arhiivmaterjalidest pärinev väide:

“kiigesid oli palju. Ma sain vanamehegi endale kiige juurest” [RKM II 330, 111 (12)].

Kuni 19. sajandi teise pooleni oli kiikumine tavaline ning levinud argielu osa. Viimase 200 aasta jooksul on toimunud mitmeid olulisi sündmusi, mis on kiigekombestikku tavapärasust oluliselt mõjutanud. Näiteks on kiikumise väljarenenud Eestis patenteeritud spordiala – kiiking – “kus inimene, sundides oma tahet ja näidates oma lihaste vägevust, paneb pendli, st kiige järjest suureneva amplituudiga võnkuma, kuni kiik teeb ringi ümber võlli” (http://www.kiiking.ee/kiiking_0.htm).

2.4 Eesti ajaloolisest kontekstist tulenevad protsessid kiige kohtades 18. sajandist 21. sajandi alguseni

Maastikud ja kohad on mineviku protsesside tulemus ja olemasolevate protsesside peegeldus, mida proovitakse erinevate planeeringute abil muuta inimgruppidele tarbimiseks sobivamaks. Erinevad sotsiaal-majanduslikud protsessid määrab läbi formatsioonide uus võimukandja ja üldine ühiskondlik areng. Formatsioonidest tulenevaid tuntavamaid maastikumutusi on grupeerinud Palang ja Mander (2000), kes jaotavad Eesti maastikud formatsioonide alusel muinas-, mõisa-, talu-, kolhoosi-, ja postmodernseks maastikuks. Esitatud loetelu on võetud osaliselt peamiste kiige kohti mõjutavate sotsiaal-majanduslike protsesside jaotamise aluseks.

Kiik ja kiigeplats sotsiaalse konstruktsioonina ning osana maastikust on formatsioonidest samuti mõjutatud ning see tingib kiikede ja kiige kohtade erineva tähenduse, funktsiooni ja kujunemisloo. Kiige kohti on mõjutanud läbi ajaloo peamiselt järgmised tegurid (erinevate formatsioonide ajal järgneva loetelu järjekord ning osatähtsus varieerub):

1. maareformid ja maakasutus;
2. linnastumine;
3. iibe muutus;
4. Eesti riigi sõltumatusaste (identiteet);

5. ühiskonna üldine tehnoloogiline ja majanduslik areng.

Igasugune võimu demonstreerimine käib riigis läbi peamise elatus- ja eluallika. Eestis on selleks läbi aegade olnud maa. Viimast seisukohta toetab ka Alumäe (2001:46) väide, et “üks peamisi Eesti maastike muutusi põhjustavaid tegureid on muutuv põllumajandus ja maaelupoliitika”. Maareformide tulemusena toimuvad maakasutuse muutused on olulised traditsiooniliste kohtade muutjad, kuna mõjutavad omandisuhteid ja määravad kollektiivsuse astme (sotsiaalsuse), millest omakorda tulenevad traditsioonid ning nende muut(u)mise ning realiseerumine maastikul. Muut(u)mise juures mängib olulist rolli konkreetse traditsioonilise koha funktsioon (vt ptk 1.3) ning see, kas need kohad ohustavad mingil moel võimukandjat või mitte.

Vastandina võimukandjale on oluline kohalike elanike suhtumine. Kas traditsiooniliseks kujunenud kohad on kohalikele eluliselt olulised või on need eksisteerinud n-ö pooljuhuslikult, ilma suurema sisulise vajaduseta.

Alljärgnevalt kirjeldatud etapid maakasutuse muutustes on tinglikud.

Enne pärisorjuse kaotamist jagunes maa mõisa- ja kogukonnamaaks (viimane kuulus samuti mõisale). “Mõisate põllud saadi valdavalt talumaadest, mis paiknesid ümber äärealadele. Elujärje sisseadmiseks olid talupojad sunnitud seal üles harima maid ja nii tekkis juurde uusi külasid” (Kasepalu, 1991:3).

1816/1819 pärisorjuse kaotamine – alates 1819. aastast kehtestati maale, millel talupojad elasid, raharent, , st kadus teoorjus, kuid jäi mõisale makstav rahaline tasu.

Liivimaal 1849. aastal, Eestimaal 1856. aastal ja Saaremaal 1865. aastal rakendati talurahvaseadust, mis võimaldas Eesti talupojal saada maa väljaostmise teel talu pärisomanikuks (Kasepalu, 1991). Kasepalu (1991:3) selgitab täiendavalt “enne müüki talumaad krunditi, sest talud vajasisid paremaks majandamiseks senisest kompaksemaid maatükke, mõisnikud võisid aga korrastatud maade eest nõuda kõrgemat hinda”. Siiski toimus kruntimine maa vahetuseta ning iga lapp jäi talu juurest kaugele – talud olid killustatud ning väga mosaiiksed (vt lisaks nt Printsman, 2002). Põldude jaotuse alusel oli tegemist nõõrimaadega, “kus ribad kulgevad üle terve põllu, või on viimane jagatud ainult mõneks suuremaks osaks (Troska, 1974:103).

Esimest korda viimase mitmesaja aasta jooksul hakkas maa kuuluma põlisrahvale. Selle tulemusena hakkas väga lihtsustatult öelduna taanduma mõte “mõisakõis las lohiseb” ning maasse hakati hoolikamalt suhtuma. Mõisatest võeti üle uusi maaharimisvõtteid, ümber taluhoonete hakkasid tekkima iluaiad. Endiselt mõisamaadel paiknenud kiikedelegi leiti oma koht. Näiteks:

“Kiige oligi keikse suurem lõbukoht. Seda külagi ei old, kus kiige puudus. Enne tubades ei tantsitud, tehti tantsulavad. Kui maad krunditi, siis külanoored palusid krundi tantsuplatsiks. Anti ka, igatepidi on vist 100 sammu. Sie on kaartide peal sees, kiegi ei voi ära votta. Iga pühapäe ja laupäe öösse tõmmati seal” [ERA II 161, 180/1 (8)].

1860-1890 aastatel toimus massiline maade pärisekstamine ja 19. sajandi lõpul leidsid aset märkimisväärsed muutused nii kultuuri- kui ka majanduselus. Sellest kõigest ei jäänud puutumata ka kiiged ning kiigekohad. 19. sajandi lõpul hakkas Langineni (1956) ja Visseli (2003) põhjal kiikede ja kiikumise tähtsus taanduma. Selle peamised põhjused olid järgmised:

- ✓ Pärisorjuse ajal ehitati sageli kiiged mõisnikult saadud materjaliga. Langinen (1956:162) väidab käsikirjalistele materjalidele toetudes, et “mõnel pool oli ka mõisnik kiigu kombe vastu. Kuid on teateid, et mõisnikud ei olnud eriti vaenulised kiigeliste vastu. Mõisnik andnud isegi materjali ja maa/.../hiljem aga, kui mõisnikud kogu maa rendile andsid, keelati ka kiikede ehitamine mõisnike endi poolt”. Üheks põhjuseks võib olla mõisnike vastumeelsus kiikumise suhtes, kuna töölised ei puhanud ennast korralikult välja ning töö kvaliteet ei olnud järgmisel päeval hea. Rentniku (ja ka eramaa omaniku) vastumeelsus on tõlgendatav hirmuga vastutuse ees (õnnetused kiikujatega, muru rikkumine või jäetakse värv lahti ning loomad pääsevad välja jne). Kahjuks jääb selgusetuks, mida Langinen mõtleb sõna “hiljem” all. Kas 19. sajandi keskpaika, 20. sajandi algust... Ühtlasi tuleb Langineni (1956) arvamustesse kriitiliseks suhtuda, kuna see on omakorda mõjutatud ideoloogilistest tõekspidamistest (nt lk 160...”vaenlasteks olid sel juhul üksikud rikkamad perekonnad, kelle huvid piirdusid ainult omakasuga. Seega kajastub siin juba ekspluateerimine”). Samuti kirjeldab Langinen usutegelaste tõrjuvat suhtumist kiikedesse. “Kiigekombe vastaseks olid ka liialt usklikud, kes ei sallinud kiikesid ning hurjutasid “ilmalazzi” kui need suurel reedel kiike ehtasid (Langinen, 1956)”.

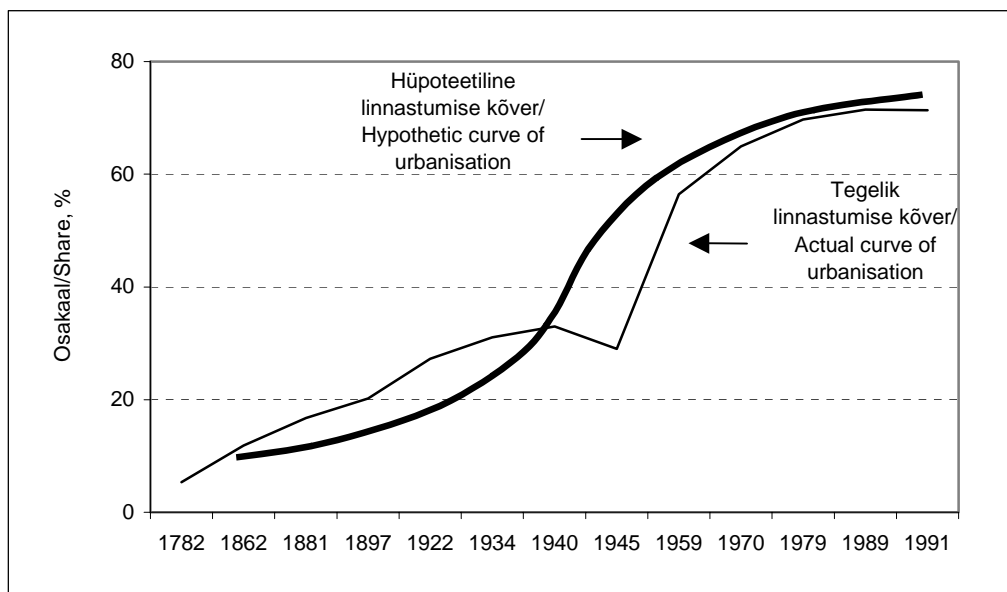
...Tantsuplats oli kiige juures. Kõige kõrgema mäe peal, et ästi välja paistis. Noored inimesed enamasti käisid, vanad arva. Paremad riided pandi selga, aga ikka poolkantud, mitte käige uuemad. Sel ajal ei old veel neid usklikkusi, kis teisi keelasid. Igaüks oli oma ette usuline, ei segand teist [ERA II 192, 341/2 (7)].

- ✓ Kiigetraditsiooni jätkamist pärssis “virguv seltsitegevus, mis pakkus hoopis mitmekesisemat ajaviidet ja igapäevase talutöö kõrvale tekkisid võimalused huvitegevuse (laulukoorid, puhkpilliorkestrid jm) harrastamiseks” (Vissel, 2003). Sellega on seotud üldisem majanduslik areng ning suurem seotus ümbritseva maailmaga.
- ✓ Samas muutis see avatus kiigelkäimise mitmekesisemaks, st ei käidud ainult kiikumas, vaid hakati mängima kaarte, üldisemaks muutus lõkke tegemine (varasemalt süüdati lõkke vaid jaanipäeval); samuti muutusid mitmekesisemaks kiigeplatsil tantsitavad tantsud ning ringmängud (Vissel, 2003).
- ✓ Langinen (1956) on rõhutanud veel kiikedel juhtunud õnnetusi (kiigeplatsidel hakkas rohkem käima viinamüüjaid, noored muutusid hulljulgeks ning tülid ja õnnetused olid kerged tulema). Samas on Eestis kodusõlt joodud juba väga kaua ning selle alkoholisaldus on samuti suhteliselt kõrge, kuid tõenäoliselt oldi õluga, erinevalt viinast, siiski harjutud.

Kiikuid oli Vitsikus mittu. Ja kiiked olid väga suured. Kõik olid ühtä muadi, ühä plaaniga. Vot suure kiike poig on siin õue pääl. Nad kõik olid niisugused. Nuared mehed ehtasid. Kui valmis sai, siis töid poisid viina ja tüdrukud saguska, siis õnnistati. Sepp tegi raudosad, poisid tegid puosad. Kiikumine oli ikka üldine asi. Jaaniistumisedki olid kiike juures. Siin oli pillimehi küll. Nurk oli, Piedrovšt. Mõnikord kandlega, mõnikord lõõtsaga. Jaanituli oli ridva otsas. Mida kõrgemal, seda uhkem [RKM II 146, 27(30)].

- ✓ Visseli (2003) on märkinud, et väga laastavalt mõjus kiigekultuurile I maailmasõda (1914-1918) ja sellele järgnenud Vabadussõda (1918-1920). Eesti ajalugu jaotati sellega väga järsult kaheks ning kiikumine, mis selleaegsete noorte arvates oli osa mõisaikkest, ei tundunud olulisena. Kino, raadio jpt meelelahutused tundusid märgatavalt huvitavamatena.

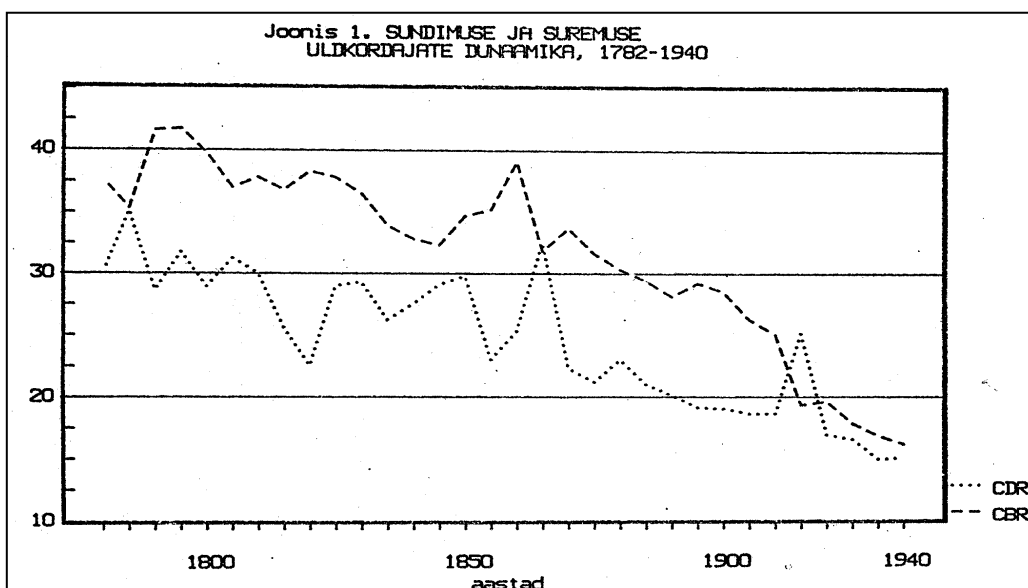
- ✓ Lisaks maade erastamisele vähendas kiikumise osatähtsust traditsioonilise meelelahutusvõimaluste hulgas veel üldine majanduslik areng ning linnastumine (joonis 7).

Joonis 7. Linnastumine Eestis aastatel 1782-1991 (Tammaru, 2001).

- ✓ Vastukaaluks on kiikumise juures oluline tegur sündimus (kui pole lapsi, kes kiiguks, siis kiikesid ei ehitata), mis hakkas 19. sajandi teisel poolel järsult kasvama (joonis 8). Samas ei taganud iibe tõus piisavat kiigelkäijate hulka ning teised sotsiaal-majanduslikud põhjused mõjutasid kiigelkäimist enam kui sündimus. Vissel (2003:68) põhjendab kiikumise langust järgmiselt:

“Noorte meelisajaviitena hakkas ühine kiikumine tähtsust kaotama juba 19. sajandi teisel poolel, mil virguv seltsitegevus pakkus hoopis mitmekesisemat ajaviidet ja igapäevase talutöö kõrvale tekkisid võimalused huvitegevuse (laulukoorid, puhkpilliorkestrid jm) harrastamiseks. Laienesid liikumisvõimalused ja avarus suhtlusväli. 20. sajandi algusega kaasas käiv noor muretses endale iseteenitud raha eest jalgratta ning pikad vahemaad küla ja linna vahel ei olnud enam probleemiks”.

Joonis 8. Sündimuse ja suremuse üldkordajate dünaamika (Katus, 1989).

Pärast talude päriseksostmist 19. sajandi teisel poolel on hakatud kiikesid ehitama taluõuedele. Viljandi kandis olnud igal talul oma kiik. Noored käisid ühelt kiigelt teisele (peamiselt noormehed), millega saab tõmmata paralleelsele tänapäevase baarides käimise harjumusega (i.k *pub crawling*).

Iseseisvusaastad – 1919. aasta 10. oktoobril jõustus maaseadus, mille alusel võõrandati kõik EV piires olevad mõisad (96,6 % suurmaamandusest). Riik maksis osa võõrandatud maast kinni. Osa maast tuli anda oma talus töötavale põlluharijale ja teisest osast moodustati riigimõisad. Et maasoovijaid oli palju, siis lisaks mõisamaa jaotamisele hakati riigi toetusel looma asundustalusid, mis eeldasid ulatuslikke maaparandustöid (Kasepalu, 1991). Maastikupildis toimus suures osas muutus – maaviirud [(siilu- ehk nõortalud, peamiselt Põhja-Eestis (Kasepalu, 1991)] püüti asendada soodsama kujuga maalappidega ning kuna väiketalupidajaid oli palju, siis iga osake maast püüti ära kasutada nii funktsionaalselt kui võimalik. Kujunes välja tänapäeva mõistes rahvusromantiline maastikuideaal – väiketalud, iga viimane kui maalapp oli üles haritud hobustega. Mingisugusel kujul toimisid jätkuvalt uute meelelahutuste kõrval ka endised kombes, sh kiikumine kiigeplatsil, nt:

Kiigelkäimine on praegu veel nüüd on küll vähemaks jäänd. Jaanipäevast akkas, nüüd küll ükskõik millal akkab. Rahval oli sedasi muodiks. Augusti kuus akkas jälle lõppema. Kiigel tehti laulu ja pill mängis. Kus ea maa oli, seal tantsiti ka. Kus uon?? Maa oli, seal ei saa tantsida. Nüüd on tehtud juba lavad, Päriseal on üks, enne kui külasse saab. Laudadest on tehtud, nüüd selle riigi aal on tehtud. Külapoisid ehtasid, vanemad inimesed panid pahaks [ERA II 161, 72/3 (5)].

II maailmasõda ja okupatsiooniaastad – 23. juunil 1940 kuulutati maa riigi omanduseks (Kasepalu, 1991 viidates Riigi Teataja 1940). Püüe oli muuta kõik talud alla 30 ha suurusteks. 1944. aastal toimus nõukogude maareform, tekkisid kolhoosid ja sovhoosid. “Sõja ajal ja sellele järgnenud aastatel/.../muutus kõlvikute struktuur tunduvalt. Põllu- ja põllumajandusmaadele rajati asulaid ning toomishooneid, kaevandusi ja teid või need anti üle metsamajanditele./.../Püüti tõestada, et talumajandus ei kindlusta põllumajandus edasist arengut. Selle pidi tagama sotsialistlik suurtootmine kolhooside ja sovhooside näol.” (Kasepalu, 1991:42, 45). Lisaks maastikumustri muutustele püüti ümber kujundada külade ilmet ning suurendada hoonestatust. Näiteks kirjeldab Kollin (2004), kuidas “viiekümnendate algul hakati Eestis Moskva käsul kolhoosiasulaid rajama. Talumajad võeti koost lahti, viidi uude kohta ja pandi uuesti kokku”.

Traditsioonilist talupidamist sooviti säilitada vaid näitlikustava vahendina, nt “1972. aastaks oli muuseumisse üle toodud ning püstitatud juba üle 50 mitmesuguse talurahvaarhitektuuri mälestusmärgi” (Tihase, 1974).

Maastikupilt muutus monotoonseks – põlluharimisel arvestati vaid põllutöömashinade ökonoomsusega ning selleks oli vaja suuremaid maid. 1960ndatel hakati ehitama seltsimajasid ja klubihooneid, lähedal olevale platsile ehitati sageli ka kiik. Oletuslikult on selle põhjuseks Eesti identiteedi näiline rõhutamine, et kohalikud elanikud ei tajuks välist survet traditsioonilisele kombestikule, vaid uute eluviiside rõhutamisega hakkas traditsiooniline ellusuhtumine noorte hulgast “iseeneslikult” kaduma. Nt Semm (2004:23, viidates Valk 1996) kirjeldab Setude elu-olu nõukogude poliitika valguses:

“...kuidas vana põlvkond elas küll veel vanade väärtuste kohaselt, nõukogude koolis hariduse saanud, aga enamasti juba uute arusaamade järgi. Vanad kombes kaotasid väärtuse, tähendades muutunud ajale jalgu ja vanamoodsaks jäämist.”

Kiikede kohta on üks selleaegne kirjeldus järgmine:

“Kiik on praegu katki. Võllkiige oli, 6 aisaga. See on noor kiige, kaks aastat oli. Enne seda oli teine, seisis neli aastat, siis lagunes. Kiige on keskuse juures, spordiplatsil. Enne kiiguti küll. Kiige juures tehakse tantsuõhtuid” [KKI 12, 14 (4)].

Eesti taasiseseisvumisel toimus ümberlülitumine suurtootmiselt väiketootmisele. “Taasiseseisvunud Eestis võeti suund omandisuhete taastamisele endiste talude baasil. Kolhoosid ja sovhoosid otsustati sealjuures kas reorganiseerida või likvideerida ning nende vara töösakute kaudu majandi liikmetele välja jagada” (Lillak, 2003: 236). Leetsar’e (1999) andmetel oli 1988. aastaks taasloodud üle 600 talu ja maakondades olid tekkinud juba kohalikud talunike liidud ja arenes seltsitegevus. 1991. aastal toimus maareform, mille eesmärgiks oli “taastada ajalooline omandiõigus maale nende omanikele ja pärijatele maade tagastamise, asendamise või kompenseerimise kaudu” (Lillak, 2003:236). Maade erastamine oli väga intensiivne. Paljud maa tagasisaajad soovisid lähtudes 1930ndatest pärit rahvusromantilisest tundest luua väiketalusid. Sellega kaasnes aga palju probleeme, sest

“paljud maad olid tootmisest välja langenud, vahepeal omanikuta jäänud maale oli ehitatud uusi elumaju ning tootmishooneid jne/.../ Esialgne entusiasim, mis seoses võimalusega saada maaomanikuks ja talupidajaks oli üheksakümnendate aastate algul laialdane, asendus liberaalse majanduspoliitika, Vene turu äralangemise, riigipoolse tõsise huvi puudumise, majandusliku allakäigu jm. põhjustel üldise pessimismiga maal. /.../suur osa põllumaast jäi sööti ning viimastel aastatel on kohati võimalik täheldada nende aeglast metsastumist” (Lillak, 2003:236-237) ning inimesed kolisid linna tagasi.

Majanduse raske olukorra tulemusena püüdsid inimesed tagada eelkõige eluks vajaliku sissetuleku ning kultuurivaldkonna osatähtsus vähenes ja see kajastub selgelt kiikede ehitamiseski. Käesoleva töö raames uuritud 76 kiige hulgas on 1990ndate alguses ehitatud ja tänaseni säilinud vaid kaks kiike. Enamik varasematest kiikedest on lagunened ning kiigekohad ununenud.

Kiikesid ei jäetud ehitamata mitte ainult sellepärast, et ei olnud raha, vaid olulist rolli mängis taas maa erastamine, kuna inimesed olid harjunud, et kiigekoht paiknes ühismaal. Eramaa ei tahetud kedagi kiikuma lubada, sest ei tahetud vastutada.

Tihti ei ole väiketaludes talupidamine ainuke elatusallikas, vaid see on rohkem hobi. Suurtalupidamised saavad taotleda toetusi erinevatest abiprogrammidest, millest tuntuim on SAPARD (Kesk- ja Ida-Euroopa maade põllumajandusele ja maaelule antava erakorralise liitumiseelse abi programm, vt http://www.pria.ee/SAPARD/Est/index_uus.htm).

Toetuse eeltingimuseks on talu toetuseelne elujõulisus. SAPARDi kuues meede on mõeldud küla sotsiaalse infrastruktuuri arendamisele. Ka selle rakendamisega oli mõningaid probleeme. Tiks (2003) on kirjutanud pilkava kommentaari nimetatud meetme rakendamisest, kuna meede on mõeldud enne liitumist abi vajavate külaelu edendatavate projektide rahastamiseks, kuid lubatud raha oli võimalik taotlema hakata alles pool aastat enne EL-iga liitumist ja samas oli taotluste esitamise tähtaeg juba 23. detsember 2003. aastal.

“Jõululaupäevaks kukkus kell, kui külähullud üle terve Eesti pidid esitama oma ajaloolised rahataotlused. Lõpuks oli tegu kõva ja suure eurorahaga tõsisteks investeeringuteks: rahvamajade, maateabetubade, internetipunktide, kiigeplatside, spordiväljakute ehitamiseks./.../Seda rabinat, mis nüüd lahti läks! Kõigepealt tarvis ju ehitusprojektid tellida, enne veel vallamajast projekteerimistingimused nõutada./.../Kui rahavajadused selged, pole enam muud, kui pane oma varad pandiks ja pank!/.../Pangast miljonid käes, polnud külainimestel enam muud muret, kui kust see käibemaksu 18 protsenti ja omafinantseerimise 10 protsenti võtta, sest euroliit neid kinni ei maksa. Viimased rahamured murtud, võiski asuda projektipabereid täitma./.../Ja ennae, jõulureedel seisidki külaaktivistid üle kogu Eestimaa

PRIA ukse taga sabas. Oh seda külamajade ja kiigeplatside buumi, mis nüüd Eestimaal õitsele lööb!” (Tiks, 2003)

See, kui laialdane on kiigeplatside buum, selgub lähiajal.

Eesti liitus Euroopa Liiduga 1. mail 2004. Sellest alates laienevad EL-i maastikke puudutavad direktiivid ka Eestile. Direktiividest ei jää puutumata ka kiigid. Bürokratiliku probleemi näite võib tuua Inglismaalt, kus Great Somerfordi pargis leiti, et lastele ehitatud ja veerandsada aastat probleemideta kasutuses olnud kiigid on kõrgemad, kui EL-i vastav direktiiv ette näeb ja nende kasutamine keelustati.

“Eurostandard BS EN 11 76 näeb ette, et lastekiikede kõrgus ei tohi olla üle kolme meetri, paraku ületab asuvate kiikede kõrgus normi 60 sentimeetriga. Standardiga on pandud paika ka muud reeglid, sealhulgas kiigeistme kaugus raamist ning kõrgus maast. Great Somerfordi kiigid langesid keelu alla rutiinse inspektsiooni käigus. Nüüd on kiikedelt istmed eemaldatud ja vastavad sildid üles riputatud, et lapsed neid ei kasutaks.

EL-i standard ei ole küll seadus, aga selle eiramine läheks kohalikule omavalitsusele kõvasti maksma, kui mõni laps peaks end seal vigastama. Nüüd katsub kohalik omavalitsus leida uute kiikede ehitamiseks 4000 naela”.

(<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=4995106&categoryID=124&ndate=1043100000>)

Euroopa Liidu direktiivid, sh BS EN 11 76, on koostatud tõenäoliselt peamiselt vastutuse määramise eesmärgiga. Kui kiikede püstitamisel on vajalikke reegleid arvestatud, siis jääb õnnetuse korral süüdi tõenäoliselt kiikuja; kui kiigid on ehitatud määruste vastaselt, on süüdi kiige ehitaja. Teatud reeglite kehtestamine on põhjendatud, sest kiikudes on juhtunud küllaldaselt õnnetusi, kuid paraku on sellisel standardimisel kultuurilist mitmekesisust vähendav kõrvalmõju.

3. MATERJAL JA METOODIKA

Metoodika valikul lähtuti lisaks töö eesmärkidele ka külakiikede ning kiigekohtade väga vähesest uuritusest. Ülevaate saamiseks kiikede ja kiigekohtadega seonduva kultuuriloolisest uuritusest vaadati läbi Eesti Kirjandusmuuseumis, TÜ rahvaluule õppetoolis, TÜ raamatukogus talletatud materjalid. Eestis on ilmunud kolm põhjalikumat kirjeldust kiigekombestiku kohta – 1956. aastal valminud Jenny Langineni diplomitöö kiigekombestikust, Herbert Tampere (1956) artikkel “Mõningaid fakte eestlaste etnilise ajaloo küsimusi suulise rahvaloomingu valgusel” raamatus “Eesti rahva etnilisest ajaloost” ning Anu Visseli artikkel “Eestlaste kiigekultuur enne ja nüüd” (2003), mis kõik käsitlevad kiikesid peamiselt etnograafiliselt. Kiigekohtadega kultuurigeograafilistes raamidest ei ole autorile teadaolevatelt keegi tegelenud.

Visseli ja Langineni töö näol on tegemist ülevaateliste kirjatöödega, mille koostamisel ei ole korraldatud iseseisvat täiendavat uurimust ning peamine kiigekombestikuga seonduv kirjeldus on saadud Eesti Kirjandusmuuseumi arhiividest, kus sihipärasemat kiikede kohta käiva info kogumist viis aastatel 1936-1937 aastal läbi Richard Viidalepp. Tampere (1956) analüüsis oma artiklis lisaks üldisele kombestiku kirjeldusele ka kiigelaulusid. Vaatamata sellele on kiikede ning kiigetavade ja -pärimuse kohta käivad väited juhuslikud ja süsteemitud, mille põhjal on raske teha paikapidavaid järeldusi.

Käesolevas töös kasutati kolme erinevat, üksteist täiendavat, meetodilist lähenemist:

1. osalev vaatlus (nii testalad kui kontrollalad);
2. ankeetanalüüs (testalad);
3. arhiivimaterjalide analüüs Eesti Rahvaluule Arhiivi rahvaluulekogu (ERA), Riikliku Kirjandusmuuseumi andmekogu (RKM) ja Keele ja Kirjanduse Instituudi (KKI) andmekogu põhjal.

Töö põhineb kolmel peamisel andmeallikal:

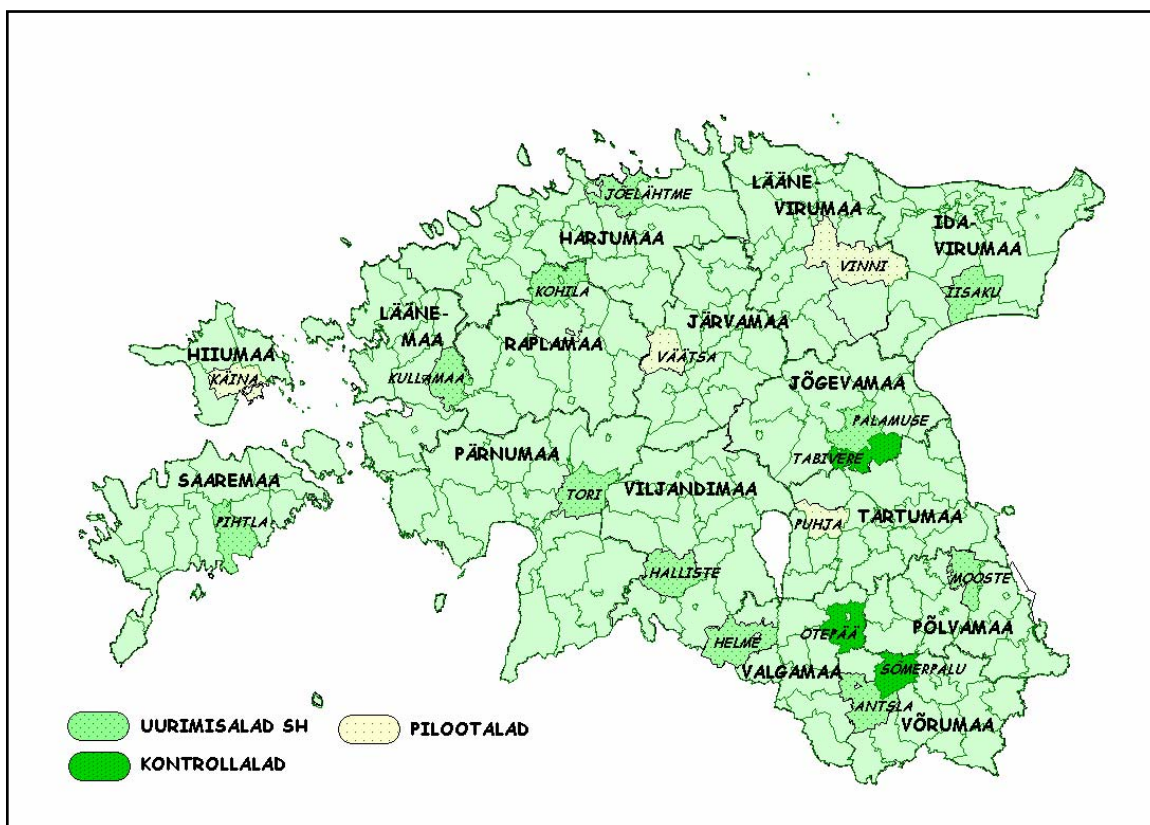
1. autori kogutud andmestik ja fotod kiikede kohta 15 uurimisalalt üle kogu Eesti, lisaks kolm kontrollala;
2. autori koostatud ankeetküsitluse vastused;
3. peamiselt illustreerival eesmärgil on kasutatud Eesti Kirjandusmuuseumi ERA, RKM, KKI arhiividest pärinevaid andmeid.

3.1 Materjal

Tuginedes eelnevale oli esimene eesmärk saada ülevaade, kas ja kui palju kiikesid võib Eestis tänapäeval üldse leiduda. Töö maht ei võimaldanud tõstatada väitekirja eesmärgiks kogu Eesti kiikede andmekogu koostamist. Järelikult tuli ühtsel alusel välja valida uurimisalad. Uurimisalade valikul lähtuti sellest, et kiik on sotsiaalne nähtus ning kiigekohtadel võib olla regionaalseid erinevusi. Samuti oli oluline alade piiritlemine ning ühtse valiku aluse tekitamine. Tuginedes välja toodud eeldustele ja probleemidele, oli kõige sobivam võtta uurimisalade valiku aluseks administratiivne jaotus.

Uurimisaladeks valiti igast Eesti maakonnast üks vald. Testalade valik toimus kahes järgus – pilootprojektina tehti 2003. aasta kevadel küsitlusuuring neljas maakonnas ja seejärel 2003. aasta sügisel ülejäänud üheteistkümnes. Ühtse lähtekoha tagamiseks lähtuti uurimisala valikul püüdest leida maakonna keskmisele rahvaarvule lähedase rahvaarvuga vald, st et liideti valdade elanike arv kokku ning jagati valdade arvuga. Siiski, kuna uurimisalal teostati nii kiigekohtade kaardistamine väliuuringuis kui ka ankeetküsitlus kooliõpilaste seas, mõjutas lõplikku valikut, eriti pilootuuringus, ka asjaolu, milliste valdade koolide geograafiaõpetajad olid nõus ankeetküsitlust kevadel läbi viima.

Pilootuuring tehti Vinni (Lääne-Virumaa), Käina (Hiiumaa), Tori (Pärnumaa) ja Helme (Valgamaa) vallas. Uuringu teise etapi käigus lisandusid uurimisaladena Antsla (Võrumaa), Halliste (Viljandimaa), Iisaku (Ida-Virumaa), Jõelähtme (Harjumaa), Kohila (Raplamaa), Kullamaa (Läänemaa), Mooste (Põlvamaa), Palamuse (Jõgevamaa), Pihla (Saaremaa), Puhja (Tartumaa) ning Väätsa (Järvamaa) vald (joonis 9). Kiigekohtade inventeerimine on tehtud 2003. aasta suvel.

Joonis 9. Uurimis- ja kontrollalade paiknemine Eestis.

Täiendavalt valiti kolmest erinevast maakonnast välja kolm kontrollalala. Nendest saadud tulemusi kasutati uurimisalade esinduslikkuse hindamiseks maakonna ja Eesti tasandil. Kontrollalade [Otepää (Valgamaa), Sõmerpalu (Võrumaa), Tabivere (Jõgevamaa)] valikul lähtuti osaliselt valdade üle-eestilisest tuntuusest. Näiteks Otepää vald on atraktiivsete looduslike eelduste tõttu tuntud üle Eesti. Sõmerpalu valla tuntus üle Eesti ei ole nii suur, kuid ala valikul lähtuti eeldusest, et Lõuna-Eestis on külaidentiteet tugevamini säilinud, mis võib kompenseerida looduslike eeldusi kiigekohtade tekkeks. Tabivere vald valiti kontrollalade hulka lähedasena keskmisele tuntuusele maakonnas, kuna Jõgevamaad esindas uurimisalades üle-eestilise tuntuusega Palamuse vald. Teataval määral on kontrollalala rollis ka Angla kiigemägi Leisi vallas Saaremaal, mis illustreerib erandlikult, kuid hästi kiigekohta funktsiooni mitmekesisust.

Kõiki uurimis- ja kontrollalasi uuriti n-õ osaleva vaatluse meetodil, mida analüüsitakse põhjalikumalt alapeatükis 3.1.1. Siinjuures on oluline mainida, et kriitiline analüüs ei ole omaette konkreetne meetodiline lähenemine. Kriitilisus viitab siin uurimismetoodika nii positiivsete kui negatiivsete külgede väljatoomisele.

Pärast kiigekohtade külastamist viidi uurimisaladel läbi ankeetküsitlus, sest kontakt vallavalitsuse töötajatega (vt ptk 3.1) ei peegeldanud veel peamiste potentsiaalsete kiikujate ehk noorte tegelikku suhtumist kiigekohtadesse ning kiikumisse (vt ptk 3.3). Ankeetküsitluse läbiviimine ei laienenud kontrollaladele.

Täiendava illustratiivse võrdlusmaterjalina on kasutatud Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivikogu materjale, mis enamjaolt kajastuvad juba nii Langineni (1956) kui Visseli (2003) töödes.

3.1.1 Testalade valiku kriitiline analüüs

Testalade juures tekib paratamatult küsimus, kas valitud alad on piisavalt esinduslikud nii maakonna kui Eesti lõikes ning kui suur on tõenäosus, et saadud tulemused moonutavad üldist pilti. Ühest ja täielikult tõest vastust ei ole sellele probleemile võimalik anda enne, kui kõik vallad on läbi käidud, mida aga käesoleva töö raames ei olnud võimalik teha. Lihtsam variant ehk ainult loendipõhine võimalus oleks töötanud juhul, kui oleks piiratud vallavalitsustest informatsiooni küsimisega. Viimane vähendanuks aga märkimisväärselt töö kvaliteeti. Samuti ilmnes töö käigus, et valda läbi sõites lisandus vallavalitsusest jagatud informatsioonile kiikede kohta juurde keskmiselt 2-3 kiike, mis on mõistetav, sest mõne kiigekoha sihipäraselgi otsimisel kulus nende leidmiseks hulk aega. Seega muudab konkreetne osalev vaatlus, sh inimeste küsitlemine uurimistulemused usaldusväärsemaks.

Valdade esinduslikkuse kontrollimiseks valitud kolme kontrollivalla valikul saadud maakonnasisesed tulemused olid mõnevõrra vastuolulised.

Jõgevamaa. Eesti tasandil on Palamuse ja Tabivere vallad enam-vähem võrdse tuntusega. Tabivere vallale annab peamiselt tuntuse Vooremaa ning Elistvere loomapark, ehkki Tabivere valla nimetust Vooremaaga sageli ei seostata. Palamuse vald on väga tuntud Tootsi-lugude poolest. Kiigekohti tervete kiikedega on mõlemas vallas suhteliselt vähe – Tabiveres neli ning Palamusel kaks külakiigekohta.

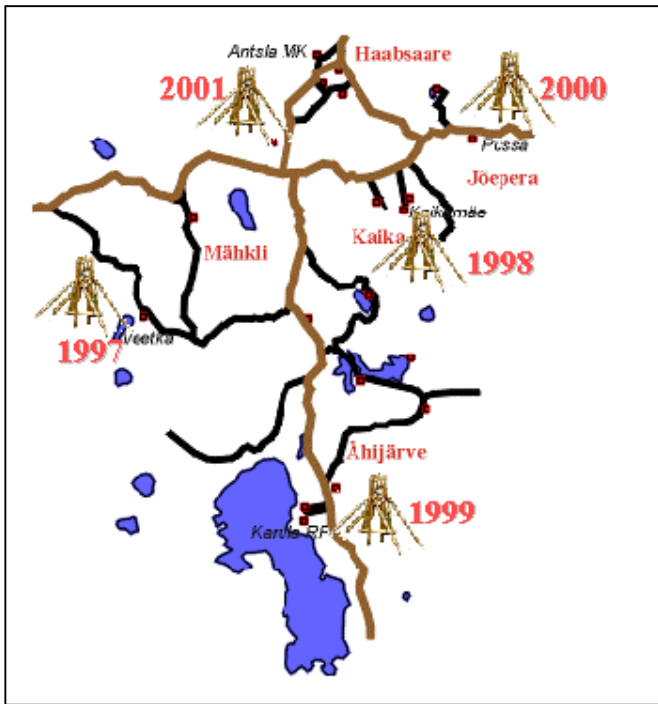
Palamuse vallas paikneb üks kiik Aruküla voorel, mida kasutatakse külakiigena ja teine on kaugel metsa sees Vaidaveres ning mida kasutatakse peamiselt talukiigena. Vaidavere talu peremees, Vanapaganaks kutsutud Toivo Annuk väitis, et vanasti oli seal kandis kaks kiike olnud ning ümbritsevat metsa kutsuti kiigemetsaks. Mõni aasta tagasi oli kiik olemas veel Luua mõisapargis, kuid see lagunes ning seda ei ole taastatud.

Tabivere vallas on kolm olemasolevat ning üks planeeritav (Otslava külas) kiigekoht. Kaks kiike olid külakiiged ja kolmas Elistvere loomapargi juures, mida võivad kasutada ka kohalikud elanikud (segatüüp – vt pkt 4.2.5).

Valgamaa. Valgamaal leidis tõestust hüpotees, et looduslikult atraktiivne piirkond meelitab rohkem inimesi seda paikkonda külastama ja sinna elama. Helme piirkond on tuntud ajaloolis-arheoloogiliste vaatamisväärsuste poolest ja Otepää talvepealinna on üle Eesti kuulus atraktiivse loodusliku ilme, heade rekreatsioonivõimaluste ja samuti ajaloolise tausta poolest. Loetletud põhjused meelitavad Otepää piirkonda rohkem külastajaid ning see soodustab erinevate teenuste liikide, sh turismitalude intensiivsemat teket, kus ühe atraksioonina on välja pakutud kiikumisvõimalust. Selle tulemusena on kiikede arv Otepääl märgatavalt suurem kui Helmes – (7/3). Pühajärve ääres asuva Kiigemäe folkloorne taust ütleb, et Kiigemägi

“küünib ligi 30 m üle Pühajärve pinna (141.0 m.ü.m.p). Mägi on saanud oma nime 1954. aastal filmi “Kui saabub õhtu” võteteks ehitatud kiikede järgi. Tegelikult on see mägi Uue-Kolga mägi endise talu järgi” (Turb & Evestus, 2002).

Võrumaal uurimistalaks valitud Antsla vald on Karula rahvuspargi tõttu üle Eesti kuulus. Ka on tuntud Antsla valla Kiigering, mille algatajaks oli Kaika Maanaiste Selts, eesmärgiga ellu kutsuda vanade külakiikede ja nendega seotud traditsioonide taaselustamine. Algatuse juhtlause oli "Igal aastal ühte külla külakiik" (<http://www.kaikakant.ee/kms32.html>) (vt joonis 10).

Joonis 10. Karula Kiigeringi asupaigad ning ehitamisaastad.

Antsla vallas leidis samuti tõestust väide, et reljeefse pinnamoega looduskaunisse kohta rajatakse rohkem kiikesid (analoog Otepäaga) (vt ka ptk 5.2). Samas leidis kontrollalaks valitud Sõmerpalu vallas, kus ei paikne ühtegi loodus- ega rahvusparki, kiigekohti praktiliselt võrdsel hulgal – Antslas 9 ja Sõmerpalus 8 kiike. Antsla vallas ehitatud kiiged olid enamjaolt segatüüpi (vt ptk 4.2.5) ning Sõmerpalu valla kiiged olid valdavalt külakiiged (vt ptk. 4.2.1).

Viimane pakkus tõestust kiigekohtade rajamise tingimuste mitmekesisusele ning tõestas, et looduslikult atraktiivsed kohad ei ole kiigekohtade rajamisel ainumääravaks. Põhjuseks on tõenäoliselt ka külade identiteet ja ühtekuuluvustunne. Kui inimesed suhtlevad üksteisega rohkem, on külaühiskond elujõulisem.

Eelneva põhjal võib väita, et Otepää ja Helme valdade erinevus testalade hulgas on pigem erand kui reegel ning kahe teise maakonna nii test- kui kontrollalade tulemused olid sarnased. Seega võib väita, et valdade esinduslikkus maakonna lõikes on piisav.

Samamoodi tekkis küsimus, kui esinduslikud on vallad uurimisaladena kogu Eesti lõikes? Uurimisaladeks valitud valdade hulgas on nii mere kui järve ääres, nii kõrgustikel kui tasandikel, nii maakonna keskel kui äärealal ja nii loodus- kui ka rahvusparkis paiknevaid valdu, samuti on nende seas nii üle Eesti hästi tuntud kui ka vähem tuntud ning nii kõrge külaidentiteediga kui ka keskmise eneseteadvusega valdu. Seega puudub põhjus eeldada testalade tendentslikkust. Vallad on väga mitmekesise iseloomuga ning selle põhjal võib järeldada, et Eesti lõikes on vallad piisavalt esinduslikud. Valdade iseloomu erinevus tingis ka kiikede hulga erinevuse, kuid samas näitab see ära keskmise kiigekohtade hulga vallas, milleks on 5 kiike/kiigekohta.

3.2 Osalev vaatlus

Käesoleva töö eesmärkide täitmiseks on kõige sobivam meetod osalev vaatlus, kuna meetod on piisavalt paindlik, evib mitmeid vajalikke omadusi ning seda on hea kombineerida mõne teise, antud juhul ankeetküsitluse meetodiga. Flick (1998; 141) defineerib, viidates Denzin'ile (1989; 17-18), osalevat vaatlust kui uurimisviisi, mis “samaaegselt kombineerib dokumendianalüüsi, vastajate ja informantide intervjuerimise

ja otsese osalemise ning vaatluse ja seemise enesevaatluse. Lisaks on sellise uurimismeetodi korral võimalik koguda väärtuslikku etnograafilist ja illustratiivset materjali fotode näol. Kuigi kvalitatiivsed uurimismeetodid viitavad pigem vähesele, kuid selle võrra põhjalikumale uuritavate inimeste, eri objektide vms hulga, võimaldas sellise meetodi kasutamine analüüsida küllaltki suurt hulka testalasid, mis nt etnograafilise meetodi korral oleks võtnud aega märgatavalt rohkem või oleks tulnud järeldusi teha väiksema hulga testalade põhjal. Osaleva vaatluse positiivne külg on seegi, et see ei ole uuritavatele inimestele väga häiriv. Enamik inimesi olid väga koostöö- ning abivalmid, kuid uurimise käigus tuli samuti suhelda inimestega, kellel ei olnud aega või tahtmist küsimustele vastata. Kuna uurimisalade valik on käesoleva töö jaoks küllaltki esinduslik ning osalevale vaatlusele järgnes ankeetküsitlus, ei tekitanud kohatised lüngad inimeste täiendavas intervjuerimises olulisi tühimikke lõpptulemustes.

Pärast uurimisalade väljavalimist võeti, lähtuvalt osaleva vaatluse metoodikast, ühendust kohalike omavalitsuste esindajatega ning küsiti neilt informatsiooni kiikede ja kiigeplatside kohta (nt kas antud vallas on kiikesid, kus nad paiknevad, millal nad on ehitatud, kas kiikedega on seotud mõni konkreetne vallapidu või tähtpäev jne). Seda informatsiooni, mida vallaametnikud jagasid, oli võimalik kasutada konkreetse taustinformatsioonina käesoleva töö jaoks.

Saadud informatsiooni ja juhtnõotide põhjal otsiti kiigekohad üles. Leitud kiikeplatside ja kiikede kohta täideti inventeerimisleht (vt lisa 1) ning tehti vähemalt üks foto igast kiigeplatsist. Võimaluse korral küsitleti kiigekoha läheduses viibivaid inimesi. Küsimused puudutasid peamiselt konkreetse kiigega seotud traditsioone ning kombeid ja kiige vanust. Kui vastajad ei osanud küsimustele vastata, juhatati autor mõne teise inimese juurde, kes vastuseid teadis, või kompenseeris puudujääke ankeetküsitlus (vt ptk 3.2), mida kasutati kui peamist taustinformatsiooni allikat. Kokku saadi informatsiooni 76 kiige kohta viieteistkümnest uurimisvallas ning 19 kiige kohta kontrollaladelt.

3.3 Ankeetküsitlus

Terviklikuma pildi saamiseks kohalikest oludest viidi lisaks osalevale vaatlusele kõikidel testaladel läbi ankeetküsitlus. Ankeetküsitluse eesmärk oli aidata välja selgitada olemasolevate kiikede ja kiige üldist tähendust, mis viitab kiigekohtades toimuvatele või toimuma hakkavate protsesside suundadele. Ankeetküsitlus viidi läbi uurimisaladel paiknevates koolides. Koolide kasuks rääkisid need asjaolud, et seal õpivad noored, kes on peamised kiikujad ning samuti saab korruga teada paljude inimeste arvamuse. Ühtlasi on kasulik koole küsitleda, kuna peamisteks küsitluse läbiviijateks on õpetajad ning õpetaja antud korralduse tulemusena täidab tõenäoliselt rohkem lapsi ankeedi ära.

Koolide valikul vallasiselt mingisugust täiendavat metoodikat ei rakendatud. Võimaluse korral eelistati gümnaasiume, aga kuna enamikel juhtudel oli tegemist valdadega, kus paiknes ainult põhikool, siis viidigi küsitlus seal koolis läbi.

Kokku küsitleti 520 õpilast 15 koolist. Poisse oli küsitletutest 241 ja tüdrukuid 271, 8 vastaja sugu on teadmata. Klasside lõikes oli kõige rohkem vastajaid 8. klassist (338) ja 11. klassist (104), mis on etteantud juhtnõotide kohaselt (vt lisa 2) ka eeldatav. Siiski on vastajaid ka 10. klassist (34), 7. klassist (28) ja 9. klassist 10 õpilast. Samuti täitsid ankeedi ära 5 õpetajat ning 1 õpilane oli jätnud klassi nimetamata.

Antud küsitluse võib jaotada kaheks etapiks, sest neljas koolis (Puhja Gümnaasiumis, Vinni-Pajusti Gümnaasiumis, Käina Gümnaasiumis ja Väätša Põhikoolis) viidi küsitlus (n=144) läbi 2003. aasta maikuu, ülejäänud koolide (Ala Põhikool, Antsla Gümnaasium, Halliste Põhikool, Iisaku Gümnaasium, Kaali Põhikool, Kohila Gümnaasium, Kullamaa Keskkool, Loo Keskkool, Mooste Põhikool, Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium, Viira

Kool) õpilasi (n=378) küsitleti 2003. aasta novembris. Mais ja novembris läbi viidud küsitlused ei olnud identsed (vt lisa 3 ja 4). N-ö pilootküsitluse järel asendati kiikingut ja kiikujaid puudutavad küsimused kiige sesoonsuse, tähtsuse ning tähendusega, sest kiikingut ja kiikujaid puudutavad vastused olid piisavalt sarnased, et teha järeldusi suurema rahvahulga kohta. Samas ei andnud kaudsed küsimused kiikede tähenduse kohta märkimisväärseid tulemusi ning küsimustik tuli muuta vastajatele sobivamaks. Siiski, üle 50% ulatuses ankeedid kattuvad.

Tulemuste esitamisel kui analüüsil (ptk 5) on materjaliga hõlpsamaks tutvumiseks alati lisatud valimi hulk.

Välitööde kui ankeetküsitluse tulemusena saadud andmestiku analüüsimisel kasutati kontentanalüüsi, st loodi kategooriad, mille üldine eesmärk on andmestiku vähendamine. Flick'i (1998) põhjal jaotatakse kategooriad järgmisteks alakategooriateks:

1. Kontentanalüüsi summeeriv osa – materjal on parafraseeritud – vähem relevantseid lõigud ja sama tähendusega parafrasid on paigutatud eraldi ning omavahel sobivad ning sarnase tähendusega on paigutatud kokku ja summeeritud.
2. Kontentanalüüsi selgitav osa – töötab vastupidiselt. See selgitab häguseid või vastuolulisi lõike, kasutades selleks taustamaterjali.
3. Kontentanalüüsi struktureeriv osa – püüab andmete põhjal välja tuua ideestiku struktuuri. Sama tehnikat järgides toimus ka käesoleva töö andmestiku analüüs. Toimus andmete kodeerimine, vähem konkreetse vastuse korral loodi eraldi klass, mis mõnel juhul liideti suurema klassiga, mõnel juhul jäeti eraldi, lähtudes sõnade tähendusväljast ja mõnel juhul autori subjektiivsest arvamusest. Ankeetandmestik on statistiliselt analüüsitud SPSS-iga.

3.3.1 Ankeetküsitluse kriitiline analüüs

Anketeeritavate õpilaste hulga piisava representatiivsuse tõttu võib lugeda tulemusi tõepärasteks. Samuti tulevad selgelt välja põhikategooriad, mille põhjal on võimalik teha järeldusi. Samas vähendasid ankeetküsitluse tulemuste tõepära järgmised tegurid:

1. Mõned vastajatest ei võtnud küsitlust tõsiselt ning vastavalt sellele, kommenteeriti, et sellised küsimused on “nõmedad” või kirjutati kummalisi vastuseid, mis olid arusaadavalt valed.
2. Vastajad interpreteerisid tegelikkust erinevalt. Näiteks kui küsimustikus paluti kirjeldada kiigeplatsi, siis mõned tähtsustasid kungast, millel kiik asetseb, mõned vastajad pidasid sama kiigeplatsi kas asulale väga lähedal või väga kaugel asuvaks.
3. Küsimused olid suunatud. Otseselt kiikumise tähendust puudutavad küsimused võisid vastajate otsuseid mõjutada. Samas näitas pilootküsitlus, et kaudsetele küsimustele ei pruugi respondendid vastata adekvaatselt ning suureneb jällegi anketeerija interpretatsioonivõimalus ja sellega väheneb lõpptulemuste usaldatavus.
4. Küsimustikku ei viinud läbi autor, vaid iga kooli õpetajad. Puudub ülevaade selle kohta, kui palju ning kuidas õpetajad küsimustikku tutvustasid. Erinevate õpetajate selgitused ei olnud ilmselt identsed.

4. TULEMUSED

Uurimuse tulemused on jaotatud alapeatükkidesse, lähtudes töö eesmärkidest ja metoodikast.

- ✓ Looduslike eelduste osatähtsuse väljaselgitamiseks on kiikede hulga ja paiknemise olulisemad omadused ära nimetatud. Kui ankeetvastustes toodi välja kultuurilisi elemente (erinevad hooned vms), on need samuti lisatud tabelisse. Peamiselt illustreeriva materjalina on kasutatud Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivmaterjale, et võrrelda kiigekohtade asupaiga võimalikke muutusi.
- ✓ Sotsiaal-majanduslike mõjutuste väljaselgitamiseks on inventeeritud kiigeplatsid jaotatud funktsiooni põhjal eri klassidesse. Selle põhjal saab järeldada, millisel otstarbel ja kellele kiiged on ehitatud ning on võimalik tuletada kiigekohtades toimuvaid protsesse ning analüüsida, kuidas need mõjuvad kiigekohtade säilimisele.
- ✓ Kiigekohtade olulisuse väljaselgitamiseks on uuritud noorte kui peamiste potentsiaalsete kiikujate arvamust kiikumise kohta – kas nende jaoks omab kiikumine kui üks traditsiooniline meelelahutusviis veel mingisugust tähendust/tähtsust või mitte.
- ✓ Aastajalisuse mõjud kiigekombestikule.

4.1 Kiigeplatsi iseloomustus

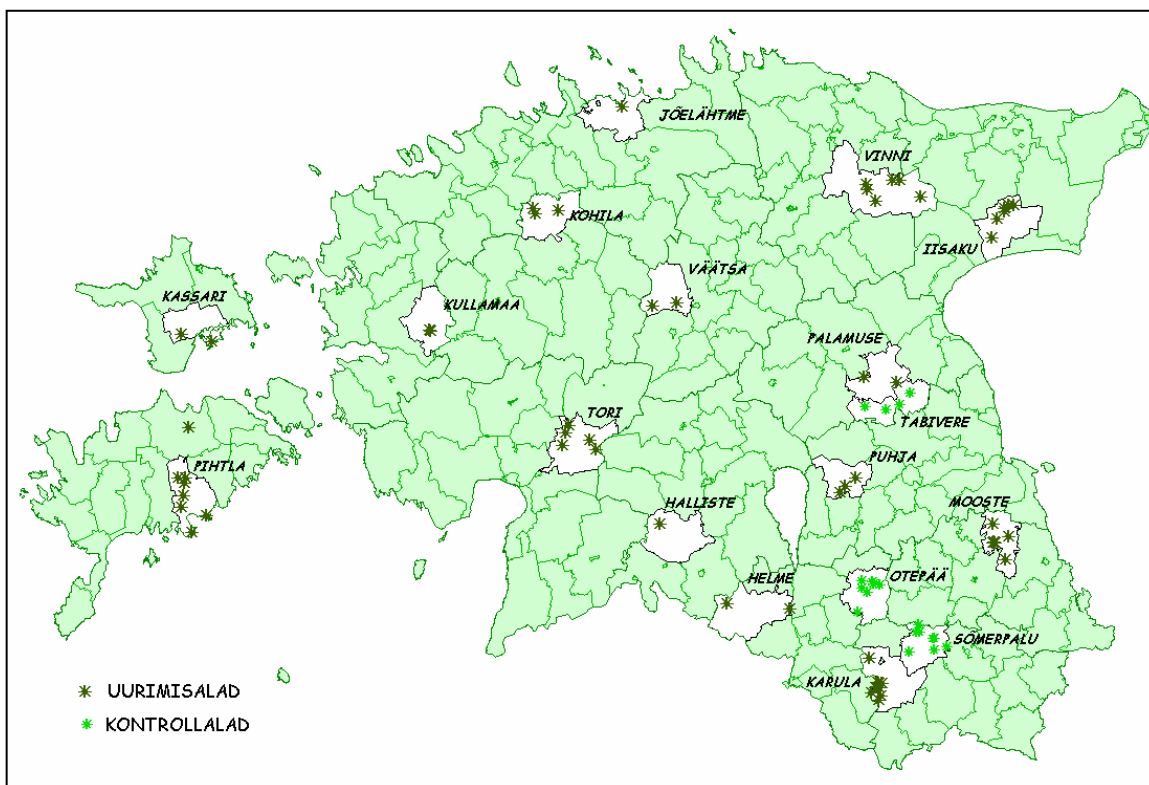
Sageli tekib küsimus, miks kiik on just antud asupaika ehitatud. Väga laialdaselt on levinud väide, et kiik ehitati mõne mäe või künka otsa. Kohanimena on ju paljudele tuntud toponüüm *Kiigemägi* – nt Regio atlas (2004/2005) on ära toodud järgmised toponüümid: *Kiigemäe* (sh soo, tee) (5X), *Kiige* (4X), *Kiigevere* (2X), *Kiikla* (2X) ja *Kiigumõisa*.

Kokku leiab antud uurimuses käsitlemist 76 erinevat kiigekohta. Joonisele 11 on kantud 59 uurimisaladel (joonisel tumerohelise värviga) ja 19 kontrollaladel (helerohelise värviga) tuvastatud kiike. Jooniselt 11 on jäänud välja kiigekohad, mille asukohta ei olnud võimalik tuvastada (4); kus kiik on lagunenu (10) ning mille asukohta ei olnud võimalik seetõttu väga täpselt määratleda; ja kiiged, mida ei olnud erinevatel põhjustel võimalik täpselt inventeerida (3). Kolmes kohas (Kullamaal, Kudinal ja Tantsumäel) plaanitakse kohalike elanike sõnul lagunenu kiiged lähiajal taastada.

Kuigi joonisel 11 ei ole eelnevalt loetletud põhjustel 17 kiige asukohta esitatud, arvestatakse nendest enamikuga kiigekohtade analüüsis. Tulemuste loetavuse parandamiseks on iga tabeli päisesse ja kiigetüüpe kirjeldavasse teksti lisatud kiikede hulk, millega on tulemuste esitamisel arvestatud.

Kiigekohtade maastikulise iseloomustuse analüüsimisel on võetud aluseks looduslikud ja kultuurilised komponendid ning esteetikaga seotud kategooriad nagu koha avatus/suletus ning koha hooldatus. Esteetilise külje uurimise tingis arhiivmaterjalides kiigekohtade nimetamine ilusaks – selle uurimine aitaks kirjeldada eestlaste ilumeelt.

Kiigekoha elemente käsitletakse suurema detailsusastme tõttu eraldi alapeatükis.

Joonis 11. Tärnidega on tähistatud välitööde käigus uurimis- (tumerohelised) ja kontrollaladelt (helerohelised) leitud kiigid.

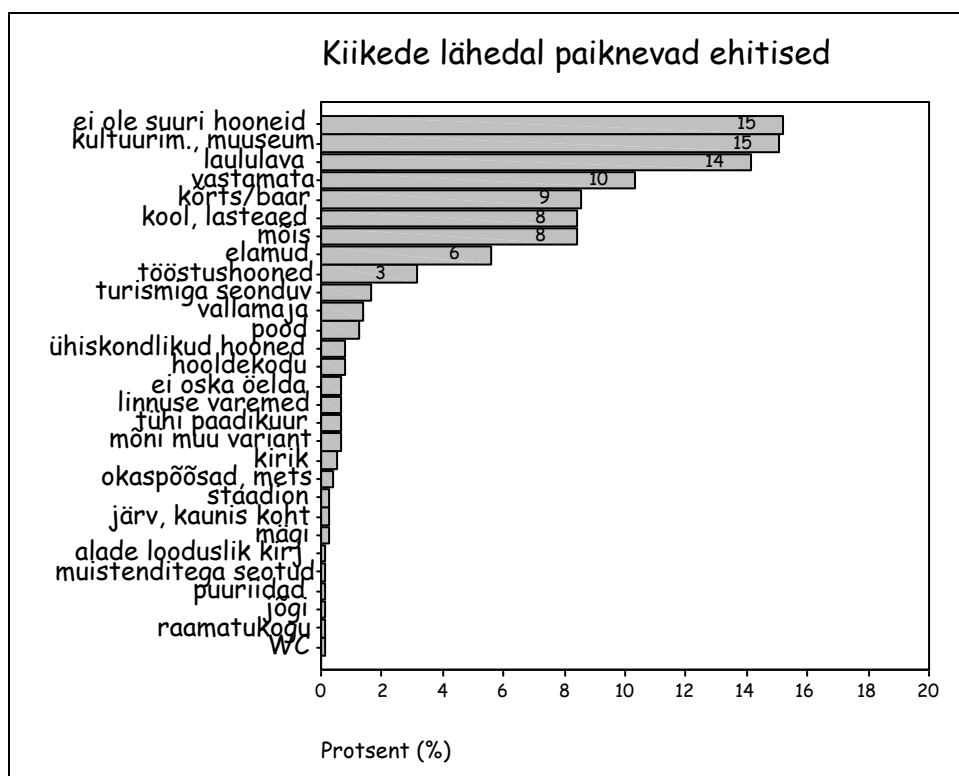
Kontentanalüüs on läbi viidud kõikide (nii nendele kohtade, kus paikneb kiik, kui ka nende, kus kiik on ära lagunenu) autori poolt uuritud kiigekohtade põhjal täidetud inventeerimislehtede kohta ning saadud tulemust on võrreldud eelmise sajandi jooksul Eesti Kirjandusmuuseumisse laekunud kiigekohtade kirjeldustega (vt tabel 1). Tuleb märkida, et valdava osa kiikede kohta käivate Eesti Kirjandusmuuseumi materjalide juures ei ole kiigekohta karakteristikuid ära toodud. Samal kiigekohal võib olla mitu alljärgnevalt nimetatud omadust, mistõttu võib ta kuuluda nii ühte kui teise klassi.

Tabel 1. Kiigekohtade karakteristikute võrdlus käesoleva uurimuse ja eelmise sajandi jooksul kogutud Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivimaterjalide vahel.

Võrreldavad kiigepiirkondade karakteristikud	20.sajandi kiigekohtade kirjeldused (EKM arhiivide näitel)	Autori poolt kogutud tänapäevane andmestik (70 kiige põhjal)
Mägi/küngas/kõrgem koht	14	10 kiike
Lainetav reljeef		7 kiike
Tasane ala		44 kiike
Metsatukk		13 kiike
Metsa serv/metsalagendik	23	10 kiike
Mõisapark	2	8 kiike
Heinamaa, karjamaa, koppel	10	17 kiike
Küla keskpunkt/külavainu	10	2 kiike
Jõe/järve/ürgoru kallast	4	22 kiike
Mere kallast	2	4 kiike
Rahvamaja, muuseum, rahvusparki koolimaja, metskonna hoone, koolimaja		9 kiike

Võrreldavad kiigeplatsi karakteristikud maastikul	20.sajandi kiigekohtade kirjeldused (EKM arhiivide näitel)	Autori poolt kogutud tänapäevane andmestik (70 kiige põhjal)
<i>Taluõu</i>	6	12 kiike
<i>Pood, baar, kõrts</i>	2	2 kiike
<i>Tööstushooned</i>		1 kiik
<i>Korterelamud</i>		5 kiike
<i>Surnuaed</i>		1 kiik
<i>Linnus, turismivilla</i>		2 kiike

Tabeli täienduseks on ankeetküsitluse käigus saadud vastused (vt joonis 12), mis käsitleb vastupidiselt ainult kultuuriobjektidega seotud karakteristikuid.

Joonis 12. Kiige läheduses paiknevad hooned (n=520).

1. Vastamata;
2. Ei tea, ei oska öelda;
3. Ei paikne ühtegi suuremat hoonet;
4. **Ühiskondlikud hooned/ehitised**
 1. kultuurimaja, muuseum;
 2. vallamaja;
 3. kool;
 4. kõrts/baar, puhvet;
 5. pood;
 6. hooldekodu, lastekodu;
 7. kirik;
 8. laululava; (katkine) laululava ja suur mägi;
5. **Ajaloolised hooned/ehitised:**
 1. mõis (mõisavaremed), mõisa vahitorn;

2. Siidri linnuse varemed;
6. **tööstushooned** – (töökoda, tehas);
7. **Elamud** – korterid, elumajad, taluhooned, mingi vana maja, talumaja;
8. **Turismiga seonduv** - väike ööbimismaja; puhkekeskus; hobusetallid; tuleb hotell;
9. **Muud ehitised, hooned, alad:**
 1. surnuaed;
 2. Tühi paadikuur, kus toimub tantsimine, kuur;
10. **Looduslike alade kirjeldus:**
 1. heinamaa;
 2. järve ääres kaunis kohas.

ESTEETIKA

Vaatelisis – avatus/suletus

Kiigeplatside puhul on tekkinud küsimus, kas eestlased tahavad oma peoplatse pigem avalikustada või hoida saladuses. Välitööde tulemusena selgus, et ligi pooled vaadeldavatest kiikedest (tabel 2) paiknesid hästinähtava koha peal. Nende kiikede leidmiseks ei tulnud teedki küsida. Ligi pooled kiikedest paiknesid jällegi nii suletud ja puudega varjatud paigas, et isegi vaatamata teejuhatusele võttis kiigeplatsi leidmine mitu tundi aega (vt tabel 2 ja võrdle jooniseid 13 ning 14). Kiigekoha avatuse juures ei saa tulemustes võrdlusmaterjalina esitada arhiivimaterjale, kuna erinevates kirjeldustes ei iseloomustatud kiigekohalt avanevat vaadet.

Tabel 2. Kiigeplatside vaate avatus.

AVATUS	Kiiged (71)
Avatud	13
Pool-avatud	19
Pool-suletud	11
Suhteliselt suletud	10
Suletud	18

Hooldatus

Kiigekohtade olulisust tõestab fakt, et neid püütakse korras hoida, sest oluliseks peetava koha eest kantakse hoolt (niidetakse heina, korjatakse prügi, parandatakse lõhutud/katki läinud elemente jne). Uurimusest tuli välja, et kiigekohad on küllaltki heas seisus – ligi pooled kiigekohtadest on väga hästi hoitud (vt tabel 3). Mitterahuldava hooldatuse põhjuseks on peamiselt mahavisatud prügi või niitmata hein.

Tabel 3. Hinnang välitööde käigus leitud kiigeplatside hooldatusele.

HOOLDATUS	Kiiged (71)
Mitterahuldav	6
Rahuldav	8
Hea	24
Väga hea	33

Joonis 13. Avatud kiigekoht Palasi külas Vinni vallas. Foto: Puksing, M., 2003.

Joonis 14. Suletud kiigekoht Kuusikul, Pihtla vallas. Autori foto, 2003.

4.1.1 Kiigeplatsi elemendid

Väga harva moodustab kiigeplatsi ainsa elemendina kiik. Mõiste “kiigeplatski” viitab sellele, et tegemist ei ole ainult ühe punkti – kiigega, vaid seda ümbritseb suurem ala,

millel paiknevad sageli täiendavalt erinevad objektid. Tõenäoliselt võib osadest nendest objektidest, analoogselt kiigele, leida peamise tekkepõhjuse loodusliku aegsetest riitustest, kuid peale maagilise tähenduse on neil sageli ka puhtpraktiline väärtus.

LÖKKEASE

Lökkease on kõige levinum täiendav element (45/76 kiigekohast), mis paikneb enamikul peo-, kiige- ja niisama istumisplatsil. Lökkeplatside rohkus on tingitud ühelt poolt muistsest loodususundist ja teiselt poolt praktilisest vajadusest. Eisen (1996) kirjutab, et peamiselt omistatakse tulele, lõkkele tõrjemaagilisi ja puhastavaid omadusi (hoiab eemal haigused ja muud hädad). Eisen (1996:129) täpsustab, et “tuli esineb vahendajana inimeste ja jumalate vahel. Tuli, leegid ja suits viivad ohvriannid kergemini ohvrisaajate kätte. Iseäralikku tuleaustamist Eestis ei tunta, küll aga tunti vanemal ajal iseäralikku tulehaldjat” (Laurits P.P).

Lisaks abstraktsetele kujutlustele, annab lõkke jahedal ajal sooja, soojal ajal peletab eemale putukaid ja kihulasi. Lökkel saab teha süüa ning valmistada sooje jookke. Seega on lõkkeaseme olulisuse ära määranud tema suur praktiline väärtus.

Lökkeasemete suurus, dekoratiivsed ja tuleohutust tagavad elemendid olid kiigepplatsidel varieeruvad, kuid valdavaks oli lihtne ringikujulike tulease, mis mõne juhul oli ümbritsetud kividega, et tagada tuleohutust.

ISTEPINGID JA LAUAD

Sageduse poolest peaaegu samasse klassi jäävad istepingid ja lauad (39/76 kiigekohast), mille, eriti aga laudade olemasolu peaks tõenäoliselt näitama tõusutrendi, sest viimasel ajal on ajakirjanduses kaevatud selle üle, et jaanipäev on justkui ainult söömispidu. Reeglina on istepingid ja lauad suured ning jässakad ja tahatud poolpalkidest.

LAULULAVA (VARJUALUNE, PILLIMEHE KOHT)

Laululava (kõlakoda) paikneb reeglina suuremates külapeokohtades ja uuritavatel testaladel võis neid leida 10 juhul 76-st.

4.2 Kiigepplatsi vorm ja funktsioon sajandivahetusel

Vastavalt kiige funktsioonile saab kiikesid liigitada tänapäeval järgmiselt:

- ✓ Külakiiged
- ✓ Talukiiged
- ✓ Turismikiiged
- ✓ Lastekiiged
- ✓ Segatüüp

4.2.1 Külakiiged

Kõige levinum kiigetüüp on endiselt külakiik, mis moodustas uuritavatest kiikedest praktiliselt 50% (34/74) ning toimib peamiselt kohaliku omavalitsuse või kodukandiliikumise tegevuse toel.

Samas on külakiikede hulgas kõige enam neid kohti, mis on kaotanud kohalike jaoks oma tähtsuse ning lagunened või lagunemas (10/34).

Kuna kiik on mõeldud suurematele rahvahulkadele, on konstruktsioonid tugevad ning kiik suhteliselt suur – optimaalselt mahub kiige peale 6 inimest, aga on võimalik kiikuda ka 8-10-si korruga. Tõenäoliselt on külätüüpi kiikede kasutamistihedus kõige suurem (v.a segatüüp) ning on mõjutatud sellest, kas inimestel on mingi ajend tulla maale elama või mitte.

Kiikede umbkaudne vanus ei ulatu üle 10 aasta. Enne Eesti taasiseseisvumist oli uuritavatest kiikedest olemas ainult üks, mis valmis orienteeruvalt aastatel 1988-1991. Neli kiike on ehitatud ajavahemikus 1992-1995. Aastatel 1996-1999 on püstitatud 7 kiike ning kõige suurem grupp – 10 kiike on ehitatud pärast 2000. aastat.

Ehitusliku külje pealt on külakiiged lihtsad, massiivsed ning on püütud tagada turvalisust. Peamisteks ehitusmaterjalideks on puit ja metall. Mõnel juhul on kiik ehitatud üleni metallist – seda taas vastupidavuse eesmärgil ning paljudel juhtudel on kiiged mingi ainega immutatud.

Kiigeplatsi valiku suhtes domineerib poolavatud koht (mõisapark, metsa serv) või siis ühiskondlike hoonete lähedus (nt rahvamaja, koolimaja). Äramärkimist väärib seegi, et 6 kiike paiknevad veekogu läheduses. Seitsmel juhul on ära kasutatud looduslikke eeldusi ning kiik on paigutatud mõnele kõrgemale kohale, ülejäänud külakiiged paiknevad tasasel alal. Kuna kiigeplats on mõeldud paljudele ja peamiselt noortele kasutajatele, siis on kõik kiigeplatsi elemendid püütud muuta lõhkumiskindlaks ning platsile ei ole lisatud erilisi piselemente. Praktiliselt kõigil külakiigeplatsidel on olemas lõkkease ja istepingid. Seitsmele kiigeplatsile on juurde ehitatud laululava/tantsulava/kõlakoda, mille ehitus, kvaliteet ja heakord on väga varieeruvad. Puudest ilmestavad kiigeplatsi kased, tammed, saared, pihlakad ja kuused.

Külakiigeplatsidel on kindlasti olemas tantsuplats ja erinevalt teistest kiigeplatsidest ka ühisteks sportmängudeks vajalik ala (peamiselt võrk- ja rahvastepall). Külakiikede juures ei paikne erinevalt lastekiigeplatsidest ronimispuid, sest tegemist on pidukohaga (vt joonis 15).

Joonis 15. Külakiigeplats Uue-Kariste külas Halliste vallas. Autori foto, 2003.

4.2.2 Talukiiged

Talukiikesid oli uuritava alal 11 tükki. Talukiik on kiik, mis on palkidest ehitatud vähemalt kahe inimese kiik ning mõeldud kasutamiseks ühe või kahe talu inimestele. Talukiige ühiskondlik roll on märgatavalt väiksem kui ülejäänutel kiigetüüpidel. Samuti on kiik ise, erinevalt külakiigest, märgatavalt väiksem. Kiikede ehitajateks on taluperemehed ning talukiik on tekkinud peamiselt erastamise tulemusena. Sellega seoses on võimalik paralleele tõmmata 19. sajandi algusega.

Talukiige ehitamisel võib olla hoopis maastikusteeetiline, mitte meelelahutuslik eesmärk. Näiteks on üks vaadeldavatest kiikedest ehitatud eesmärgiga takistada raskeveokitel metsast puude väljavedamist läbi kõnealuse talu valduste.

Talukiikede hulgas ei ole ühtegi üleni metallist kiike, sest kiikujatest tulenev koormus ei ole kiigele eriti suur (nagunii on peamised kiikujad lapsed, mitte täiskasvanud). Kõik kiiged on uued, st nendes taludes ei ole varem kiike praegustele elanikele teadaolevatel andmetel olnud. Kolme kiige ehitamisaeg ei ole teada. Ülejäänud 8 kiike on ehitatud eri aastatel viimase 10 aasta jooksul.

Talukiikede ümbrus on rohkem hoolitsetud kui külakiigeplatsidel ning kiik asub muruplatsil taluõues või kahe talu vahel oleval alal. Kuna kiikujaid on väga vähe, siis enamikel talukiigeplatsidel puudub prügikast.

Plats ise on tasane ning ümbritsetud viljapuudest, kaskedest ja lilledest. Kiigeplats on enamjaolt avatud. Nelja kiigeplatsi juures on lõkkease. Kolm kiike paikneb veekogu ääres (vt joonis 16).

Joonis 16. Talukiik Terepi külas Mooste vallas. Autori foto, 2003.

4.2.3 Lastekiiged

Lastekiikede (4) puhul on maastikusteeetika teisejärguline ning puuduvad lõkkeplats ja istumiskohad. Need on asendatud ronimispuude ja liumäega. Kiigekoha valiku puhul on võrreldes ülejäänud kiikedega väga suur erinevus – kiiged paiknevad korterelamute juures ning majade tõttu on vaade suletud. Kuna tegemist on lastega, siis jätab kiigekohtade

hooldatus sageli soovida mahavisatud prügi näol. Kiiged on ehitatud 1997., 1999., 2001. ja 2002. aastal.

Ühe kiige puhul avaldasid kaks täiskasvanud meest (~40 ja ~50 eluaastat) pahameelt selle üle, et kiige asukoht on äärmiselt sobimatu – öine lärm ei lase magada. Vanasti oli pandud kiik kell 22.00 lukku ning ei olnud mingit probleemi. Intervjueeritavad rõhutasid kiige ehitamise juures koha valiku suurt tähtsust – liigse lärmi pärast peaski see ehitis olema majadest eemal. Samas esitasid nad eelnevale vastukaaluks väite, et kui kiik paikneb majade läheduses on jällegi kõik hästi näha, mis kiigeplatsil toimub ja pahandusi seetõttu ehk vähem. Et kiik on suurte majade vahel, on seal pidevalt palju kiikujaid. Antud kiigetüübi juures on ilmselt kõige väiksem aastaajaline erinevus (kui just kiike talveks lukku ei panda) (vt joonis 17).

Joonis 17. Lastekiik Väätsal Väätsa vallas. Autori foto, 2003.

4.2.4 Turismikiiged

Võrdväärselt lastekiigeplatsidega on testaladel 4 kiigeplatsi, mis on mõeldud peamiselt turistidele. Turismikiiged on tänapäevane nähtus, mis on tingitud traditsioonilise eluviisi eksponeerimisest sissetulekuallikana. Kiiged, mis paiknevad turismitalude juures, on mõeldud korraga 4-6 inimesele ning on peamiselt ehitatud üleni puidust. Kiiged on ehitatud aastatel 1998-2000, mil oli kõige intensiivsem turismitalude loomise aeg.

Nende kiigeplatside puhul on püütud luua võimalikult dekoratiivset ümbrust, mis meelitaks potentsiaalseid külastajaid. Kiigest on tehtud atraktsioon ning maastikuesteetika element. Pullerits (2003) on toonud välja kaheksa parimat puhkuseks sobivat turismitalu ning neis kõigis on ühe teenusena välja pakutud kiik ja kiikumine.

Kiik on püütud ehitada veekogu äärde – üks kiik paikneb järve, teine mere läheduses ja kolmas on jõe kaldal. Kiigeplats on väga hästi hooldatud ning ümbritsetud erinevate pisi-detailidega (vt joonis 18).

Joonis 18. Turismikiik Veski villas Tori vallas. Autori foto, 2003.

4.2.5 Segatüüpi kiigid

Viimase, kiikede arvu poolest suuruselt teise (17 kiike) klassi moodustab segatüüp, st et antud kategooria sisaldab mitme funktsiooniga kiikesid – kiike kasutavad nii kohalikud kui sise- ja välisturistid ning kiigid on ehitatud viimase viie aasta jooksul. Segatüüp on tekkinud mitme erineva protsessi koosmõjul ja moodustab puhverkategooria.

Segatüüpi kiigid paiknevad nii ühiskondlike hoonete läheduses (baar, koduloomuuseum, raamatukogu jmt) kui ka turiste teenindavates taluõuedes.

Segatüüpi kiikesid eristab külakiigest see omadus, et nad paiknevad mõnes looduslikult või kultuurilooliselt atraktiivses kohas või on turismitaluomanikud lubanud lisaks külastajatele käia ka kohalikel elanikel oma talu juures kiikumas, edendades sellega küla ühtekuuluvustunnet. Ehituslikult on kiigid sarnased külakiigele – nad on suured, mahutades keskmiselt 4-8 inimest. Pooled (9) antud kiikedest asuvad mõne veekogu ääres (tiik, jõgi, meri, järv). Kiigeplatsid on avatumad, paiknedes kolmel juhul “lainetaval” reljeefil, ning on ümbritsetud erinevatest põlispuudest nagu tamm, kask, kuusk, lehis jmt.

Platsid on väga hästi hooldatud. Kiikujateks on nii kohalikud kui külalised (loe: turistid). Kiiged on ehitatud viimase viie aasta jooksul ning kiikujaid on palju (vt joonis 19).

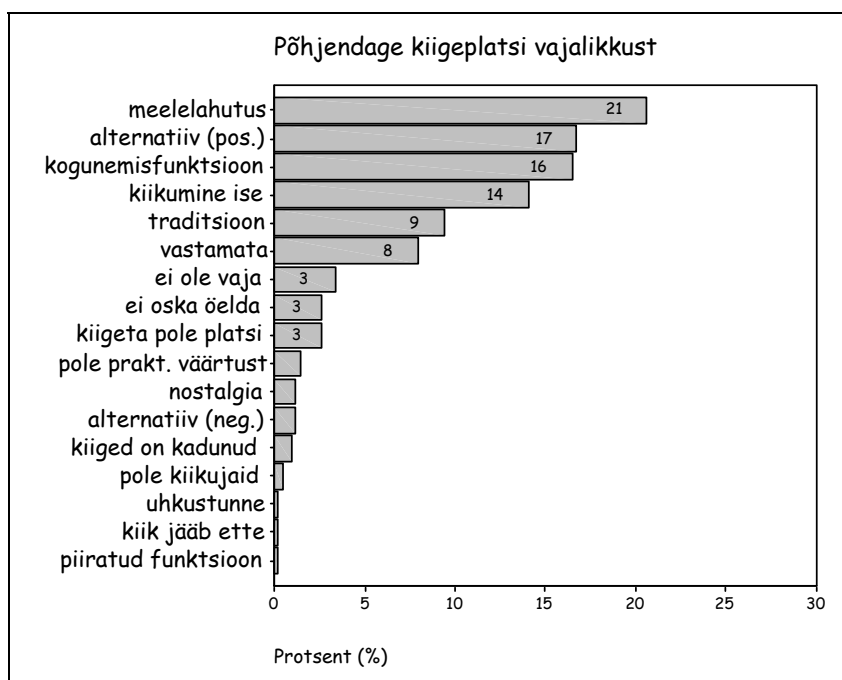
Joonis 19. Segatüüpi kiik Jõelähtme külas Jõgeveste vallas. Autori foto, 2003.

4.3 Kiigeplatsi tähendus 21. sajandi alguses

Lisaks kiigeplatside välimusele ja nende paiknemise võimalikele seaduspärasustele, sooviti teada, mida arvavad ja teavad nendest kiikedest uurimisaladel elavad noored, sest nemad on praegused kiikujad ja tulevased kiigehitajad oma lastele. Projitseerides kiike, kiigeplatsi ja kiikumist tulevikku, tekkis küsimus, kas kiikumist on üldse tänapäeva noorte arvates vaja ja millist perspektiivi näevad praegused põhilised kiikujad selle traditsioonilisele maastikuelemendile ja meelelahutajale.

Resultaat saadi ankeetide analüüsimisel, kasutades kontentanalüüsi. Tulemused on esitatud joontulpdiagrammidena ning nummerdatud joonistena. Igale joonisele järgnevad grupeeritud vastusevariandid, mida vastajad välja tõid. Andmete kodeerimise hõlbustamiseks kasutati kodeerimissüsteemina nummerdamist, kuid joontulpdiagrammidel on lugemise lihtsustamiseks kasutatud märksõnu. Paaril juhul on numeratsioonisüsteemis tühikud, mis jäeti kodeerimise käigus varunumbritena.

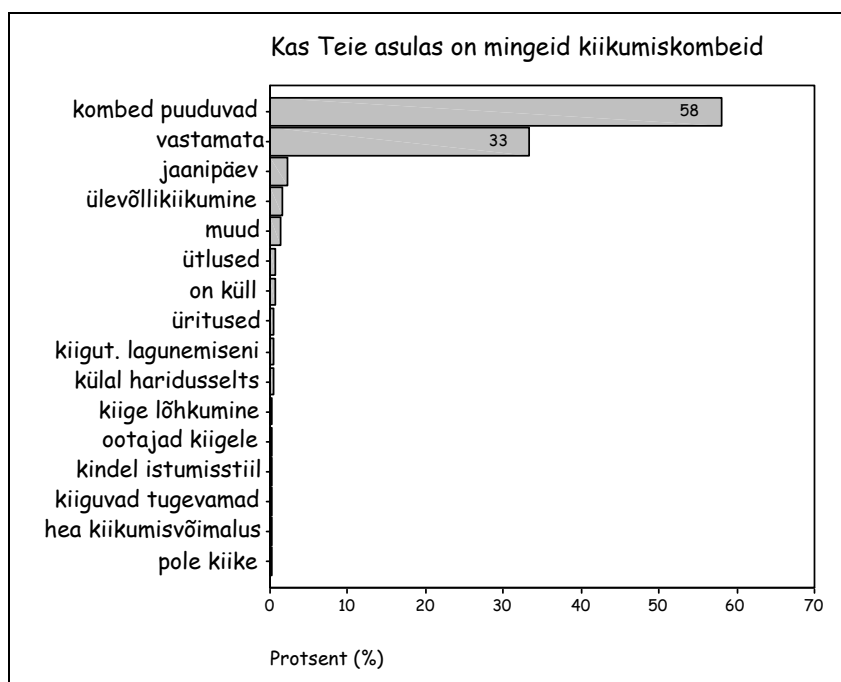
Küsimusele, kas kiigeplatsi on üldse vaja, olid 378 võimalikust vastusest jaatavad 83%, 11 % vastajatest ei pidanud kiigeplatsi oluliseks, 5% jätsid vastamata ning 2% vastanutest ei osanud öelda, kas kiigeplatsi on vaja või mitte.

Joonis 20. Kiigeplatsi vajalikkuse põhjendatus (n=378)

1. Vastamata;
2. Ei tea, ei oska öelda;
3. **Vanast ajast pärinev traditsioon ja ka sportlik** – tegevus; **kiikumine on tervislik** ning on ka muidu lõbus; on vaja, sest kiikumine on eestlastel veres ning ammu ajast juba kombeks saanud; see on ilus traditsioon ja see peaks säilima, et säilitada rahvuslikke kombeid; siis on, mille üle uhke olla; kui rahvas mingit pidu peab, siis peaks seal kõik olema nagu vanasti oli; tuleb oma traditsioone hoida, sest muidu pole enam tulevikus lastele midagi rääkida; hoiab elus vanu traditsioone; killuke ajaloost; muidu kaoks üks traditsioon Eestis vähemaks;
4. **Kogunemise funktsioon** – kiikumine ühendab rahvast - muidu ei ole **maanoortel kuskil käia**; vaja, sest vahest see liidab inimesi; hea koht noortel kokku saada **ja vanematel kärakat panna**/noorte kokkusaamiskoht; sest see annab võimaluse rahvuslikel pühadel, nt jaanipäeval, koos olla; hea võimalus korraldada üritusi, kogunemispaike, see on koht, kus lapsed ja vanemad kohtuvad ja koos mängivad; **see annab külale ilmet ja ka koha**, kus teha mõnusaid külapidusid; on vaja, sest muidu sureb küla välja; seal saab rahvaüritusi korda saata, kiike saab kasutada ka millekski muuks;
5. **Alternatiiv muule tegevusele (tegevusetusele)** – vajalik väikestele lastele; **lastel on pidudel tegevust**; et inimestel on tegevust; seal hea külalastel mängida; on lõbusam ja ka tegevust on rohkem; parem kui külapoe ees vedeleda; vaja selleks, et oleks peale maameeste vaatamise veel midagi teha; parem kiikuda kui mingeid suite pahvida; kui midagi pole teha, saab kiikumas käia, kuna ei ole tehtud uusi ja mõnusamaid olemiskohti kui on kiigeplats; hea koht, kus aega veeta; muidu ei oleks suvel huvitav;
6. **Meelelahutus** – **see on huvitav, lõbus** koht; sest muidu ei saa rahvas pidutseda; saab koos teistega lõbutseda; kiik on tõelise külapeo hing – annab lõbusat ja **meelelahutuslikku** tegevust nii suurtele kui väikestele; siis on iga üritus lõbusam; inimestel tuju tõsta; kiikumine on **lahe!** seal saab ennast lihtsalt välja elada; adrenaliin tõuseb; saab maha hüpata nii et haiget saab (olen masohhist); ägedad jaanipeod on seal; saab ennast välja elada; see on pingest vabanemise koht; muidu ei saa rahvas pidutseda;

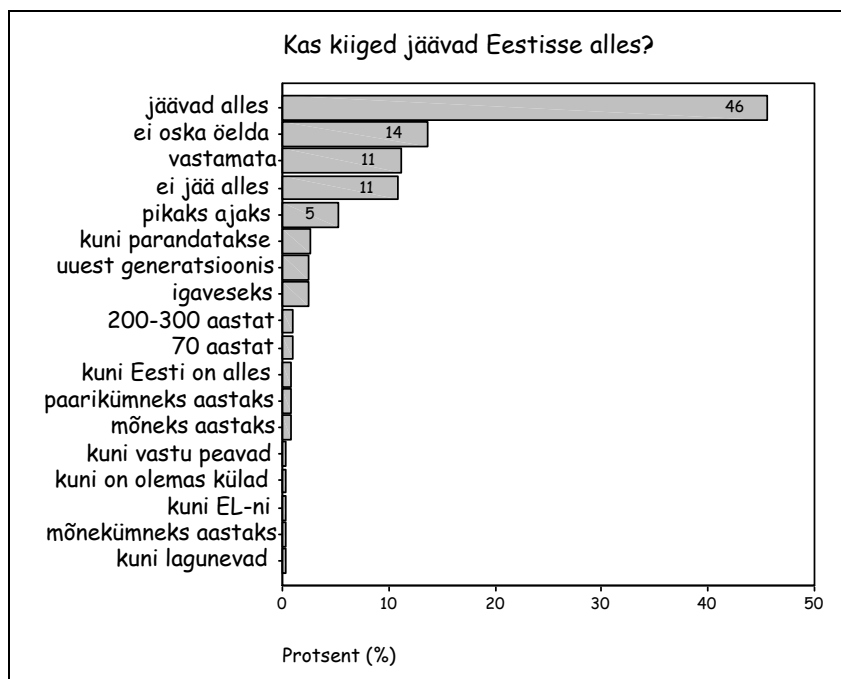
7. **Nostalgia** – kiik tekitab **mõnusa koduse tunde**; on inimesi, kellele meeldib kiikuda ning kellel on kiige ja kiikumisega seotud mingid **mälestused**; osadele väiketele ja suurtele meeldib väga kiikuda ja see on mõnus koht ja hea tegevus, vahel küll läheb süda pahaks, aga vahet pole; loob tõelise külatunde;
8. **LIHTSALT kiikumise enda pärast...** – seal on mõnus olla/hea aega veeta; saab kiikuda; vaja vahel kiikuda; **kiike on ikke kiikumiseks vaja**; kiikumist armastavad nii suured kui väikesed;
9. Hea ikka kui on kiigeplats, ütleb juba sõnadest ära, et seal peab olema kiik ja kui ei ole, siis ei ole see kiigeplats;
10. Sest siis on, mille üle uhke olla;
- 11.
12. **Ei ole vaja – ei huvita; ei ole vaja; mõttetu**; laste värk; ei ole vaja, sest sellest east väljas; lihtsalt ei ole vaja valla raha sellise mõttetu asja peale raisata; pole tähtsust ja paljud võivad viga saada;
13. **Pole praktilist väärtust** – ilma kiigeta saab ka; **see on lihtsalt traditsioon; neil puudub praktiline väärtus**; on vaid sümboliks; kuigi need mõisted on Eestis rahvuskultuuri sümbolid, ei ole need minu jaoks väga olulised; see ei ole nii tähtis asi, et seda vaja oleks; sellel ei ole eriti tähtsust **ja paljud võivad nuga saada**;
14. **Alternatiiv kiigeplatsile** – **meil on** noortekeskus, **kus viibida**; saab ka teistmoodi ennast lõbustada;
15. **Kiik jääb ette**;
16. On vaja, **saab lõhkuda**;
17. **Pole rahvast, kes kiiguks**, nagnii ei lähe keegi sinna kiikuma;
18. **Kiigun kodus, külakiiged on kadunud**.

Joonis 21. Kiikumiskombestiku esinemine (n=520).

1. Vastamata;
2. Ei ole/ei tea, kombed puuduvad; ei ole, sest ei ole õigeid külakiikesid;
3. **Kombed:**
 1. **Ülevõllikiikumine (sport)** – võistlus kampade vahel, kes saab kõige suurema hoo; väikeste kiikedega proovime teha üle võlli hoo; Tootsis on traditsiooniks, et jaanitule ajal teeb üks teatud mees üksi nii suure hoo, et kiik käib mitu korda üle

- võlli; kiik on mõeldud neljale inimesele; võisteldi selle peale, mitu korda suudetakse üle võlli kiikuda;
- Ootajad lastakse kiigele;
 - Igal aastal oleme üritanud kiikuda niikaua, kuni kiik alla kukub. Eelmisel aastal (2002) läks see ka korda (kiik ei käi kõrgel, seega ei saanud keegi viga);
 - Kiikudes ei või istuda nende pulkade peale, mis on pandud toeks, need on mädanenud ja võivad põhjustada pahandusi;
 - Kiiguvad peamiselt need, kes tugevamad ja suudavad oma võimu peale suruda;
4. **Üritused:**
- Jaanipäev** – Jaanipäeval kiigutakse rohkem, igal jaanipäeval toimub kiikumine, millest võtavad kõik osa; jaanipäeval ikka kiigutakse suure karjaga ja veidi joobes;
 - Muud** – suvel on Käinas kiigepidu, enne suvevaheaga on Antsla laululaval kevadpidu; memme-taadi tantsupidu; võrkpallivõistlused külade vahel, tantsime ja laulame;
5. **Ütlused** – “Kiigu, mees! Kiigu!”; kiik käib kiiksuga; rops tuleb pika hoo peale;
6. **Meelelahutus** – kiik on lihtsalt suurepärase meelelahutuse vorm; **kiikingu** populaarsuse tõus;
7. **Kiige lõhkumine (neg.)** – kuskil polegi kiike. Ainus traditsioon on mitmete poolt see, et kui kiik valmis tehakse, siis tuleb see ju kohe ära lõhkuda;
8. **Muud:**
- maal on kiikumisvõimalusi. Neid võib igale poole panna, kuskil ette ei jää;
 - kui kiik oleks, tekiks ka traditsioon;
 - on küll;
 - külal on haridusselts, mis korraldab külaelu, õpiringe, tantsupidusid jne; traditsioonid – need on Eestimaal armsaks saanud.

Joonis 22. Kiikede kestus Eestis (n=378).

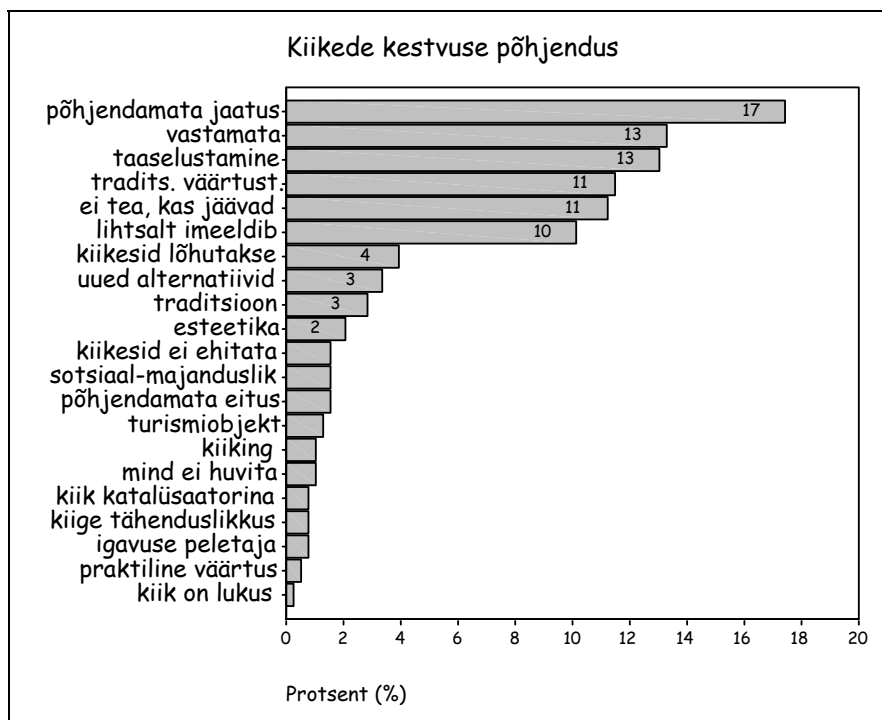
- Vastamata;
- Ei tea/ei oska öelda;
- Veendumus, et jäävad alles** – jah, muidugi jäävad alles; arvan, et jäävad alles; loodan, et jäävad alles; nad võiks ikka alles jääda;
- Veendumus, et ei jää alles** – ei jää alles; eriti kaua mitte; ei usu, et jäävad;

5. **Tingimused kiikede säilimiseks:**

1. säilivad niikaua, kuni nad vastu peavad;
2. kiikede kestus sõltub uuest generatsioonist, nii kaua kuni kiigutakse; niikaua kuni on inimesi, niikaua kiigutakse (vähemalt sajaks aastaks); jäävad nii kauaks, kuni me ei lase lääne traditsioonidel vanu kombeid maha suruda;
3. säilivad niikaua, kuni on olemas veel väikesed külad, ehitatakse sinna ja ka väiksematesse linnadesse ikka kiikesid;
4. kuni EL-ini;
5. jäävad niikauaks, kuni Eesti on alles; arvan, et kiik jääb Eestisse seni, kuni eestlane jääb siia;
6. jäävad, kui neid parandatakse; kui neid hooldatakse, kui neid juurde ehitatakse;

6. **Kiikede kestus ajaliselt:**

1. igaveseks; alati, 1 milj aastat;
2. pikaks ajaks/kauaks;
3. 200-300 aastat;
4. 70 aastat, elu lõpuni;
5. mõnekümneks aastaks, 50 aastaks;
6. paarikümneks aastaks, 10-15 aastat;
7. mõneks aastaks/ajaks;
8. säilivad seni kuni lagunevad.

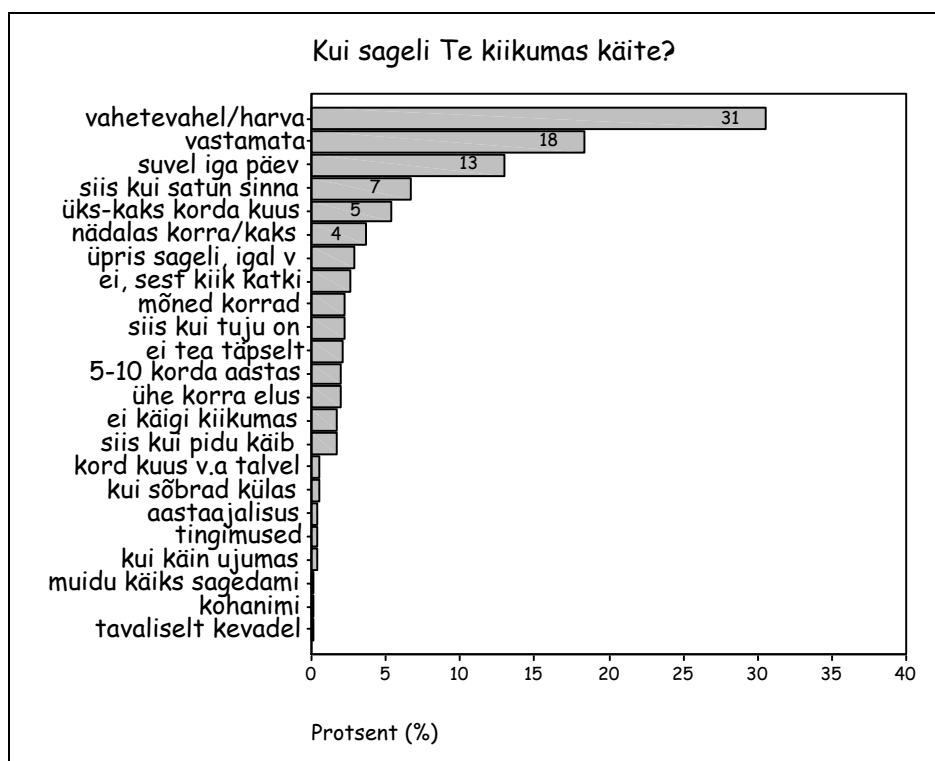

Joonis 23. Kiikede kestvuse põhjused (n=378).

1. Vastamata;
2. Ei tea, kas jäävad või ei; no seda ju ei tea (elame ikka üks päev korraga); ei oska põhjendada;
3. **Kiiged säilivad, aga ei põhjendata miks** – jäävad ikka, jäävad igaveseks (vähemalt mu hinge); ei usu, et nad väga ruttu ära kaoksivad/neid lihtsalt pole mõtet hävitada; kiiged ei tohi kaduda, sest keegi ei vii neid minema;

4. **Lihtsalt inimestele meeldib kiikuda** – mõni ikka tahab kiikuda; paljud tahavad veel ju kiikuda ja siis tehakse neid veel juurdegi; jäävad, kuna kiiged **meeldivad inimestele**; sest kiikuda on ju nii hea!; siis on lõbusam;
5. **Kiik kui (tõmbepunkt)** – jäävad, sest see **rahustab** ja inimesed võivad **kokku** saada; kõik inimesed armastavad **koos käia** ja miks seda mitte teha kiige juures, kiik on tähtis osa külaelus ja ka noorem põlv väärtustab seda;
6. **Kiikedel on tähendus iga indiviidi jaoks** – mälestus; **mälestusi** tuleb ju alles hoida;
7. **Kiikede praktiline (ilm. meelelahutuslik) väärtus** – jäävad niikauaks; kuni kellelegi neist **kasu** on;
8. **Traditsioonide, kommete väärtustamine nende endi pärast** – see on **osa meie tähtsusest, kultuurist, kommetest, traditsioonidest**; kui eestlased jäävad neile kommetele truuks; kiikumine on eestlastele hingelähedane; see on **traditsiooniline**, et pidude ajal kiigutakse; kiikumine on meil nn veres; see on **tore koht ja eestlaslik**; jäävad alles, sest nende omamine on juba traditsioon ja **natuke ka Eesti märk**; jäävad, sest kiikumisega **seotud traditsioonid on tugevad**; kiik on võib-olla meie traditsioonide sümboliks; see on olnud juba ammu ja jääb ikka edaspidi ka kestma; jäävad, sest need on juba hästi hallidest aegadest pärit riistapuud; usun, et külakohad, kus toimuvad külapeod, säilivad, ja nii säilivad ka kiiged ja kiigeplatsid; see traditsioon on inimeste seas populaarne; jaanipäev ja kiiged ei saa ju kuhugi kaduda; suureks osaks (alustalaks) meie traditsioonidele; kiiged eestlastele tähtsad;
9. **Vanade kommete taaselustamine või elushoidmine** – sest **kiigetraditsioon aina juurdub**; sest kiikumine läheb aina rohkem moodi; inimesed **oskavad ise kiikesid ehitada** ja nad ei kao ära; kui neid ikka uuendatakse ja säilitatakse; kui inimesed nende eest **hoolitsevad**; kui on kedagi, kes neid hooldada viitsib, siis jäävad; kuni neid ära ei lõhuta ja kuni on töömehi, kes oskavad kiike ehitada; jäävad kui **vandaalide poolt ära ei lõhuta**; jäävad, sest iga **põlvkond hoiab** oma kiike; **kiikesid ehitatakse aina juurde**; piisavalt vanu inimesi, kes ei lase traditsioonidel välja surra, sest noortel on ükskõik;
10. **Traditsioonilise elemendi (kiige) muut(u)mise turismiobjektiks** – jäävad alles, aga ainult **turismikohtades**, sest turistidele meeldib kiikuda; inimesed on hakanud viimasel ajal rohkem turismiga tegelema ning ehitatakse ka rohkem kiikesid; puhkekeskused ja ka pered hindavad traditsioone ja see meeldib inimestele; tulevikus jäävad kiiged alles muuseumidesse;
11. **Traditsioonilise elemendi vormi muutus** – jäävad, aga võivad **muuta enda kuju**; sest **kiiking** on päris **popp**; kiiking on ju tõusev sport;
12. **Esteetika** – paljudesse koduaedadesse püstitatakse neid juba ainuüksi **ilu pärast**; jääb ikka, sest see kiik on selline **ilus puidust nikerdis**; jäävad, sest **kiiged on huvitavad asjad**; jäävad, sest kiiged on **ägedad asjad ja hea ajaviide**; Nad on ju nii **atraktiivsed** asjad;
13. **Igavuse peletaja/asendustegevus** – sest kui elad kusagil **metsas**; siis **ei ole midagi teha; hea ajaviide**;
14. **Kiikumine kui traditsiooniline tegevus on aegunud** – kunagi huvitas kiikumine inimesi rohkem; praegu on **kõigil nii kiire**, et ei leia sellise asja jaoks aega; vanad traditsioonid hakkavad kaduma; uus põlvkond kasvab peale; võiks meeldetuletuseks teha ühe tõsise Vana-Eesti külapeo – kostüümide ja kõige muuga; ei, sest noortele ei lähe vanad traditsioonid korda; jäävad umbes **15. aastaks**, sest neid üritatakse säilitada, aga lõpuks tuleb uus põlvkond peale ja nemad ei hooli enam traditsioonidest; järgmised põlvkonnad ei taha ju mingeid kiikesid; neid lihtsalt ei ole vaja;
15. **Asendustegevused** – leiutatakse **uusi meelelahutusi** (kas või kiiged, millele ei ole vaja hoogu anda, vaid mis kiiguvad ise); on tulnud asemel rulad ja rulluisud, tulevad uued

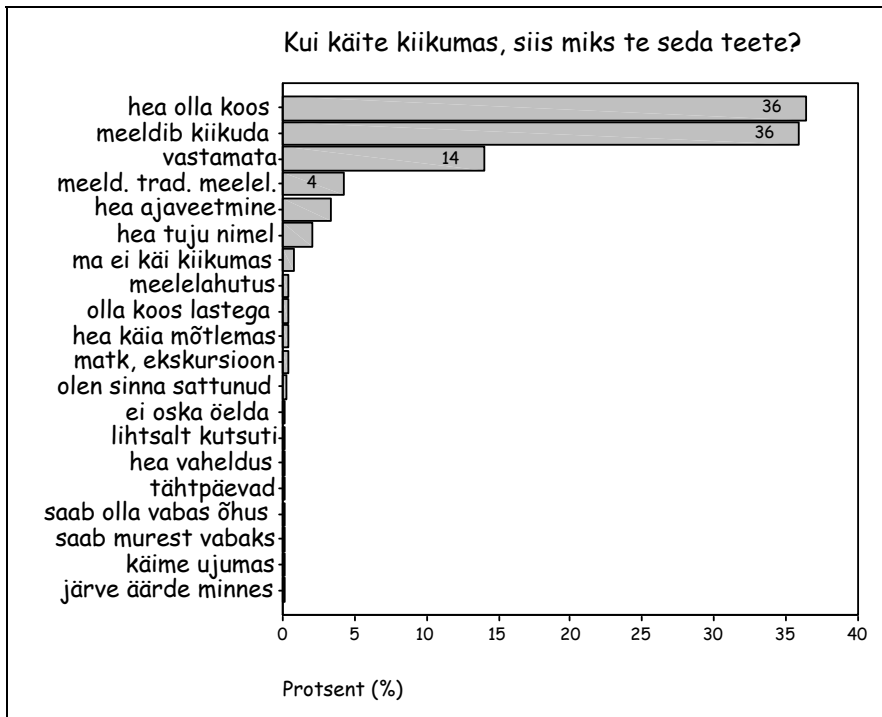
- asjad peale; tehnika uueneb; noortel muud huvid ja vanad enam kiikumas ei käi; noored arvavad, et kiikumine on jama;
16. **Kiikesid lõhutakse** – ei jää eriti kauaks, sest neid lõhutakse kogu aeg ära; metsikud noored lõhuvad neid; olen ise näinud, kuidas kiike lõhutakse; keegi **ei viitsi katkiseid kiikesid ju parandada**; pole ju mõtet neid katkiseid parandada, paari päeva pärast on jälle katki; ei jää, sest ma lõhun neid; ei, sest me paneme kõigile tule otsa; nende olemasolu ei tähtsustata ja neile allesolevatele **ei ole hooldajaid**;
 17. **Kiikesid ei ehitata** – lihtsalt **ei ehitata enam eriti kiikesid**; uus põlvkond ei ole huvitatud kiikede ehitamises ning nad ei oskagi tulevikus neid ehitada; jäävad, kuid vähesel määral, sest kiikesid on juba praegu vähe;
 18. **Sots-majanduslikud reformid (EL)** – raske öelda, mis saab; **Euroopa Liit** on tulemas, kes seda teab, mida nad tegema hakkavad; ei tea, mis EL toob – et kiiged ei vasta nõuetele ning nad kästakse maha võtta (nagu Soomes on juhtunud);
 19. **Tegevusvõimalused kiigeplatsil piiratud** – sest kiigeplatsil **ei ole peale kiikumise midagi muud teha**;
 20. **Kiikumisevõimalus häiritud – kiik ketis(lukus)** – ei jää kauaks kui **nad pidevalt ketti pannakse** – inimesed tahavad ikka kiikuda;
 21. **Kiiged ei säili, aga ei põhjendata miks**;
 22. **Mind ei huvita, kas kiiged säilivad või mitte; säilivad, kuni lagunevad.**

Joonis 24. Kiikumissagedus (n=520).

1. Vastamata;
2. Ei tea täpselt, kuidas kunagi;
3. **Aastaajalisus – oleneb aastaajast:**
 1. iga päev (suvel); suviti (tihedamini); suvel, suvel väga tihti, jaanipäev;
 2. tavaliselt kevadel;
 3. kord kuus (välja arvatud talvel);
4. **Tingimused:**
 1. siis kui satun sinna, siis kui aega saan;

2. siis kui pidu käib, siis kui seal midagi toimub;
3. kui käin ekskursioonidel;
4. siis kui tuju on, siis kui igav, siis kui tahtmist on;
5. siis kui ujumas käin;
6. siis kui sõbrad külas, siis kui pidu käib;
5. üpris sageli, igal võimalusel;
6. **nädalas** korra/kaks;
7. üks-kaks korda **kuus**;
8. 5-10 korda **aastas**;
9. **vahetevahel/harva**, paar korda aastas, 4 korda aastas;
10. mõned korrad paari aasta jooksul;
11. ühe korra elus;
12. enam ei käi, sest kiik on katki, enam ei käi, sest olen suureks saanud;
13. ei käigi kiikumas;
14. muidu käiks sagedamini, aga talveks võetakse kiik maha;
15. koha nimi (Üdruma).

Joonis 25. Kiikumispõhjus (n=520).

1. **Vastamata**, ei viitsi vastata;
2. **Ei tea**/ei oska öelda;
3. **Meeldib lihtsalt** kiikuda;
4. **Meelelahutus**:
 1. hea võimalus **olla koos sõpradega**;
 2. pole paremat teha; **hea ajaveetmise võimalus; igavusest; ajaviiteks**;
 3. hea suur kiik, saab lollitada; kiik on mõnusalt suur; **hea tuju nimel**; saab pulli; nalja pärast; kiikuda on lõbus; põnev; saab üle võlli kiikuda;
 4. **meeldivad traditsioonilised** meelahtused;
5. **Unistamine, aeg iseendaga olemiseks**:
 1. saab vabadust ja rahu;
 2. **hea käia mõtteid kogumas**; hea üksi olla ja mõelda;
 3. saab olla vabas looduses ja puhtas õhus;

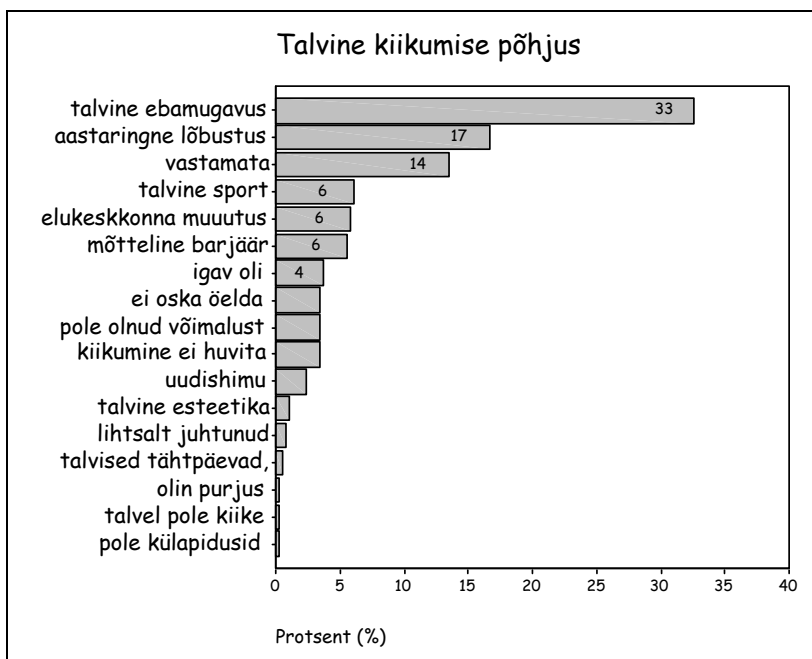
4. saab argipäeva murest vabaneda;
6. **Juhuslik sattumine:**
 1. olen sinnakanti lihtsalt **sattunud**;
 2. käime ujumas;
 3. matk; ekskursioon;
 4. kui minna järve äärde, ei saa kiigest üle ega ümber;
7. **Olla koos lastega**, väiksem vennake tahab ja ta üksi ei tohi minna;
8. Lihtsalt **kutsuti**;
9. **Hea vaheldus**;
10. **Ma ei käi kiikumas (kiik katki)**;
11. **Sündmused, tähtpäevad (jaanipäev).**

4.4 Aastaaegade mõju traditsioonilisele kombestikule

Uurimuse neljandaks eesmärgiks oli kiige näitel tõestada aja mõju aastaajaliselt tarbitavale traditsioonilisele kombestikule Eesti kultuurikombestikus. Kuna vaikimisi seostatakse kiikumist peamiselt suvise aastaajaga, olid küsimused esitatud vastupidiselt talvise aastaaja kohta (vt joonised, 26-28).

Noortest vastas üldisele küsimusele “kas olete talvel kiikunud” eitavalt 55%, jaatavalt 36 % ning vastamata oli jätnud 2% vastajatest, mis tõestab aastaaja jätkuvat suurt osatähtsust kiigekombestikus. Täiendavalt on palutud oma vastust talvise mitte-/kiikumise kohta põhjendada.

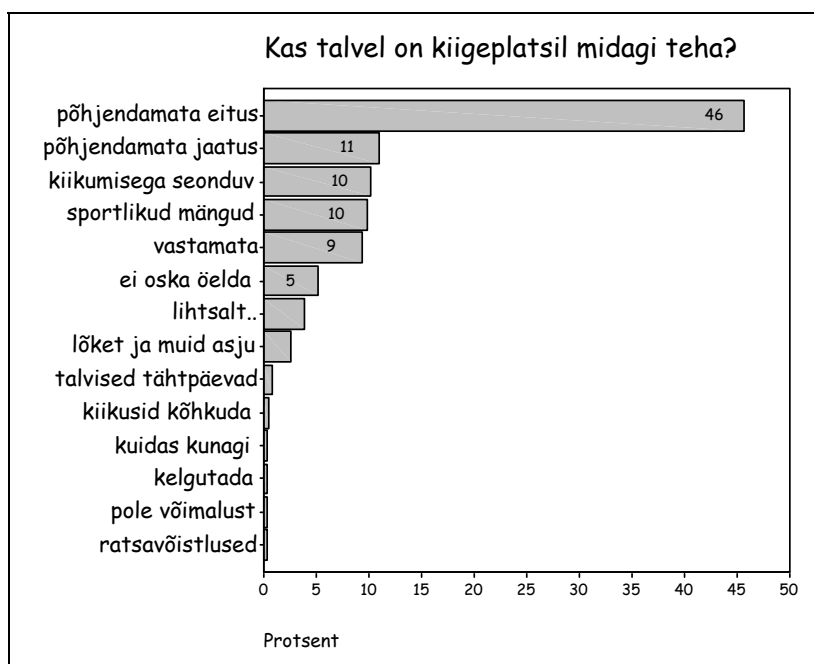
Nagu suvisel ajal, mõjutab ka talvisel ajal kiigekohas viibimist tegevuste mitmekesisus. Sellest tulenevalt sooviti teada, kas kiigepplatsil on talvisel ajal peale kiikumise midagi teha.

Joonis 26. Talvise kiikumise põhjendus (n=378).

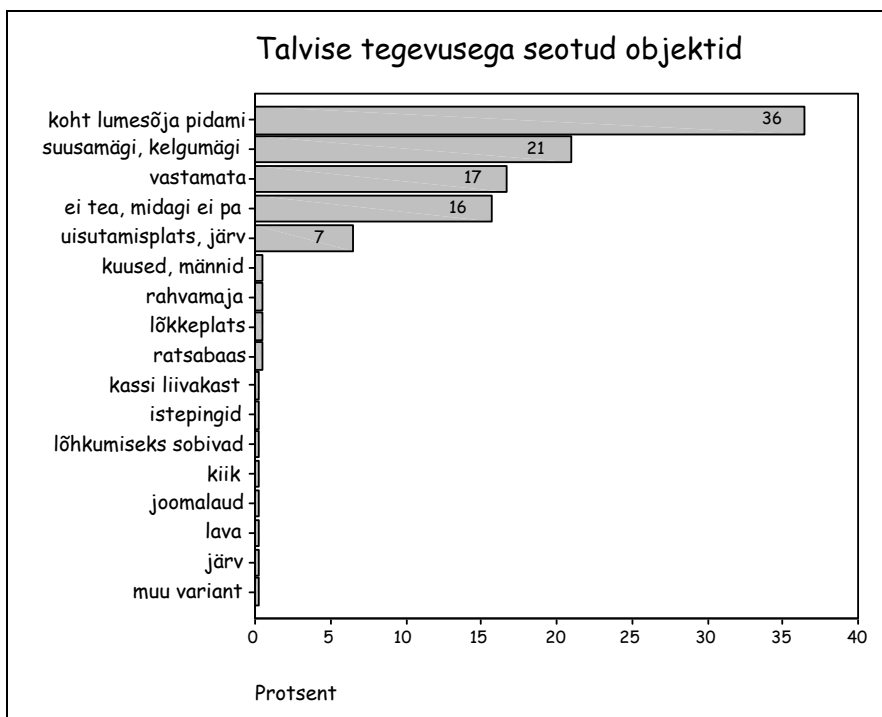
1. **Vastamata**
2. Ei tea, ei oska öelda; **sellel ei olegi põhjust**;
3. **Meelelahutus sõltumata aastaajast – niisama; meeldib lihtsalt kiikuda** ja hea võimalus on olla koos sõpradega; niisama, ega ma ei pea siis kevadeni ootama. Tuleb isu lihtsalt kiikuda. Tahtsin lihtsalt kiikuda. Ega kiikumine ei sõltu aastaajast; ega siis ilm ei sega kiikumist; vahva on; pole muud teha;

4. **Talvised tähtpäevad, sündmused, üritused** – talvine kiikumine tekitab jõulumeeleolu; vastlad
5. **Esteetika** – sealt avaneb väga ilus vaade; loodus on siis hästi ilus; **nautida loodust; see on nagu lumeloss;**
6. **Aastajaast tingitud sportimisvõimalus** – oleme kiige pealt **lumme hüpanud**; talvel ei ole **valus kukkuda**; sest seal oli ka **kelgutamiskoht; siis on libe ja see on äge**;
7. **Uudishimu talvise kiikumise vastu** – **tahtsin proovida**, kuidas on tunne talvel kiikuda; ei olnud seda varem teinud ja tahtsin järgi proovida; oli võimalus proovida ja ma kasutasin selle ära;
8. **Igav oli**;
9. **Olin purjus**;
10. **Talvisest kiikumisest tingitud ebamugavused** – **libe ja külm** ja on targematki teha kui kiikuda; Ohtlik. Kardan libastuda või üle võlli käia, kuna siis ei saa kiigele ligi ja on külm kiikuda, kiik on jääs ja siis ei saa seal kiikuda, külm, libe, paksude riietega ebamugav, **kõik on mattunud lume alla, ei viitsi; ei tasu tervist rikkuda**; see on talvel väga ekstreemne;
11. **Mõtteline barjäär suvise meelelahutuse ja talve vahel** – ei ole olnud soovi ning ma arvan, et **kiik ei käi talvega käsikäes**; talvel **tegeletakse teiste meelelahutuslike asjadega**; kiikumine ja talv ei käi kokku; talvel ei kiigutagi; talvel ei ole nii huvitav; talvel pole aega ja on külm; ei tea, ei ole isegi sellist mõtet veel tulnud; mark talvel kiikuda; talvel ei toimu välipidusid;
12. **Aastajaast põhjustatud elukeskkonna muutus** – elan teises kohas; **kiik kaugel**; see on maal ja talviti maal eriti ei käi; ei ole talvel sattunud sinna, kus on kiik; talvel ei liigu eriti ringi;
13. **kiike pole** (tahaks väga);
14. **kui kultuurimajas on pidu, siis ikka käime**; lihtsalt juhtunud;
15. **pole olnud võimalust, juhust**;
16. **mind ei huvita kiikumine, ei viitsi**; olen juba vanem;
17. talvel pole kiike;
18. ei saa aru;
19. pole seal külapidusid.

Joonis 27. Talvine tegevus kiigeplatsil (n=378).

1. Vastamata;
2. Ei tea, ei oska öelda;
3. **Põhjendamata** eituse – ei ole/eriti mitte; aga eks iga inimene peab selle tegevuse endale leidma; oleneb asjaoludest; kelle jaoks on, kelle jaoks mitte; võimalik; aega pole; kiik lumine; ohtlik;
4. **Põhjendamata jaatus** – on. muidugi on! soojad riided selga ja minek!; mmm..... jah; jah, kuid peab olema ettevaatlik; on, aga oleneb ilmast;
5. **Sportlikud mängud** – lumesõda, kelgutada, suusatada, ekstreemsport, buraaniga sõita; jah, meil toimub seal talispordipäev; lund rookida; lumememme saab teha; lumme saab kiigelt hüpata; ralli;
6. **Talvised tähtpäevad** – tähistada uue aasta algust; võib-olla kaunistada jõulude ajal kiike ja kiigeplatsi;
7. **Kiikumisega seonduv** – kiikuda; istuda kiigel ja laulda kiigelaulusid; kiikuda kui kiik külmunud ei ole;
8. **Lihtsalt** – sõpradega juttu ajada; käiakse niisama; aega surnuks lüüa; lugusid jutustada;
9. **Lõket** ja muid asju ...; lõket saab teha kui külm on;
10. Jah, lõhkuda kiikesid;
11. Kuidas kunagi;
12. Saab ju kelgutada ja lumesõda igal pool pidada, selleks ei ole ometi eraldi platsi vaja;
13. Pole võimalust;
14. Ratsavõistlused.

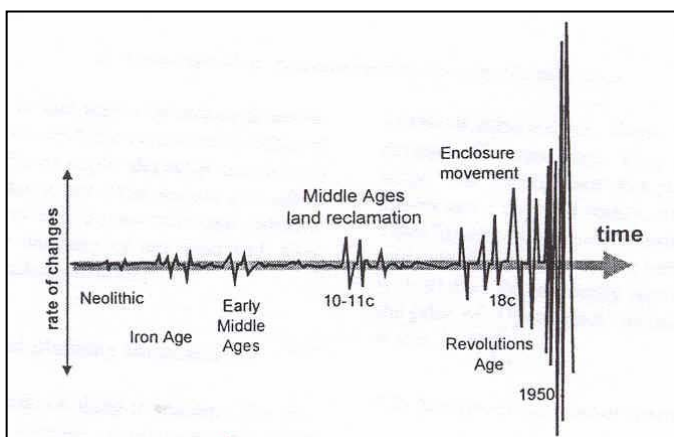
Joonis 28. Talvise tegevusega seotud objektid (n=378).

1. Vastamata;
2. Ei tea, midagi ei paikne;
3. Suusamägi, kelgumägi;
4. Uisutamispplats, järv;
5. Koht lumesõja pidamiseks; saab lumememmesid ehitada, lumeskulptuure teha, lumelinn;
6. Kassi liivakast;
7. Istepingid;

8. Lõhkumiseks sobivad lastele ehitatud majakesed;
9. Kuused, männid;
10. Kiik;
11. Rahvamaja;
12. Lõkkeplats;
13. Joomalaud;
14. Lava;
15. Ratsabaas;
16. Järv;
17. Muu variant.

5. ARUTELU

Töö tulemused näitavad, et praeguseks on säilinud veel piisaval arvul kiigekohtasid, mis näitab, et inimesed neid väärtustavad. Samas on peaaegu täielikult ära kadunud kiigehitamisega seotud kombestiku ning kiigelaulude kasutamine. Erinevalt 20. sajandi keskpaigas tehtud uuringutest ei osanud käesoleva töö küsimustikule vastanutest (n=520) kaks kolmandikku välja tuua ühtegi kiikumise ja kiigekohta seostuvat tava. Saadud tulemus näitab otseselt kiige, kiikumise ja kiigekohta komponentide (tähtsuse ja vajalikkuse) muutumist, mis viitab omakorda asjaolule, et kiikumise ja kiigekohta seonduv kombestik on viimase viiekümne aastaga muutunud rohkem kui sellele eelneva paarisaja aastaga. See on seotud peamiselt mitte ainult traditsioonilistes kohtades, vaid maastikes toimuvate protsesside järsema, kiirema ning intensiivsema vahetusega tervikuna (vt joonis 29).

Joonis 29. Kontseptuaalne joonis maastikumuutuste ulatuse ning sageduse kohta (Antrop, 2000; viidates Antrop, 1997).

5.1 Staatilised ja dünaamilised traditsioonilised kohad

Relph (1974) toob koha peamiste omadustena välja staatilisuse, tegevuslikkuse ja tähenduslikkuse. Toetudes töö tulemustele, võib vastupidiselt Relph'i (1974) arvamusele väita, et koha üks peamistest omadustest ei ole staatilisus. Kõrge tähendusvälja kontsentreeritusega erilisi alasid ehk traditsioonilisi kohti saab nende muutlikkuse järgi jaotada kahte klassi. Ühel juhul on inimeste poolt omistatud tähendus kinnistunud konkreetsele kohta (nt lahinguplats, ühishaud, kalmed, asulakohad jne), mis ei liigu. Kui koha erilisust säilitav tähenduse mõju lakkab (unustatakse) ning koha erilisus kaob, siis enamjaolt selle tähendusega kohti uuesti ei teki. Neid kohti võime nimetada staatilisteks või fikseeritud kohtadeks.

Teisel juhul kinnitub tähendus idee(de)sse, mis mingite tingimuste koosmõjul realiseerub kohaks (nt kiigekoht). Et idee ei kaoks, peab see olema inimestele eluliselt oluline. Kiigekohtade dünaamiline iseloom ilmneb selles, et olemasolevate kiigepiirkondade olevate rajatiste vanus ei ulatu üle kümne aasta. Välja võib tuua vaid üksikuid püsivamaid näiteid (Helme, Iisaku, Kavilda). Samas on kiikumise komme nii vana, et selle algus pole teada. Samuti kinnitab esitatud väidet inimeste uskumus, et kui kiigel juhtus surmaga lõppenud õnnetus, siis kiik lammutati/põletati ning kiigekoht tekkis kuhugi mujale, kuna usuti, et surmaga lõppenud kiikumine ei tähenda head. Näiteks on juttude põhjal kiik liikunud Küttil (Lääne-Virumaa) künka laelt mõisaparki; Tiburi metsast Aruküla mäele (Palamuse). Mõlema näite puhul tõid rääkijad kiigekohta muutumise põhjuseks kiikuja hukkumise.

5.2 Looduslikud eeldused kiigekoha tekke soodustajana

Kõrvutades 20. sajandi keskpaigas kogutud andmestikku ja käesoleva uurimuse jaoks läbi viidud vaatlusi, ilmneb, et kiige ehitamisel ja kiigekoha rajamisel ei ole lähtunud peamiselt looduslikest eeldustest. Olulist rolli mängib üldkasutuseks kättesaadava maa olemasolu, kuhu kiike rajada ning kiikujate ja külakommete varieeruvus. Samuti mõjutab tänapäeval ehitatud kiikede paigutust nende mitmekülgne funktsioon (vt ptk 5.3).

Nii Langineni (1956) töös kui ka arhiivimaterjalides esineb kiigekohta iseloomustavana sageli sõnaühend *“ilus koht”*, mida võib suurel määral seostada Appletoni (1996) *elupaiga- ja väljavaate-elupaiga* teooriaga (ptk 1.2). Mida tänapäevasemaks kiigekohad muutuvad, seda enam on lisandunud sinna täiendavaid üldtuntud esteetilisi omadusi. Ilusat kohta täiendatakse kiigekoha kirjeldustes reljeefi puhul sõnadega *“künka nõlv või lagi”*.

Uurimistulemused näitavad, et vaadeldud kiikedest paiknes küngaste otsas enam kiikesid kui tasasel alal. Nii künka lael kui ka tasasel alal on asukohana omad eelised. Kiikumine mäe lael andis vaate ulatusele palju juurde (omamoodi vaatetorni kõrvalefekt) ning võis hüpoteetiliselt algselt religioosel kaalutlusel paikneda *“jumalale lähemal”*. Püüdes rõhutada kiige tähtsust, ehitatigi kiik kõrgemale, et ta välja paistaks. Siin võib autori arvates tõmmata paralleele kirikutornidega, mis paiknevad samuti võimalikult väljapaistvatel kohtadel.

“See oli vanal ajal, siis jälle kiige alla käisid [inimesed] kokku, vanal ajal see kiige oli just kui lugupeetud koht. No ikka natuke kõrgem koht oli, postide vahel-seal oli ikka meeste tööd ja seal oli raua tööd” [ERA 137, 130/1 (57)].

Tõenäoliselt oli/on kiige silmapaistval paiknemisel ka moraalne külg, et kõik, mida noored platsil tegid/teevad, oli/on teistele hästi näha. Nii toimub vähem pahandusi ning juhtub kiikujatega vähem õnnetusi. Sarnase põhjenduse tõi Kohila vallas üks kiige valdaja, kes ei lubanud käesolevasse uurimistõesse seda kiike sisse panna, kuna kartis inimeste tulekut kiige juurde. Anonüümseks jääda sooviv meesterahvas sõnas, et kiik peab olema avalikus kohas, sest siis on näha, kes seal pidu peab ning oma lapsed saavad seal kiikuda. Muul ajal peaks kiik olema lukus. Rääkija vihjas täiendavalt narkootikumide kasutamisele ning oli kiigega seotud teema vastu väga negatiivselt meelestatud.

Kiige paiknemisel künka lael või nõlval on suur osatähtsus kogu piirkonna looduslikel eeldustel – Lääne-Eesti madalikul või saartel ei ole kõikides külades künkaid, kuhu kiike ehitada, samas näitab kiikede piisav esinemissagedus neis piirkondades tänapäevalgi traditsioonilise kombestiku juurdumist ja „kiigevajadus“ realiseerub ka küngasteta. Seega ei ole mägede/küngaste olemasolu kiikede ehitamisel määrav (vt lisaks tabel 1).

Kiige ehitamine tasasele alale oli teisalt kasulik seetõttu, et sellisel juhul oli kiige lähedale hea teha tantsu- ja mänguplats, mis moodustas seltskondlikust koosviibimisest samuti olulise osa. Kui kiik paiknes(b) tasasemal alal ja mitte küla „mäel“, võib kiikesid leida metsatukkadest, metsaservast, heinamaalt, koplilt. Mõnel juhul on võimaluse korral rajatud kiik künka laele ning tantsuplats künka jalamile (joonis 30. Kavilda). Uuritud materjali põhjal selgus, et tänapäeval on kiikede paiknemise osatähtsus tasasel alal suurenenud. Põhjuseks võib olla erinevate elementide lisandumine, mis eeldavad tasasemat ala (peamiselt spordiplatsid), kiikede ehitamine hoonete lähedusse (vt lisaks ptk 5.3).

Joonis 30. Kavilda kiik Puhja vallas. Autori foto, 2004.

Avatuse ja **suletuse** vahekorra kohta võib öelda, et eelistatakse vahepealset varianti – kas lagedat ala metsas või väikest platsi metsa ääres, mis näitab mõneti rahvusromantilist lähenemist eestlastele kui metsarahvale (vt nt Kull, 2001; Kull, 2003). Kiigekoha suletus vastab jällegi nimetatud Appletoni (1996) teooriatele, kuid avatus viitab kiigekoha tähtsusele, kuna seda pidi nägema kogu külarahvas. Kiigekoha suletuse kasuks toob näite Langinen (1956) teisegi põhjuse. Nimelt ehitati kiik varjatud kohta, kui kiige ehitamine oli keelatud (keelajaks oli kas mõisnik, kubjas, kirikutegelane või ei olnud taluperemehed kiigest huvitatud). Nt:

“Ega vanemad inimesed ei sallind ka vahest kiikesi. Vot noored ei taht enam pühaba keriku menna. Ükskõrd tuli üks peremees kõhe kiiku maha raiuma, sellepärast et kiik õli tema maa pääle tehtud. Poisid lubasid mehele peksa anda, siis jättas viimast” [ERA II 125, 436 (16)].

Tänapäeval on palju kiikesid ehitatud mõisaparkidesse, mille puude tihedus sarnaneb puisniidule. Selline variant on n-õ kompromisslahendus, sisaldades nii avatud kui suletud koha omadusi. Pargikujundus vastab paljudele esteetilistele eelistustele paremini kui kuhugi karjamaale kiige rajamine.

Maapind, millele kiik ehitati, pidi olema **kuiv**, sest siis oli/on seal hea tantsida. Esitatud tingimus eeldab kõrgemat kohta ja seda eriti kevadisel ajal, mil kiikumisega (peamiselt Lõuna-Eestis algust tehti. Ka see võib olla üks põhjuseid, miks rajati vanasti kiikesid küngaste nõlvadele või laele. Pealegi võisid tasased alad olla enamjaolt põldude all, sest neid oli parem künda ja maaomanikud põldudele kiikesid rajada üldiselt ei lubanud (mis on ka loomulik).

Võrreldes tänapäeva ja mineviku kiigeplatse, tuleb uue suunana välja kiikede ehitamine **veekogude** lähedusse (jõed, järved, mere kallas).

Puudest eelistatakse kiigekoha ümbruses konkurentsivõimelisele lehtpuid okaspuudele. Siin võib olla tegu tavaga, mis ka taluõue ja hiiepuudena tunneb lehtpuid (kask, pärn, tamm), jättes männi ja kuuse oletatavalt metsapuuks. Rimmel (1998:25, viidates Puss, 1995:16) väidab, et sagedamini nimetatakse pühapuudena tamme ja mändi, kuid liigiline koostis ei näi olevat hiiesalu puhul kuigi tähtis”. Samas on Rimmeli (1998) juhtunud näited peamiselt

lehtpuudest, mis tekitab ikkagi kahtlust männipuu olulisusel hiiepuuna. Viimasele võib omakorda vastukaaluks väita, et mänd on teiste Eestis kasvavate puuliikide kõrval kõige levinum (Raukas, 1995).

Võrreldes kiigekoha looduslike eeldusi eestlaste maastikueelistustega (vt Palang, 1993), kus “mingi pildi väljaselgitamiseks eestlaste maastikueelistuste kohta korraldati geograafia eriala üliõpilaste seas kiirküsitlus” ja geograafiatudengite küsitlustulemused ning kiigekoha looduslikud eeldused on praktiliselt üks-üheselt kattuvad:

“Selgus, et ideaalmaastik geograafiatudengi jaoks on vahelduva reljeefiga METSANE maastik, kus avaneks ka vaade kõrgemalt kohalt ümbruskonnale. Olulised selles maastikus on looduslikkus, maitsekus, mitmekesisus, puutumatus, maalilisus. Hea oleks, kui paistaks meri või järv, puude ladvus kohiseks kerge tuul, päike säraks ja linnud laulaksid. Paha ei teeks ka üksik loodusesse sobitatud talu või kirik” (Palang, 1993:29-30).

Siiski tuleb öelda, et kiigekoha valikul ei mängi looduslikud eeldused väga suurt rolli ning pearõhk langeb sotsiaalsetele teguritele (maaomaniku suhtumine, paiknemine küla suhtes jmt) ning inimese poolt kohale omistatud tähendustele. Samas, tuginedes eelnenud kirjeldusele, on tõenäosuslikud erinevused kiigekohtade valikul küll olemas, kuid kiige rajamisel võivad koha valijad tugineda hoopis (väidetavalt maapinnast tajutavale?) sisetundele. Seda väidet tõestavad Irje Karjuse ja Celia Roose (2003) arvamus, et kiige liikumissuund peab kulgema ida-lääne suunaliselt, ning Irje ning Andy Karjuse väide (2003), et kiik peab asetsema veesoonte ristumiskohal.

Kui mineviku kiigeplatside rajamisel lähtuti looduslikest eeldustest n-õ kohalikul tasandil, st et kiige ehitamiseks otsiti sobiv koht, siis nüüd on määravamaks muutunud looduslikud eeldused Eesti tasandil. Kiikesid ehitatakse enam sinna, kus on maastik atraktiivsem (rahvus- ja loodusparkide territooriumid, kõrgustikud, saared) ning kuhu tullakse maastiku osaleva vaatlejana ja külalisena (kiikuma). See on seostatav inimeste liikumisraadiuse olulise avarandumisega ja vahemaade ajalise lühenemisega.

5.2.1 Aastaaegade mõju traditsioonilisele kombestikule

Aastaaegade mõju kiigekombestikule võib samuti käsitleda ühe loodusliku eeldusena.

Üle poolte vastajatest (n=378) ei omistanud aastaringsele kiikumisele erilist tähendust ning talvine kiikumine on jätkuvalt suhteliselt haruldane ning juhuslik tegevus, mida põhjendatakse peamiselt ebasobivate kliimatingimustega. Kolmandik vastanutest (n=378) arvab, et talvisel ajal on kiik libe ning seetõttu ohtlik (vt joonis 26). Vastukaaluks pakub osadele (17%) vastajatest talvine kiikumine rohkem rõõmu kui suvine, kuna talvine kiikumine on selle ohtlikkuse tõttu põnevam. Vastajatest 6 % tõi talvise kiikumisega välja suhteliselt ainulaadese meelelahutusliku võistluse – kiigehoo pealt hüppamise lumme. Pealegi peeti lund kiikumise juures positiivseks küljeks, sest siis ei saa kiigelt kukkudes nii palju haiget.

Tulemused näitavad (vt joonised 27, 28), et talvine meelelahutuste võimalus kiigeplatsil on suhteliselt piiratud. Kiigeplatsil saab uisutada (see eeldab piirkonnas veekogu lähedust), kelgutada (see eeldab maapinna reljeefust) ja need on peamised talvised meelelahutused ka kiigekohast väljaspool. Pealegi võtab noortel kool ära palju vaba aega, käiakse (linnas) koolis, kus ei ole jällegi kiike jne.

Täiendavalt otseselt kiikedega seotud informatsioonile ilmnes vastajate kommentaaride põhjal aastaajalisuses aktiivse ning passiivse perioodi vaheldumine. Seoses linnastumisega ning tööstuse ja teeninduse arenguga, on elutempo märgatavalt muutunud. Aasta ei jaotu tänapäeval enam-vähem pooleks aktiivse perioodiga aprillist septembrini, vaid periodiseerub aktiivsuse järgi septembrist juuni keskpaigani. Aasta aktiivne ja passiivne

osa on kohad vahetanud, sest talvist aega kasutatakse elatise teenimiseks ning suvist aega puhkamiseks. Aktiivse aastaaja alguseks võib lugeda 1. septembrit, mil alustavad tööd praktiliselt kõik Eesti Vabariigi haridusasutused, sügisene hooaeg algab kultuuriasutustes, massimeedia alustab uut hooaega ning lõpevad enamike inimeste suvised puhkused. Antud väide ei puuduta loomulikult põllumehi (ca 7% Eesti elanikest), vaid peamiselt linnainimesi (ca 70%).

Kuna paljud vastajad väitsid, et talvine kiikumine on ilmastikuolude tõttu ebamugav, siis eeldusel, et inimestele meeldib kiikuda, väärtustavad nad seda enam suvist, kui sobivates ilmastikuoludes kiikumist. See tähendab omakorda, et perioodiliselt ilmnevate loodusmõjude muutumine toimib nendest samadest loodusmõjudest väljakasvanud kombestikule säilitavalt, mitte pidurdavalt. Kiikumisenäite puhul ei tüüta selline tegevus noori ära, kuna kiikumiseks sobiv aeg kestab vaid mõned kuud ning seetõttu on kiikumisele raskem leida alternatiivi.

5.3 Kiigekoha aspektide ja tähenduse muutused

Koha tähendus moodustub väga komplekssetest aspektidest ja raske on mõõta selle muutumist tervikuna. Koha aspektide kaudu (Widgren 2004) mis määravad koha tähenduse inimese peas, saab muutusi paremini esitada. Paraku seletatakse ühte aspekti enamasti teiste kaudu ning kõik omadused kokku moodustavad pisut suurema ja teistsuguse muutuse kui üksikkomponentide summa (vt ka Palang *et al.* 2000). Analüüsidest uurimuse käigus saadud vastuseid, teoreetilises käsitluses esitatud vormi, funktsiooni, konteksti ja protsessi muutusi, võib Eestis kiigekohas ja selle tähenduses eestlaste jaoks märgata järgmisi arengusuundi:

Kontekst – Maareformi ja maaelu n-õ rahastamisvaeguse käigus sotsiaal-majandusliku süsteemi muutudes paljud vanad külakiiged lagunesid (ptk 2.4) ja uusi koheselt juurde ei ehitatud, sest enamik maad oli erastatud ning keegi ei tahtnud kiikede, kiigepidude ja kiigelkäijate eest vastutada. Inimesed olid harjunud, et kiik paiknes ühismaal. Mõned kiiged ehitati talude juurde, “sest elus sundis” (Drinkan, 2003. suul), kuna lapsed tahtsid kiikuda, aga külakiikesid (enam) ei olnud ja ülekülalist harjumust talude maadel kiikumas käia juurutada veel ei tahetud. Uued maale elama asunud inimesed ei olnud veel küla põliselanikega sõbrunenud, samaaegselt tekkisid kiiged turismitalude juurde – nii oma pere kui külastajate jaoks.

Sellega seoses tuleb välja, et mingi osa inimese harjumuste “mälust” (traditsioonist) ulatub tagasi ajalukku tegelikult vaid paar inimpõlve. Kiikumine oli neil “meeles”, kuid üldlevinud oli arvamus, et KÜLAKiik ning peoplats peaks paiknema ühismaal, sest siis ei oleks vaja kiige(pidude) ja kiikujate eest vastutada. Samas 19. saj lõpust kuni 20. saj keskpaigani paiknes enamik kiikesid eramaal. Vastutamise vajalikkust illustreerib järgnev lõik, mis, tõsi küll, puudutab linna mänguväljakut:

“Vaatasin ka kurjast käest sassi keeratud kiikumispaika ja ronimiskohas katkenud tugevat nõõri ning mõistsin: mänguväljaku teinud linnavalitsus on jätnud töö lõpetamata. Ei saa olla nii, et ehitame asja valmis ja kogu lugu. Keegi peab seda ometi ka hiljem korras hoidma – katki läinud asju parandama ja prügi minema kärutama” (Kohler, 2003).

Viimastel aastatel on hakanud tekkima aga uued maaomanikud, kes on uuesti nõus kiigekohtade eest vastutama (Üdruma) ning eramaale on hakanud taas tekkima mitte ainult talu- ja turismikiiged, vaid ka külakiiged. See viitab sellele, et kultuurielementidele ulatuva sotsiaal-majandusliku mõju inerts kestab kümnekond aastat.

Esimesel mail 2004 liitus Eesti Euroopa Liiduga. Õpilaste küsitluse tulemusest selgus, et mitmed noored avaldavad kahtlust, kuidas EL nõuded võivad mõjuda Eesti

kultuurieripärale ning kiikumine kui ohtlik tegevus võidakse kas keelata või peab kiige suurus vastama erinevatele standarditele (ptk 2.4).

Euroopa Liiduga liitumise tulemusena on riigi piirid avatud, mis suurendab tõenäoliselt mitte ainult kaubavahetust, vaid ka inimeste, sh turistide liikumist. Kuna tera- ja köögiviljade kasvatamisega on vabakaubandusleppe alusel raske püsida lõunapoolsemate maadega konkurents, on paljud põllumehed võtnud (lisa)kohustuse pakkuda külastajatele võimalust tutvuda Eesti elu-oluga, pakkudes sh traditsioonilist meelelahutust kiikumise näol.

Protsessid – kulgevad kiigekohtades nii eraldi kui paralleelselt. Peatükis 1.3 toodud teoreetilisi variante on tegelike näidete põhjal võimalik mitmeti veel detailsemalt eristada. Palju sõltub sellestki, millise iseloomuga kohaga on tegemist.

1. Mõned aastad tagasi avaldas kiikede tekkele/kadumisele/funktsioonile/vormile kõige enam mõju erastamine. Nt võeti selle tulemusena kiikumise- ja peopidamisvõimalus Loo aleviku elanikelt Harjumaal, kuna sealne peoplats läks erakätesse, kuhu võõrastel inimestel ei olnud õigust minna ja samal põhjusel tähistab nt Ihasalu kiigeplatsi Harjumaal veel vaid kunagine kaardimängulaud. Erastamisega kaasnev protsess on tänaseks oma peamise mõju “ära elanud” ning järelnähud toimuvad veel mõned aastad. Sellist trendi soodustab jätkuv linnastumine ja noorte alternatiivid meelelahutuseks ning nad ise ei ole (enam) kiikede ehitajateks. Vanemad inimesed on need, kes ütlevad, et “aga pole ju lapsi, kellele ehitada”.
2. Teise võimalusena jätkatakse kõige ehedamat külakiige traditsiooni, kus tugeva küla identiteediga kohtades on kiigekohad mõeldud peamiselt külaelanikele (nt Kõljalas Saaremaal, Iisakus, Ida-Virumaal jpt).
3. Talukiikesid rajatakse ühe-kahe talu peale või turismikiikesid taluelanikele ja turistidele. Viimasega seoses toimub ptk-s 1.3 käsitletud koha protsesside hulgast kõige levinum nähtus kiigekohtade seas – kohas elamise müümine vaatajatele – tegelikkusest tehakse külastajatele etendus (nt Otepää ja Karula ümbrus). Reeglina rajatakse selliseid kiikesid looduslikult atraktiivsetesse piirkondadesse, kus on palju turismitalusid või jõukate inimeste suvemaju. Seega ei ehitata kiikesid enam niivõrd endale, ega oma lastele, vaid ka võõrastele (mis eestlaste kinnist iseloomu arvestades, on hämmastav). Seda soosib avatud piir, põllupidajate madal sissetulek ning küllaltki suur linnastumine. Karjus (suul, 2003) väitis, et kiigele jooksevad esmajoones need lapsed ja noored, kellel endal kiikumisevõimalus puudub. Kuna kiiged paiknevad enamjaolt maapiirkondades on linnalaste “kiikumispuudus” suurem. Viimast on nt Tartus püütud kompenseerida lastemänguväljakute rajamisega. Kohler'i (2004) andmetel on Tartu Linnavalitsus rajanud sellel aastal 7 uut mänguväljakut.
4. Eelkirjeldatud võimalusest võib välja kasvada järgmine tugev külaühiskond ning hakatakse üksteise juures kiigel käima. Seega käivitub uuesti 20. sajandi alguses toimunud protsess, kus inimesed tahavad ja raatsivad külarahvast eramaale lasta (Karula ümbrus, Kassari peoplats Hiiumaal jmt).
5. Järgmise astmena ehitavad uued taluperemehed mitmekümne aasta taguste protsesside jätkuna talu juurde kiigekoha, mis on mõeldud peamiselt külaelanikele, mitte võõrastele (nt Üdruma Läänemaal) seega tekib uue tähenduse, funktsiooni ja vormiga koht.
6. Vanades kolhoosikeskustes on kiik kadunud, kuid tahetakse üles ehitada (nt Kullamaal Läänemaal) st toimub vormi, funktsiooni ja tähenduse taastamine.

Oletuslikult võib toimuda kiigekohtade tiheduse/võimsuse kontsentratsiooni muutus – kui tegemist on eramaadega, siis ehitatakse rohkem, kuid väiksemaid kiikesid (n-ö teeninduspiirkond ehk tinglikult kiige võimsus on väiksem) ning kui tegemist on ühismaaga, on kiikesid vähem, kuid nad on vormilt suuremad ning mõjuraadius on ulatuslikum (inimesi tuleb kaugemalt kiikuma). Üleminek ühelt formatsioonilt teisele mõjub kiikede hulgale halvavalt, kuna formatsioonivahetusel püütakse tagada baasvajaduste rahuldamine ning alles seejärel hakatakse mõtlema kultuuri, pärimuse, meelelahutuse jmt peale. Vastavalt uue formatsiooni iseloomule kohandavad kohalikud elanikud oma mõttemaailma ja praktikaid.

Funktsioon – Kiiges nähakse tänapäeval kas kunsti- ja esteetilist elementi; väljundit eestluse rõhutamiseks; traditsioonilist ja atraktiivset praktikat; noorte kokkutoojat peo-, tantsu-, mängu- ja spordiplatsina. Mõnel üksikul juhul on täiendavaid funktsioone nt Anguse külas Lääne-Virumaal, kus kiik pandi püsti selleks, et kaitsta oma maad metsaveokite läbisõidu eest.

Eelnevast järeldeb, et kiikede kasutusvaldkond on muutunud mitmekesisemaks. Külaelanike kokkutoojast ning paaripaniast ja niisama lõbustajast on saanud esteetiline/eriline maastikuelement ja turismimagnet. Näiteks on Eestis loodud Ökoturismi Ühendus, mis defineerib oma tegevuse lahti järgmiselt: ökoturism on vastutustundlik reisimine, mis toetab loodus- ja kultuuripärandi säilimist ning kohalike elanike heaolu” (<http://www.ecotourism.ee/?lk=lingid&id=100&uid=34>). Siinjuures mängib oma rolli ka kiik ja kiigekoht, kui üks võimalike ökoturismi sihtmärke.

Vorm – sotsiaal-majanduslikest mõjutustest tekkinud kiige funktsioonide mitmekesisustumise tulemusena on kiigekohti hakatud külavainude või metsaservade asemel ehitama erinevate muuseumide, turismitalude, puhkemajade, matkaradade lähedusse. Oluliseks tulemuseks, on kiikede ehitamise mahaõuedele. Koha vorm on jätkuvalt lihtsa ning eestimaise stiiliga, kuid organiseeritud üritustega on kaasnenud toitlustuse ning kauplemise osatähtsuse tõus. Kiigekoha vorm on mõjutatud funktsionaalsete kohtade mitmekesisumisest ning kiigekoha funktsioonidest lähtuvalt muutub inimõju kiigepiirkonnale üha suuremaks ning detailsemaks. Viimasel ajal on väga palju hakatud rõhutama kiikede turvalisust (kiigepõhja kõrgus maapinnast, aiste pikkus, kiikujate arv, ülevõlli-kiikumise keeld jne). Sellised reglemendid on kirjas Euroopa Liitu seadusandluses ning Eesti kui Euroopa Liidu liikme ülesanne on ette antud reegleid täita. Samas hakkaks kehtestatud nõuded mõjutama Eesti kultuurilist mitmekesisust, mis on jälle vastuolus nt UNESCO põhieesmärkidega ning Euroopa Liidu Kultuuripärandi Konventsiooniga, mis jõustus Eestis 01.05.1995.

Kiikede ehitusel kajastuvad nimetatud vastandlikud protsessid – mitmed kiiged tehakse eestipärasuse rõhutamiseks üleni puidust, et säilitada võimalikult traditsiooniline kombestik ning teine äärmus on kiikede ehitamine üleni metallist, mille peamine eesmärk on kiikede vastupidavuse tagamine kiikumisel ning ilmastikuoludele. Tehniline areng kajastub eelkõige kiige konstruktsiooni vastupidavamaks muutmisel (euronõuded!) ehkki nt “Aegviidu jaanipeol kukkus uhiuus kiik koos kuue pidulisega kokku, inimesed pääsesid õnnekombel raskemate vigastustega” (02.07.2002: <http://www.uno.ee/news/story/22179/>) või “Pidu oli nii hoogne (*Puhja* vallas), et isegi kiik ei kannatanud välja seda koormust. On palve alati arvestada kiige koormusnorme” (juuli, 2003, *Puhja* valla leht).

Sõltuvalt kiigefunktsioonist, on külakiiged lihtsamakoelised ning turismi- ja segatüüpi kiikesid ümbritsevad kas lillevanikud, kuidagi kaunistatud pingid, erisuguste kaunistustega ümbritsetud lõkkeasemed jne. Ühesõnaga hakkab kiigekoha vorm funktsioonist lähtuvalt endisaegsest lihtsusest eemalduma. Et külajätkajatele oleks sobivam, muudetakse kiigekoht “lääne standarditele” kohaseks ja mugavaks – kuivkäämblas on soe vesi ja kraanikauss jms.

Mõnel juhul võib kiik olla ka lihtsalt esteetiline element, mida eriti ei kasutatagi. Praegused kiiged ja kiigekohad on “tänapäeva inimeste nägu”.

Tähendus – lähtudes teoreetilises osas käsitletud *insiderite ja outsiderite* vastandamisest töö tulemuste taustal, siis kui varasemalt oli kiigelkäijaid lihtne liigitada omadeks ja võõrasteks, on tänapäeval lisandunud mitmeid omade ja võõraste vahevorme ning sellest lähtuvalt kohalugemisoskusega inimgrupe (vt ka Relph, 1974). Suurenenud segatüüpi kiigekohtade arv ja lagunevate külakiikede suur osatähtsus, ning kiigekombestiku mitte teadmine/kasutamine näitab kiigekohtade lugemisoskuse vähenemist (kadunud on kiigelaulud, munaveeretamine kevadeti, kingituste tegemine kiigehitajatele jne) ning kiigekohtade põhjal võib järeldada, et kiigekombed on paljuski asendatud sportmängudega (võrk-, korv- ja rahvastepall jmt). Aja möödudes võib inimene osata kohamärke lugeda, kuid ei pruugi neid väärtustada ja vastupidi – inimene märke väärtustab, kuid ei saa neist aru. Koht säilib siis kui säilib vormi kodeeritud tähenduste lugemisoskus ja tähenduse väärtuslikkus ehk koha erilisus inimeste jaoks. Kiigekohtades on kadunud religioosus ja väheneb kiigekoha erilisus.

5.4 Kiigekohtade vajalikkus

(Küla)kiikesid on Eestisse ehitatud vähemalt mitmesaja aasta jooksul. Samas toetudes välitöödel kogutud andmestikule, ei säili kiik ühtegi osa vahetamata kasutuskõlblikuna üle 6-7 aasta. Kiigekohtade vanus kõigub märgatavalt rohkem, ulatudes mõnel juhul 30 ja enam aastani, kuid enamjaolt “elab” kiigekoht kiigest inertselte vaid pisut kauem. Kui kaob ja taastekib kiik, siis kaob ja taastekib kiigekoht (kiigekoha realiseerimine konkreetsetes ruumis). Sellest tulenevalt võib küsida, millest tingituna ehitatakse kiikesid ikka ja jälle uuesti ning miks on kiike ja kiigekohta tänapäeva inimestele üldse vaja (vt ka ptk 4.3). Ehk siis, miks kiigekoha idee on niipalju püsivam konkreetsest rajatud (realiseeritud, kiigega vormistatud) ruumiosast, et see taas ja taas realiseeritakse.

Ajend kiikede ehitamiseks lähtub otseselt kiige funktsioonist. Välitööde käigus käsitletud inimesed on vastanud, et üks peamisi põhjuseid, miks kiik ehitatakse, on lastepoolne surve (eriti talukiikede ehitamiseks), mis tekitab omakorda küsimuse, kus kohast oskavad lapsed kiigehitamist nõuda? Tõenäoliselt on üks põhjus kuuldus/kogemus, mis saadakse maailma avardamisest tulenevalt nt käies klassiekskursioonidel, suheldes sõpradega jne. Noored poisid võivad kiige üles panna sellepärast, et “naabriküla poisid tegid ka nii”, kuid antud varianti uuemate kiikede tekketingimusena ei ilmnunud, sest noored omaalgatuslikult kiikesid enam eriti ei (oska) ehitada. Seda võib seostada üldise käsitööoskuste omandamise alguse nihkumisega hilisemasse vanusesse või sootuks puudumisega. Kolmas ajend kiikede ehitamiseks on vallavalitsuste või külaliikumiste eesmärk muuta külarahvas ühtsemaks ning tekitada/hoida/parandada külaidentiteeti ja ühtekuuluvustunnet (nt Kiigepeo korraldamine Harglas, Raplamaal jmt). Eraettevõtjad ehitavad kiikesid omaalgatuslikult esimese eesmärgina peamiselt külastajatele, millest võib välja kasvada uue külaühiskonna teke ning turismikiige muutumine külakiigeks.

Välitööde põhjal võib väita, et kiik ja kiigekoht on väga hea küla kokkukuuluvuse indikaator. Kus on korrastatud ning toimiv kiigekoht, seal on enamjaolt tegemist “kokkukäiva külaga”, millest üks huvitavamaid tänapäevaseid näited on Karulas Kaika külast välja kasvanud Kiigering (vt ka ptk 3.1.1).

Lisaks kiigekohtade loojatele, on oluline, et neis kiigekohtades ka kiigutakse. Uurides tõenäoliselt peamiste kiikujate arvamust kiikumise ning kiige vajalikkuse kohta, tuli välja (vt joonist 20), et tervelt 83% võimalikest vastajatest (n=378) pidas kiigeplatsi oluliseks. Kiigekoha ja kiige väärtuslikkus seisneb 378 vastaja arvates selles, et kiikumine on hea meelelahutus (22%), alternatiiv muule tegevusele (18%), kiigel on peamine

kogunemisfunktsioon (18%) ning kiikumine ise (15%) on see, mis kiige juures on kõige olulisem. 10% vastanutest väärtustavad kiike harjumusest, pidades sellist meelelahutusvõimalust traditsiooniks.

Et täiendavalt selgitada vastuste tõesust, korraldati küsitluse lõpuosas sarnast küsimust veel teisest vaatenurgast ehk küsiti, millistel ajenditel inimesed käivad kiikumas. Siinjuures jagunesid vastajad (n=520) kahte selgesse gruppi (vt joonist 25) – 36% vastanutest väärtustab kiige kohta kui sõpradega koosolemise võimaldajat ning 36% vastajale meeldib lihtsalt kiikuda. 4% vastajatest väärtustasid kiikumist kui traditsioonilist meelelahutust. Ülejäänud vastusevariantide osatähtsus oli suhteliselt väike.

Võrreldes omavahel kahe küsimuse tulemusi ja summeerides esimesest tulemusest meelelahutuse ja kiikumise protsendid (37%) ning tõlgendades kiige juurde kogunemist alternatiiviks muule tegevusele (36%), on tulemused üsna sarnased (kuigi küsitletavate arv oli erinev vt ptk 4.3). Küsitluse kokkuvõttev tulemus on see, et kolmandik noortest lähevad kiigele selleks, et sõpradega kokku saada ning teine kolmandik saab sõpradega kokku selleks, et kiikuda (üksi on suurel külakiigel raske kiikuda). Järelikult on need kaks võrdselt olulist põhjust kiigele minemiseks. Kuna üle kolmandiku vastanutest väärtustab kiigeplatsi kui koosolemise kohta, ei ole maapiirkondades järelikult kiigeplatsile suvisel ajal (vaatamata mõnedele vastupidist näitavatele vastustele) väga palju alternatiive, mis omakorda jätab lootuse kiige jätkuvusele ning toimimisele ka oma algelisemas funktsioonis – külakiigena.

Kahest eelnimetatud tulemusest lähtuvalt tekivad küsimused – miks noored tahavad koos olla ja miks inimestele kiikuda meeldib. Arengupsühholoogid (vt nt Butterworth & Harris, 2002) toovad välja, et eakaaslastegrupid mõjutavad sooidentiteedi kujunemist ning noortele on eri seksuaalse arengu astmetes kaaslaste arvamus väga oluline. Et oleks tagatud gruppi kuulumine (vt ka Maslow, 1970), otsitaksegi kokkusaamiseks ettekäänat. Talvisel ajal saadakse kokku nt koolis ja nagu küsitluse tulemustest selgus, on suvisel ajal üheks traditsiooniliseks kokkusaamiskohaks endiselt kiigeplats.

Teine küsimus on seotud kiikumise meeldimisega. Paljudele noortele meeldib kiikuda, sõltumata isegi sellest, kas on sõpru läheduses või mitte. Konsulteerides psühholoogide Evelin Kiive ja Astra Schults'iga, viitasid nad hüpoteetilisele võimalusele, et kiikumisega vabaneb ajus dopamiin, mis tekitab heaolutunde.

Dopamiin on oma olemuselt sarnane adrenaliinile ja noradrenaliinile ja ta mõjutab ajuprotsesse, mis on seotud liikumise kontrolliga, emotsioonide, tähelepanu, südametegevuse ja stressi reaktsioonidega. Dopamiini seostatakse aju “naudingüsteemiga”, kuna see aine vallandub keskajus seoses toidu, seksi, nauteainete manustamise ja nimetatud motiividega seotud neutraalsete stiimulite esinemisega (http://en.wikipedia.org/wiki/Dopamine#Role_in_Pleasure_and_Motivation) (vt lisaks ka Panksepp, 1998). Siiski, väite muudab kummaliseks asjaolu, et enamik lapsi armastab kiikuda ja nad tunnevad ennast kiikudes hästi, kuid paljudel täiskasvanud inimestel põhjustab kiikumine iiveldust ning selline tegevus on ebameeldiv. Mis sellise ealise erinevuse tekitab, ei ole täielikult selge, ehkki ealised iseärasused on suuresti seostatavad vestibulaaraparaadi arenguga sisekõrvas.

Tähendust, mida inimene kiigele omistab, saab uurida vähemalt kahest üldisest, kuid erinevast vaatepunktist. Üks võimalus on analüüsida kiige tähenduse arenguid paari sajandi lõikes, mida on püütud teha ka käesolevas töös, ning jätta inimeste soolis-vanuseline jaotus tegemata. Teine lähenemine on isikulisem, st keskendutakse kiige tähenduse väljaselgitamisele inimese arengust tulenevate muutuste tõttu, mis jääb pigem psühholoogide pärusmaale.

Teismeeas on nii füüsiline kui vaimne areng väga kiire ja käesoleva uurimuse jaoks korraldatud küsitlusele vastasid õpilased vanuses 13-18 eluaastat. Seega võib oletada, et uurimisgrupisiselt esineb vastuste osatähtsuse erinevusi, kuid kuna vastajate hulk eri vanuserühmades on oluliselt erinev, üheseid seoseid vanusega järeldada ei õnnestunud. Võib vaid oletada, et seoses seksuaalse arenguga, käivad nooremad vastajad kiikumas pigem sellega kaasneva meeldivustunde pärast ja vanemad vastajad käivad kiigel pigem eesmärgiga suhelda eakaaslastega.

Veel üks ajend külakiikede ehitamiseks, mis käesolevas uurimistöös kajastuvad väga põgusalt, on täiskasvanud inimeste suhtumine külakiike (siinjuures on jäetud kõrvale majanduslikud eesmärgid ja laste palved kiige ehitamiseks). Vanemad inimesed võivad kiiges näha nostalgilist mälestust lapse- või nooruspõlvest ning ajendatuna sellest, et neil endil oli kiigekohast meeldiv mälestus, soovitakse seda tunnet pakkuda ka järgmistele põlvkondadele. Nt Laiandõmme talu perenaine (Jõelähtme vald, 2003, suul) väitis, et sealse "talukiige ehitamise algatajaks oli vanaisa ja koos lapsega saadi kiik ka lõpuks valmis. Vanaisa tahab, et inimesed kiiguks ja mängiks palli, ega teeks lollust". Ene Priks (Mooste vald, 2003, suul) väitis samuti, et "kiige ehitas isa veel enne oma surma, sest tema lapsepõlves oli kiik ikka olnud".

Sagedasi kiikujaid on uuritavate (n=520) hulgas 16%. Pooled vastajatest moodustavad kiikujad, kes käivad aeg-ajalt, vahetevahel, harva kiigel. Kahjuks on jätnud selle küsimusele vastamata 18% noortest ning on teadmata, kas nad on jätnud vastamata selle pärast, et nad ei ole kunagi kiikunud või on jätnud vastamata mingil muul põhjusel. Lähtudes vastustest, siis vaid paar protsenti vastanutest ei käi või ei ole käinud kiikumas. Mõnel juhul on toodud probleemiks ka see, et pole kiike, kus kiikuda. Samas vanemad inimesed jälle väidavad, et ei ole lapsi, kes kiiguks.

Seega tähendus, mida kiigele omistatakse, koosneb meeldivast tundest, mida kiikumine tekitab, sõpradest, harjumusest ja alternatiivide vähesusest maapiirkondades. Tulemused näitavad, et kuna tänapäeva noored üldiselt aeg-ajalt kiikumas käivad, siis järelikult nad väärtustavad kiigekohti ning kiikumist kiigekohti toimivatena hoides (vt ka ptk 5.1). Selline kiige tähendus kinnitub maastikku, markeerib kiigekoha, mis varieerub positsioneerinus sotsiaal-majanduslike mõjutuste tõttu.

Kui mingi koht, osa maastikust on inimese jaoks oluline, siis peab ta seda enamasti väärtuslikuks (vt lisaks Pungas, 2001; Külvik, 2001). Mis on aga väärtuslik, seda püüab inimene enamasti enda jaoks säilitada ja hoida. Siit võib küsida kas kiigekohti saab ja on mõtet kaitsta ning hoida?

Teadaolevatel andmetel ei ole kiik ega kiigekohad kaitse all. Siinjuures ei saa arvestada kiigekohti, mis paiknevad erinevatel kaitsealadel, sest seal on kaitstud küll kiikede vorm, kuid kuna funktsioon ja selle läbi tähendus on mitmekesisestunud, ei saa siin arvestada kiikede algset tähendust kui külas elavate inimeste (*insiderite*) kokkutoojat.

Kiige tähendus ei ole kuidagi kaitstud ja kiige tähendust ei saagi kahjuks kaitsta, sest kiige vormi ja funktsiooni teisenemine muudavad inimeste jaoks koheselt kiige tähendust. Vormi on võimalik panna muuseumisse ja sellega "külmutada" ta olemasolevas hetkes, kuid kiik paikneb muuseumis juba teise tähendusega kui kiigekohas. Praktikas toimub aga pidevalt erinevate sotsiaal-majanduslike mõjutuste tulemusena minimaalne teisenemine. Igal formatsioonil on oma traditsiooniliste kohtade kaitse käekiri, seega "ajaloolise keskkonna kaitse iseloomustab enam kaitse alla võtmise aega kui kunagi olnud (De Oliver, 1996).

Vastukaaluks tähenduse muutumisele, on võimalik hoida tähenduse muutumatust. Barkalaja (2002) pakub välja, originaalis küll teises kontekstis, lühikese kiikumise õpetuse:

Kultuur on protsess. Hea kultuuri mudel on kiikumine, kuivõrd kiikumist võetakse iseenesest mõistetava oskusena nagu kultuurikandmistki/.../ Kuidas saada lapsi kiikuma? Ei ole mingit probleemi, kui lapsed sünnivad juba mingisse kultuurikeskkonda. Siis on nad juba sündides kiigel ja kiiguvad kaasa. Vajalikud tingimused on sel juhul kiige olemasolu ja selle käiguspüsimine.

Kuidas õpetada lapsi kiikuma? /.../lapsed omandavad kiikumisoskuse möödaminnes ja suuresti omal jõul. Kas kiikumist peab sel juhul eraldi õpetama? Oletame, et kiikumist peab siiski õpetama. Üks tänapäeval väga levinud õpetamisviis on asjade kirjeldamine ja paremal juhul ka seletamine./.../ Kiikumise õpetamise puhul on konkreetne sekkumine kõige tõenäolisemalt koos kiikumine. Sel juhul mängib olulist osa otsene eeskuju”.

Kuna kiik ja kiigekoha kasutamine on aastaajalise iseloomuga st et pool aastat tarbitakse ja pool aastat on koht sõna otseses mõttes külmutatud, siis on tähenduse muutumine märgatavalt aeglasem kuna kevadine ilmade soojenemine, loodus ärkamine on inimestele jätkuvalt väga väärtuslik ning kevade algust tähistatakse tänapäevani paljudes kohtades lõkke tegemise ja kiikumisega.

Samas võib küsida, kas kultuuripärandi kaitsmise nõue on üldse põhjendatud? Siia retooriliste küsimuste valda kuuluvad ka küsimused; Miks on hea kaitsja külakiigeplatsi kui erilise koha ideed? Miks on kultuuriline diversiteet hea? Kiigekoht koos seda markeeriva kiigega ning inimeste poolt sellele omistatud tähendustega on osa rahvuskultuurimaastikust, kiigekohtadeta langeb ka kultuurimaastiku kvaliteet ja sellega maastikus elavate inimeste oma.

5.5 Kiigekohtade perspektiiv

Kiik on kultuuripärand, mille omadused on tekkinud ja kadunud vastavalt ajas toimunud muutustele. “Kultuuripärandi näol on tegemist nn. mittetaastuva väärtusega /ja seetõttu/ nõuab nende kaitsmine, säilitamine ja restaureerimine erilist tähelepanu” (<http://www.kul.ee/index.php?news=252&path=0x5x124>).

Võrreldes omavahel kiigetüüpe, siis kõige ehedam kultuuripärandi kandja ja algelisema tähendusega kiigetüüp on külakiik ja seetõttu on ta kõige suurema väärtusega. Käesoleva uurimuse põhjal ilmnes, et hetkel on külakiige tüüp veel kõige rohkem esindatud, kuid samas on nende kiikede hulgas kõige rohkem lagunenuid kiikesid. Kõige elujõulisem kiigetüüp on segatüüp, mis sisaldab nii kohalikele kui külastajatele mõeldud kiigekoha omadusi. Seega jätkub kiigekohtade tähenduse mitmekesisustumine ning tähenduse “laialijagamine”, mis viitab kiigekohtade jätkuvalle muutumisele “lavaks” ning toimub erinevate elementide rõhutamine. Tegelikult on see hea, kuna Eesti-väline surve vajab eriliste kohtade rõhutamist, et vältida nende kadumist.

Oletatavalt on eestlased sellise maastikupildiga ka rahul, sest tuginedes Palang *et al* (2000) maastiku arengu holistlike aspektide uurimisele stsenaariumide abil, kus inimesed eelistasid just sellist arengustsenaariumi maastikus, milles säilib maastiku identiteet või kus toimuvad küll suuremad muudatused ent luuakse määratuse, ennustatavuse, kindluse ja heaolutunne. Uuritavatel inimestel tuli lisaks küsimustele vastamisele järjestada eelistuse järjekorras maastikupilte. Huvitava kokkusattumuse tulemusena sai 85% arvustajate soosingu just see pilt, kus muuhulgas oli joonistatud ka külakiik ning pilti iseloomustati kui “üllatavat tulevikku”.

Lisaks on vastukaaluks võimalikele kultuurimuutustele asustatud Eestis 1997. aastal Eesti Külade ja Väikelinnade Liikumine Kodukant (<http://www.kodukant.ee>), mille põhieesmärgiks on “Eesti maaelu ja külade säilimisele, taaselustamisele ja harmoonilisele arengule kaasaitamine, sealhulgas maamajanduse ja rahvuskultuuri toetamine ning

erinevate külaliikumiste ühendamine” (http://www.kodukant.ee/pohikiri_2.php) (vt lisaks ptk 2.4).

Lihtsustatud kujul valitseb hetkel analoogne olukord 19. sajandi lõpuga, mil toimus “akna raiumine Euroopasse”, noorte meeli köitsid mitmed uued lõbustused (kino, teater, kohvikud jmt) ning tänapäeval on eelnimetatute kõrval peamiseks tähelepanu keskpunktiks televiisor ning virtuaalne maailm.

Samuti viitab kiikede püsimisele nende potentsiaalsete kasutajate soosiv suhtumine. Üle poole vastajatest (n=378) arvas, et kiikumine jääb alles, kuigi neist pooled ei osanud oma arvamust põhjendada. Pisut üle veerandi vastajatest põhjendab kiikede säilimist vanade kommete taaselustamisega. Kui vaadelda erinevate MTÜ tekke hulka (vt ka ptk 2.3), on alust arvata, et respondentidel on õigus. 10% vastanutest on ka antud küsimuse juures rõhutanud kiikumise meeldivust – lihtsalt.

6. JÄRELDUSED

Uurimistöö peamised järeldused lähtuvad töö eesmärkidest:

1. Eesmärk: Selgitada välja, millised looduslikud eeldused ja kui palju võivad mõjutada kiigekohtade teket ja hulka.

Järeldus: Ühtset looduslikku eeldust kiigekohtade tekkeks ei ole. Kiikede rajamisel soositakse reljeefset ning veekogudelähedast, pool-suletud ala. Looduslike eelduste kõrval mõjutavad kiigekoha paiknemist sotsiaalsed tegurid, mis vähendavad looduslike eelduste osatähtsust asukohavalikus.

Maareformi ja majandusliku üleminekuperioodi järgsel ajal tekivad kiiged pigem looduslikult atraktiivsetesse kohtadesse (kõrgustikud, saared – rahvus- ja looduspargid), sest majanduslikes raskustes nähakse atraktiivsete kohtade külastamises üht sissetulekuvõimalust.

2. Eesmärk: Selgitada välja, kuidas mõjutavad sotsiaal-majanduslikud muutused kiigekoha aspekte ning milline neist on koha säilimise vaatenurgast olulisem (eeldusel, et traditsiooniliste kohtade säili(ta)mine on vajalik ja väärtuslik).

Järeldus: Formatsioonivahetus ja sellele järgnev aeg mõjub kiigekohtadele halvavalt, st kiigekohtade hulk maastikus väheneb, kuid kuna tegemist on inimeste jaoks tähendusrikka ja olulise kohaga, käivituvad vastuprotsessid ning traditsiooniline koht mingisugusel kujul taastatakse. Eestis on kiigekohtade näitel olnud olulisteks vastureaktsioonideks turismitalude teke ja kodukandiliikumine.

3. Eesmärk: Selgitada välja, milles seisneb kiigekohtade olulisus ja/või erilisus, et nad on nii kaua eksisteerinud.

Järeldus: Kiigekohtade olulisus seisneb selles, et nad on traditsioonilised ning erilisus seisneb selles, et ei ole aja jooksul suudetud leida/leiutada paremat/paremaid alternatiivi(e) maapiirkonna noorte kokkusaamiskohtadeks, mis kiiged täielikult välja tõrjuks. Selline trend panebki aluse kiigekoha traditsioonilisusele. Oluline põhjus, mis hoiab kiigekohad elus, on see, et noortel inimestel on kokkusaamiskohti vaja nii alateadlikult kui teadlikult (vt ptk 4.3), sest eakaaslastegrupid mõjutavad sooidentiteedi kujunemist.

4. Eesmärk: Selgitada välja, kas ja kuidas mõjutab aastaajalisus tänapäeval kiigekombestikku.

Järeldus: Võimalik, et üks oluline kiikede säilimise võti seisneb kiikumise aastaajalisuses – kuna kiike saab kasutada ebasobivate ilmastikuolude tõttu vaid suvisel aastaajal, siis see on põhjus, miks noored kiikumisest ära ei tüdine ning ei võta kiike kui iseenesest mõistetavat, vaid kui väärtuslikku maastikuelementi. Kevade erilisus on põhjamaal elavate inimeste jaoks ilmselt lisaväärtus.

Lisaks püstitatud küsimustele vastuste leidmisele ilmnesid uurimuse käigus kiigekohtade ja –kombestiku kohta veel mõned tähelepanu vääriavad nüansid:

- ✓ Traditsiooniliste kohtade säilimisel on kaks arenguteed – säilimine (iseenesest, mis toimub) ja säilitamine. Säilimine toimub ilma, et ta vajadust teadvustatakse. Säilitamine on eeldatav vajadus mingitel muudel eesmärkidel.
- ✓ Ühel juhul on inimeste poolt omistatud tähendus kinnistunud konkreetsele kohta (nt lahinguplats, ühishaud, kalmed, asulakohad jne), mis ei liigu. Kui koha erilisust säilitav tähenduse mõju lakkab (unustatakse) ning koha erilisus kaob, siis enamjaolt selle tähendusega kohta uuesti ei teki. Neid kohti võime nimetada staatilisteks või

fikseeritud kohtadeks. Teisel juhul kinnitub tähendus idee(de)sse, mis mingite tingimuste koosmõjul realiseerub kohaks (nt kiigekoht). Et idee ei kaoks, peab see olema inimestele eluliselt oluline.

- ✓ On kadunud regionaalsed erinevused kiikede ja kiikumisaja suhtes, mis on põhjustatud üha intensiivsemast Eesti-sisese liikumisest ning üleilmastumisest, mis toimib eripärasid ühtlustava tegurina
- ✓ Kiikede ning kiigekohtade kasutusvaldkond on muutunud mitmekesisemaks – kiikumine kui meelelahutus, kiik kui turismiobjekt, kiik kui ametlik spordiala, kiik kui eestlust rõhutav objekt, kiik kui esteetiliselt atraktiivne maastikuelement.
- ✓ Kiigekohtadevalik ei ole oluliselt muutunud, küll aga on kiigeplatsid muutunud atraktiivsemaks – kiiged tehakse kirevamad (värvitakse), kiigeplatsidele on lisandunud erinevaid detaile (peamiselt turismitalude juures).
- ✓ Kuna kiikedesse suhtutakse positiivselt ning nende olemasolu väärtustatakse, siis võib arvata, et nad jäävad Eesti maastikupilti veel pikaks ajaks alles. Seda lubab arvata ka Eestis intensiivistunud külaeluliikumine.
- ✓ Sotsiaal-majanduslike arengute tõttu on vähenenud põllumajanduse osatähtsus ning seega ei ela inimesed enam agraarkalendri järgi, vaid passiivse ja aktiivse poolaasta vahetõttu on muutunud vastupidiseks – suvel puhatakse ning talvel tehakse tööd.

KOKKUVÕTE

Magistritöö “Kiigekohad Eesti maastikus” keskendub kiigekohtades sotsiaal-majanduslike tegurite mõjul toimuvate protsesside arengusuundade kajastamisele, kiigekohtade tähtsuse kirjeldamisele ja nende tekkimise looduslike eelduste väljaselgitamisele. Uurimusele on lisatud üks publikatsioon. Artiklis “Harmoniline maastik”, käsitletakse maastiku mõistega seotud tähendusi.

Töö esimesed kaks peatükki annavad teoreetilise ülevaate kohast kui kontsentreeritud tähendusega osadest maastikus ning koha tähendusi mõjutavatest aspektidest.

Teises osas esitatakse kiigekohtade aspektide ajalooline ülevaade Eestis, mis on vajalik tänapäeval toimuvate protsesside mõistmiseks.

Magistritöö empiirilise materjali kogumiseks on administratiivse jaotuse põhjal välja valitud 15 ala, mille uurimiseks on kasutatud kahte meetodit – osalevat vaatlust ning ankeetküsitlust. Neist esimese rakendamisel püüti kohaliku omavalitsuse töötajaid küsitledes leida üles kõik uurimisala piires asetsevad külakiigekohad. Uurimisaladelt leiti kokku 76 kiigekohta, millest viie asukohta ei ole enam/veel võimalik täpselt tuvastada. Igas kiigekohas täideti küsimuste põhjal inventeerimisleht.

Inimeste suhtumise hindamiseks ankeeteriti uurimisaladel elavaid koolinoori (n=520), et selgitada välja peamiste potentsiaalsete kiikujate jaoks kiigekohtade tähendus ja tähtsus. Tulemuste analüüsimisel kasutati kontentanalüüsi.

Tulemuste põhjal selgub, et kiigekohtade paiknemisel ei ole selgeid ühiseid jooni. Võimaluse korral eelistatakse kiikede püstitamisel reljeefseid veekogudelähedasi ning pool-suletud kohti, kuid looduslikud tingimused ei ole kiigekoha valikul peamised. Looduslike eelduste kõrval määravad kiigekoha paiknemise sotsiaalsed tegurid, mis vähendavad asukohavalikus looduslike eelduste osatähtsust. Kiigekoha rajamise eelistuste kohta on tulemuste põhjal võimalik väita, et kiikesid ehitatakse maareformi ja majandusliku üleminekuperioodi järgsel ajal pigem looduslikult atraktiivsetesse kohtadesse (kõrgustikud, saared – rahvus- ja looduspargid), sest atraktiivsete kohtade külastamises nähakse üht sissetulekuvõimalust.

Samuti selgub osaleva vaatluse põhjal kogutud andmetest, et formatsioonivahetusel ja sellele järgneval ajal väheneb tervikuna kiigekohtade hulk maastikus, kuid ankeetküsitluse tulemuste põhjal võib väita, on kiigekohtade näol on jätkuvalt tegemist inimeste jaoks tähendusrikka ja olulise kohaga. Selle tõttu käivituvad kiigekohtades nende kadumise tagajärjel n-õ vastuprotsessid, mille tulemusena mõne aja möödudes kiigekoht taastatakse mingisuguse vormi, funktsiooni ja tähendusega, kas füüsiliselt samas või mõnes teises kohas. Eestis on viimase viie aasta jooksul olulisteks vastureaktsioonideks turismitalude teke ja kodukandiliikumine.

Kaks peamist põhjust, mis hoiavad kiigekohti elus, on noorte inimeste (nii teadvustatud kui ka teadvustamata) vajadus kokkusaamiskohtade järgi, sest eakaaslastegrupid mõjutavad soodentiteedi kujunemist. Kaks kolmandikku vastanutest näeb kiigekohas väärtuslikku võimalust vahetevahel suvisel ajal oma aega veeta. Sellest tulenevalt muutuvad kiigekohad eriliseks, kuna ei ole aja jooksul suudetud välja pakkuda paremat/paremaid alternatiivi(e) maapiirkonna noorte kokkusaamiskohtade loomiseks, mis kiiged täielikult välja tõrjuks. Viimane toetab omakorda kiigekoha traditsioonilisust.

Teine tegur kiigekohtade säilimisel seisneb kasutuse aastaajalisuses – kiikumiseks sobib ilmastikuolude tõttu peamiselt suvi. Pika talve järel kevade ja kiigeaja ootamine on samuti põhjus, miks noored kiikumist jätkuvalt hindavad. Seega on kevade erilisuses põhjamaal elavate inimeste jaoks ilmselt oma täiendav tähendus.

Kokkuvõtvalt võib väita, et kiigekohad mängivad jätkuvalt eestlaste jaoks olulist rolli, mille osatähtsus formatsioonivahetusel 1990ndate alguses küll vähenes, kuid praeguse kodukandiliikumise ja turismitalude tekkega on taastanud oma osa traditsioonilises kultuurmaastikus. Traditsioonilisus aga aitab säilitada kultuurilist mitmekesisust, mis tagab kultuurmaastiku parema kvaliteedi ning sellega maastikku tarvitavatele inimestele kvaliteetsema elu.

SWING PLACES IN ESTONIAN LANDSCAPES

SUMMARY

The *MSc*-thesis addresses the swing places in Estonian landscapes. Swing is a wooden instrument today used mostly for entertainment, moving back and forward (illustrative name – “seesaw”) that usually creates a meaningful place around it. Typical village swing is big enough for 4-6 adults for collective use. The swing place surrounding the swing contains usually also fire place, seats, tables and dance area. Swing places have existed in Estonia for hundreds of years, had some sacral meaning and during the recent centuries are used as entertainment places.

One could ask about the reasons keeping the phenomena – a tiny element in landscape, alive. The paper concentrates on the processes taking place in traditional swing places mainly determined by the impact of socio-economic issues. Also, the expected natural prerequisites for formation of swing places were searched and the seasonal use of the traditional places (not officially protected) addressed. The thesis includes a published paper titled “Harmonic landscape” upon meanings of landscape as an addendum.

The first two chapters give a general theoretical background of understanding the place in human geography and characteristics for describing place as a part of landscape with concentrated meaning. Also, the concepts of reading the landscape (form, function context and processes,) which can change the meanings of places, are discussed.

The next chapter gives historical overview of swing places according to the concepts of form, function, and context, and their impact to meaning, needed for understanding the processes taking place nowadays.

The empirical material for the thesis is collected from 15 research areas, based on administrative distribution (one typical parish from each of the Estonia’s counties). To get the answers to the questions put before the research, two methodical approaches were used – participant observation and questionnaire. Following the structure of participant observation, background information was collected from employees of local municipalities and based on that information and other hints available it was attempted to find as many village swings as possible in test areas. All together 76 swing places were studied, 10 swings of them were demolished, 3 were unavailable for research for different reasons.

To get to know people’s opinion, students aged between 13 and 18 were questioned in all test areas (n=520) as the main potential swingers. The questionnaire focused on understanding, what does the swing mean for nowadays youth and is this landscape element still important for them. Answers to the questionnaire were grouped according to content analysis and analyzed..

On the basis of the results there is no clear general rule for swing location. If possible, hilly, partly closed areas with some kind of water body near swing place are preferred as the natural conditions but the natural conditions do not determine fully the swing place setting. Important role is also played by social factors as determinants. As a result of research it is possible to affirm that after land reform and change of socio-economic formation at the end of the 1980ies people started to build up the swings generally in more attractive areas as hilly places, natural and national parks, islands etc because people saw an additional attraction for tourists in swings, meaning additional income.

It also came out that after formation change, the amount of swings has diminished. The opposite opinion was given by respondents, who still valued swing places and added meanings to them. It came out that in swing places some kind of internal opposite actions take place resulting in new form, function and meaning of the place but still keeping it

“working”. In Estonia there are opposite reactions to tourist farms and movement of Estonian villages and small towns. As swings are an important part of village social life, attention has been paid to them.

There are two main reasons, which keep swings “alive”. Firstly, the place is used to cover the basic need of teenagers – to meet each other, because the groups of mates influence and shape formation of the sexual identity. Two thirds of respondents still value swing place as an opportunity for spending time. Because of that swing places have become special-places as there is not enough good alternative to meet each other in the countryside. The fact that no absolute alternative has been found during two and more hundred years, makes swing places traditional.

The other reason preserving the swings is seasonality. As the summer is the main period for swinging, people do not get bored from swings and after “winter holidays” it is good to go out to swing. Probably the spring is also specially valued by the people of northern countries.

For conclusions it is possible to say, that swing places are still important for Estonians. Because of the tourist farms, natural parks, movement of Estonian villages and small towns the swing places have been almost restored in Estonian cultural landscape. The latter is important for cultural diversity as a significant component for landscape quality of Estonians.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Aleksejenko, E. A. 1970.** = Алексеенко Е. А. Этнографические элементы в кетском фольклоре. *Фолклор и этнография: Обряды и обрядовый фольклор*. Ленинград: Наука. Lk 27-33.
- Ahas, R. 2001.** Eesti taimefenoloogiline kalender. Toim. Ahas, R. raamatus *Eesti looduse kalender. Publicationes Instituti Geographici Universitatis Tartuensis 90*. Tartu. Lk 82-110.
- Antrop, M. 2000.** Background concepts for integrated landscape analysis. *Agriculture, Ecosystems and Environment 77*. Lk 17-28.
- Antrop, M. 1997.** The concept of traditional landscapes as a base for landscape evaluation and planning. The example of Flanders Region. *Landscape and Urban Planning 38*. Lk 105-117.
- Alumäe, H. 2001.** *Kohalike elanike maastikueelistused*. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli geograafia instituudis.
- Appleton, J. 1996.** *The experience of landscape*. John Wiley & Sons. Chichester. New York, Brisbane, Toronto, Singapur.
- Barkalaja, A. 2002.** Lühike kiikumise õpetus. *Õpetajate leht nr 19*. 10.05.2002.
- Borev, J. 1976.** *Esteetika*. Eesti Raamat. Tallinn.
- Bourassa, S. C. 1991.** *The Aesthetics of Landscape*. Belhaven Press. London. New York.
- Bruse-Mitford, M. 1997.** *Kogu maailma märgid ja sümbolid*. Varrak. Tallinn.
- Butterworth, G., Harris, M. 2002.** *Arengusühholoogia alused*. Tartu Ülikooli Kirjastus. Tartu.
- Buttimer, A. 1993.** *Geography and the Human spirit*. The John Hopkins University Press. Baltimore, London.
- Cambridge sõnaraamat** http://dictionary.cambridge.org/define.asp?key=habitu*1+0
10.05.2004
- Chandler, D. 1995.** *Semiotics for Beginners*. 07.07.2004
<http://www.aber.ac.uk/media/Documents/S4B/semiotic.html>
- Cobley, P., Jansz, L. 2002.** *Juhatus semiootikasse*. Koge ja Balti Raamat. Tallinn.
- Cohen, A. P. 1989.** *The symbolic construction of community*. Routledge. London.
- Cosgrove, D. 1984.** *Social Formation and symbolic landscape*. The University of Wisconsin press. Madison.
- Crang, M. 1998.** *Cultural geography*. London. New York. Routledge.
- Delfi portaal.** *Euroinspektorid kiikede kallal*. 30.07.2004.
<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=4995106&categoryID=124&ndate=1043100000>
- De Oliver, 1996.** Historical preservation and identity: the Alamo and thre production of a consumer landscape. *Antipode 28 (1)*. Lk 1-23.
- Denzin, N. K. 1989.** *The research act (3rd edition)*. Englewood Cliffs, NJ. Prentice-Hall.
- Eesti Kiikingi Liit** <http://www.kiiking.ee/> 25.03. 2004.

- Eesti Külade ja Väikelinnade Liikumine Kodukant** <http://www.kodukant.ee> 30.07.2004.
- Eesti Maaelu Harta** <http://www.lepe.ee/739> Ühiskondliku Leppe Sihtasutus. Tallinn. 02.05.2004.
- Eesti Ökoturismi Ühendus** <http://www.ecotourism.ee/?lk=lingid&id=100&uid=34> 30.07.2004.
- Eisen, M. J. 2000.** *Esivanemate ohverdamised*. Mats. Tallinn.
- Eliade, M. 1959.** *The sacred and profane. The nature of religion*. San Diego. New York. London.
- Eliade, M. 1992.** Sakraalne ja profaanne. Religiooni olemus. *Vikerkaar* 4. Lk 52-53.
- ENE 1989.** Eesti Entsüklopeedia Kirjastus. Tallinn.
- Flick, U. 1998.** *An introduction to qualitative research*. SAGE Publications. London. Tousand Oaks. New Delhi.
- Future Designs & the Estonian Tourist Board/Enterprise Estonia. 2002.** *Explore Estonia*.
- Hiimäe, M. 2000.** *Mordva rahvakalender*. <http://haldjas.folklore.ee/rl/folkte/sugri/-mordva/rk/liha.htm> (25. 03. 2004). Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna meedia- ja rahvausundi töörühm & Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv & Eesti Rahva Muuseum & Tartu Ülikooli Paul Ariste Soome-Ugri Põlisrahvaste Keskus.
- Hiimäe, M. 1986.** Aastajaotustähistest eestlaste rahvakalendris. *Keel ja Kirjandus*. Lk. 90-96.
- Hiimäe, M. 1981.** *Eesti Rahvakalender II*. Eesti Raamat. Tallinn.
- Honko, L., Pentikäinen, J. 1997.** *Kultuuriantropoloogia*. Tuum. Tallinn.
- Husserl, E. 1962.** *Ideas: General introduction to pure phenomenology*. Collier-MacMillan Ltd. London.
- Jauhiainen, J. S. 2004.** *Ühiskonnageograafia teoreetilised lähtekohad*. Loengukonspekt. Tartu.
- Kaika Maanaiste Selts. 1997.** *Kiigering*. <http://www.kaikakant.ee/kms32.html> 04.07.2004.
- Kalk, Ü. 1981.** *Kiikumine kui rahva lõbustus*. Kursusetöö. Käsikiri Eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedris. Tartu.
- Kaplan, S. 1988.** Perception and landscape. In Nasar, J. L.(eds), *Environmental Aesthetics – theory, research and applications*. Cambridge University Press. USA
- Kasepalu, A. 1991.** *Mis peremees võtab, selle mets jätab – maa kasutamine Eesti külas*. Eesti Teaduste Akadeemia Majanduse Instituut. Tallinn.
- Katus, K. 1989.** *Rahvastiku-uuringud. Eesti demograafilise areng läbi sajandite. RU seeria B No. 9*. Eesti Kõrgkoolidevaheline Demouuringute Keskus.
- Kaur, E. 2001:** *Perceptual landscapes. Public perspective on landscape values of Saaremaa*. Magistr töö käsikiri Tartu Ülikooli raamatukogus.
- Kohler, V. 2004.** Mänguväljakud kerkivad lõhkujate kiuste. *Postimees*. 14.05.2004.
- Kohler, V. 2004.** Kommentaar: Uus mänguväljak teeb nukraks. *Postimees*. 04.08.2004.

- Kollin, V. 2004.** Suuga tehti suuri linnu. *Eesti Ekspress*. 01.04.2004. <http://www.ekspress.ee/viewdoc/3392CF4180DBC0B8C2256E66002824F5> 05.04.2004.
- Kull, K. 2001.** Mis tähendab metsarahvas: looduse loodud eestlastest ja tema maastike keelest. Toim. Palang, H., Sooväli, H. raamatus *Maastik: loodus ja kultuur. Maastikukäsitlusi Eestis. Publicationes Instituti Geographici Universitatis Tartuensis 91*. Tartu.
- Kull, K. 2003.** Mis tähendab metsarahvas. *Estonian Culture 2*. <http://www.einst.ee/culture/> 11.07.2004.
- Kultuuriministeeriumi pressiteated. 2004.** *Kultuuripärand globaliseeruvus maailmas*. <http://www.kul.ee/index.php?news=252&path=0x5x124> 14.07.2004.
- Külvik, M. 2001.** Mida tahame maastikul kaitsta – seisundit või protsessi? Toim. Palang, H., Sooväli, H. raamatus *Maastik: loodus ja kultuur. Maastikukäsitlusi Eestis. Publicationes Instituti Geographici Universitatis Tartuensis 91*. Tartu. Lk. 105-107.
- Lang, V. 1999.** Kultuurimaastikku luues. Esse maastiku religioossusest ja sümboliseeritud korraldusest. *Eesti Arheoloogia Ajakiri 3*. Lk 63-85.
- Langinen, J. 1956.** *Kiik ja kiikumine*. Diplomitöö. Käsikiri TÜ Eesti Kirjanduse ja Rahvaluule kateedris.
- Leemets, T., Mäearu, S., Raadik, M., Erelt, T. 1999.** Toim. Erelt, T. raamatus *Eesti keele sõnaraamat*. Eesti Keele Instituut. Tallinn.
- Leetsar, J. 1999.** *Ühistegevuse areng ja perioodid Eestis. Konspektiivne ülevaade II vihik*. Eesti Ühistegelise Liit. http://www.ai.ee/~yhistegeline/Informatsioon/Yhistegevus_-Iiosa.pdf 04.04.2004.
- Lillak, R. 2003.** *Eesti põllumajanduse ajalugu*. Tartu. Eesti Põllumajandusülikool.
- Loorits, O. 1998.** *Liivi rahva usund I-III*. Mit enim referat: der volksglaube der liven. Eesti Keele Instituudi rahvausundi töörühma väljaanne. AS Võru Täht. Tartu.
- Marksoo, A., Palang, H. 1998.** XXVII rahvusvaheline geograafiakongress Haagis. *Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 31*. Teaduste Akadeemia Kirjastus. Tallinn. Lk 158-176.
- Maslow, 1970.** *Motivation and personality*. Harper & Row. New York.
- Merenäkk, T. 2000.** Saabuv sajand ja Eesti biofilosoofia. Koost Maran, T., Tüür, K. raamatus *Tekst ja loodus*. Eesti Kirjanduse Selts. Tartu. Lk 29-39.
- Mänd, R. 1998.** *Elukunstnikud. Teejuht käitumise ökoloogiasse*. Huma. Tallinn.
- Olwig, K. 2004.** Liminality, seasonality and Landscape. *Landscape Research*. [In press].
- Olwig, K. 2004.** "This is not a landscape": circulating reference and land shaping. In: Palang, H., Sooväli, H., Antrop, M., Setten, G. (eds), *European rural landscapes: persistence and change in a globalising environment*. Kluwer Academic Publishers. Dordrecht, Boston, London. Lk 41-65.
- Palang, H. 1993.** *Mentaalsed maastikud, nende kujunemine ja sõltuvus looduslikest teguritest*. Diplomitöö. Käsikiri TÜ geograafia instituudis.
- Palang, H., Alumäe, H., Mander, Ü. 2000.** Holistic aspects in landscape development: a scenario approach. *Landscape and Urban Planning 50*. Elsevier. Lk 85-94.

- Palang, H., Mander, Ü. 2000.** Maastikumuutused Eestis. Toim. Frey, T. raamatus *Kaasaegse ökoloogia probleemid VIII: Loodusteaduslikud ülevaated Eesti Maa Päeval*. Eesti VIII Ökoloogiakonverentsi lühiartiklid. Lk 169-179.
- Panksepp, J. 1998.** *Affective Neuroscience. The foundations of human and animal emotions*. Oxford University Press. New York. Oxford.
- Peil, T. 1999a.** Settlement history and cultural landscapes on Osmussaar. *Estonia Maritima 4*. Publication of the West-Estonian Archipelago Biosphere Reserve. Tallinna Raamatutrükikoda. Tallinn. Lk 5-38.
- Peil, T. 1999b.** *Islescapes. Estonian small islands and islanders through three centuries*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Human Geography 8. Doctoral dissertation for the degree of doctor of Philosophy in Human geography at Stockholm University. Almqvist & Wiksell International. Stockholm – Sweden.
- Peil, T. 2001.** Maastike keskel. Toim. Palang, H., Sooväli, H. raamatus *Maastik: loodus ja kultuur. Maastikukäsitlusi Eestis. Publicationes Instituti Geographici Universitatis Tartuensis 91*. Tartu. Lk 57-67.
- Printsmann, A. 2002.** *Maastikuilme ja asustumusstri seosed Helme näitel*. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikoolis geograafia instituudis.
- Printsmann, A., Pungas, P. 2003.** Harmooniline maastik. Koost. Vissak, P. *Harmonia võimalikkus süsteemis – inimene-keskkond-ühiskond*. AS Ülo Siinmaa Grupp. Tallinn. Lk 113-120.
- Pullerits, P. 2003.** Parimad talud puhkuseks. *Postimees*. Arter. 24.05.2003.
- Pungas, P. 2001.** *Teemaplaneering "Väärtuslikud maastikud": maakondlikud lahendused*. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli geograafia instituudis.
- Põllumajandusministeerium. Mis on SAPARD?**
http://www.pria.ee/SAPARD/Est/index_uus.htm 30.07.2004.
- Raukas, A. 1995.** *Eesti loodus*. Valgus ja Eesti Entsüklopeediakirjastus. Tallinn.
- Regio Eesti Teede Atlas vol 8. 2004/2005.** Print Best Trükikoda.
- Relph, E. 1974.** *Place and placelessness*. Page Bros (Norwich) Limited. London.
- Rommel, M-A. 1998.** *Hiie ase*. Eesti Kirjandusmuuseum. Võru Täht. Võru.
- Riigi Teataja 1940.** Nt 77. Art. 744.
- Ränk, G. 2000.** Rahvuslik kultuur väikerahva olemise alusena.. Koost. Runnel, P. raamatus *Müüt ja ajalugu*. Ilmamaa. Tartu. Lk 30-36.
- Räng, G. 1996.** *Vana-Eesti rahvas ja kultuur*. Ilmamaa. Tartu.
- Samuels, M. 1971.** *Science and geography: An existential appraisal*. Ph.D. diss., Department of Geography, University of Washington. Seattle.
- Seamon, D. 1980.** *A geography of the lifeworld: Movement, rest and encounter*. Croom Helm. London.
- Semm, K. 2004.** *Elumustrid Setu kultuurmaastikus 20. sajandil*. Bakalaureusetöö. Käsikiri TÜ geograafia instituudis.
- Soini, K. 2004.** Between insideness and outsideness – studying local's perceptions of landscape. In: Palang, H., Sooväli, H., Antrop, M. & Setten, G. (eds), *"European rural landscapes: persistence and change in a globalising environment"*. Kluwer. Dordrecht. Boston. London.

- Stefanovic, I. L. 1998.** Phenomenological encounters with place: Cavtat to square one. *Journal of Environmental Psychology* 18. Academic Press. Lk 31-44.
- Zvelebil, M. 2000.** Enculturation of Mesolithic landscapes. *Conference materials from The Mesolithic in Europe*. <http://www.arkeologi.uu.se/meso2000/zvelebil.htm> 30.07.2004.
- Talve, I. 1961.** *Keinu ja keinuminen Suomessa*. Scripta Ethnologica 11. Turun Yliopiston Kansantieteen Laiduksen Julkaisuja. Turku.
- Tammaru, T. 2001.** Linnastumine ja linnade kasv Eestis nõukogude aastatel. *Disserationes Geographicae Universitatis Tartuensis* 13. Käsikiri TÜ geograafia instituudis. Tartu.
- Tampere, H. 1956.** Mõningaid fakte eestlaste etnilise ajaloo küsimusi suulise rahvaloomingu valgusel. Toim. Moora, H. raamatus *Eesti rahva etnilisest ajaloost*. Eesti Riiklik Kirjastus. Tallinn.
- Tihase, K. 1974.** *Eesti talurahva arhitektuur*. Kunst. Tallinn.
- Tiks, M. 2003.** Riigi jõulukingitus. *Postimees*. 29.12.2003.
- Troska, G. 1974.** *Põhja-Eesti külad XIX sajandil*. Väitekiri ajalookandidaadi kraadi taotlemiseks. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut.
- Tilley, C. 1994.** *A phenomenology of landscape: places, paths and monuments*. Berg Publishers. USA.
- Topoleva, N. 2003.** Jaaniussikesed kiigeplatsil. *Puhja valla leht* 7(73).
- Tuan, Y.-F. 1971.** Geography, phenomenology, and the study of human nature. *Canadian Geographer* 15. Lk 181-92.
- Tuan, Y.-F. 1974a.** Space and place: humanistic perspective. In *Progress in Geography* 6. Lk 233-246.
- Tuan, Y.-F. 1974b.** *Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes and Values*.
- Turb, M., Evestus, T. 2002.** *Pühajärve matkarada*. Otepää Loodusparki tutvustav voldik. Trükikoda Alfaprint. Tartu.
- Turner, V. 1974.** *Dramas, Fields and metaphors: Symbolic Action in Human Society*. Cornell University Press. Ithica.
- Turner, V. 1969.** *The ritual process. Structure and anti-structure*. Aldine. New York.
- Uibo, M. 1981.** *Kiikumine kui rahva lõbustus*. Kursusetöö. Käsikiri Eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedris. Tartu.
- UNO.EE portaal.** *Aegviidus kukkus kiik koos peolistega kokku*. 30.07.2004. <http://www.uno.ee/news/story/22179/>
- Vahtrre, L. 1991.** *Eestlase aeg*. Uurimus eesti rahvapärase ajaarvamise ajaloost. Eesti Teaduste Akadeemia. Ajaloo instituut.
- Valk, H. 1996.** Aegadest ja ajatunnetusest Setomaal. – Palve, vanapatt ja pihlakas. Setomaa 1994. a. Toim. Valk H. Västriik E. raamatus *Kogumisretke tulemusi. Vanavaravedaja* 4. Tartu. Lk 59-91.
- Vander, A. J., Sherman, J. H., Luciano, S. D.** *Human psychology – the mechanisms of body function*. McGraw-Hill Publishing Company.
- Vissel, A. 2003.** Eestlaste kiigekultuur enne ja nüüd. *E-ajakirjas Mäetagused* 21. 15.03.2004. <http://www.folklore.ee/tagused/eelmine.htm>

Widgren, M. 2004. Can landscapes be read? In: Palang, H., Sooväli, H., Antrop, M. & Setten, G. (eds), “*European rural landscapes: persistence and change in a globalising environment*”. Kluver. Dordrecht. Boston. London. Lk 455-466.

Wikipedia entsüklopeedia *Phenomenology*. 06.06.2004.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Phenomenology>.

Wikipedia entsüklopeedia *Dopamine* 30.07.2004.

http://en.wikipedia.org/wiki/Dopamine#Role_in_Pleasure_and_Motivation

Õunapuu, P. 1992. Skandinaavia mõjud Eesti rannikuala talumööblile. Peatoim. Pärdi, H. raamatus *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat 39*. Tartu. Eesti Rahva Muuseum. Lk 62-71.

Arhiivimaterjalid:

E 76804 (1)

ERA 137, 130/1 (57) < Kullamaa, Vaikna v. Kullama k. Koolma-Uuetoa t *A. Samet*.

ERA II 83, 219(2)<Urvaste v. ja khk. *Anna Jeret*.

ERA II 113, 316/7 (56) < Saarde J. P. Söggel 1932.

ERA II 125, 436 (16) < Iisaku, Mäetaguse v. Sõrumäe k, Veski t.

ERA II 149, 135/6 < Laiuse < Torma F. Eichenbaum 1937

ERA II 161, 72/3 (5) < Kuusalu khk, Kõnnu v., < Pärispää R. *Põldmäe 1937*

ERA II 161, 180/1 (8)

ERA II 192, 341/2 (7) < Jüri, Rae v. Vaskjala k. R. Põldmäe (1938)

KKI 3, 234 (50) < Muhu, Koguva k, Mihkel Schumel, 85 a. Riina Schuume, 52 a R. *Viidalepp (1947)*

KKI 12, 14 (4) (1950)

KKI 12, 18/9 (2) < Mär. Päärdu, Põldre t. Mari Vokk, Ü. Tedre (1950)

RKM II 144, 403 (8) < Viljandi raj. Kärstna khk, Põrga küla (Helme) H. kokamägi < August Arvisto , 63 a (1962)

RKM II 146, 27(30) < Kohtla-Järve piirkond, Kohtla, Vitsiku k [Jõhvi] – E. Mets < Voldemar Vahemaa, 67 a. (1961-1962)

RKM II 146, 163/6(1) < Kiviõli < Errav. Kaunurme k. [Lüg] – M. Kaasik < Gustav Hallisto, s 1894 (1961-1962)

RKM II 330, 111 (12) < Simuna khk., Lasinurmek. – E. Liiv < Alma Veelmaa, s. 1901 (1978)

RKM II 330, 277 (5) < Simuna khk. Rohu k. E. Tampere < Hilda Sepp, 80 a (1978)

RKM II 369, 316 Endel Fuchs, s.1921.

RKM II 412, 53(4)< Puhja] Vara. *E. Tampere* Salme Ets 71 a ja Gerhard Ets 75 a. (1988)

Joonised:

Joonis 1. Theodor Gehlhaar (1840). *Kiikujad*. KM G 2918.

Joonis 6. Mordva ANSV, Kovõlkino raj., Mordovsie Avgurõ k. **Karm, J. 1985** (Fk 2131:26) Eesti Kirjandusmuuseum.

Suulised andmed:

Karjus, I., Karjus, A., Roose, C, Drinkan, J. 2003. Antsla vallast Karula külast.

Laianõmme talu perenaine, Paemurd, E. 2003. Jõelähtme vallast.

Paemurd, E. 2003. Jõelähtme vallast Ihasalu külast.

Anonüümne meesterahvas. 2003. Kohila vallast.

Priks, E. 2003. Mooste vallast.

LISAD

LISA 1. Kiigeplatsi inventeerimisleht

- VALD.....
- KÜLA.....
- Kiigeplatsi nimetus (kui on olemas)
1. Geograafiline asukoht kaardil.....
 2. Kiige **seisund** (terve või katki)
 3. Kiige **vanus**
 4. **Mitme** inimese kiik (konstruktsioon).....
 5. **Kiigeplats:** 1.Vana 2.Uus 3.“Taasavastatud” vana 4. Muu variant.....
 6. **Looduselemendid kiigeplatsil:**
Reljeefsus (nõlva ekspositsioon, kalle).....
.....
Veekogude kirjeldus (ujumisvõimalus)

.....

Taimestik (puude nimetused).....

T. tihedus, paigutus (tehis, looduslik?).....

.....

Esteetika (vaatelisus, avatus, hooldatus – püगतud ja kes jne)

.....

 - 7. **Tehiselemendid kiigeplatsil:**
Lõkkease
 - Istepingid**
 - Tantsuplats**
 - Laululava**
 - Prügikastid**
 - Telkimisvõimalus**
 - Teadetetahtel, informatsioon ümbruse kohta**
 - Juurdepääsetavus kiigeplatsile**
 - Lähedalasuvate hoonete kirjeldus**
 - Kiigeplatsi kasutusvõimaluse talvel?**
7. **Üldine hinnang kiigeplatsi korrashoiule:**
Vedelev praht
Lagunevad hooned
Mahajäetud või kasutatav paik
8. Ilmakaarte järgi orienteeritus ning vähemalt ühe **foto** tegemine
9. Pöördel **skeem kiigeplatsis** ning võimalik **folkloori kirjeldus** (kas intervjuud, legendid, kombes jm)

LISA 2. Ankeedi saateleht

Tere,

Minu nimi on Piret Pungas ning olen Tartu Ülikooli inimgeograafiamagistrand.

Minu uurimisteenaks on külakiige perspektiiv Eestis kui osa traditsioonilisest eesti kultuurist ning maastikust. Minu magistritöö peaks andma piisavalt representatiivse ülevaate külakiikede tegelikust olukorrast ja tähendusest tänapäeva inimesele – viimane peaks omakorda selgitama, kas selline eesti rahva jaoks oluline kevadine ja suvine meelelahutus jääb, kaob või säilib muundunud kujul (nt vaid turistidele orienteerituna). Ühtlasi püüan teada saada (väheste?) olemasolevate kiigeplatside “kohafenomeni” st kuidas ja miks tekivad sellised kohad ja miks nad ära ei kao.

Küsitluse abil soovin teada saada, milline on inimeste tegelik suhtumine traditsioonilisse meelelahutuskombestikku (kiige näitel) ning millist rolli näevad tänapäeva noored külakiigel hetkel ning lähitulevikus.

Töö teine osa keskendub kiigeplatside kaardistamisele ning nende kirjeldusele (nt miks ja millised elemendid on traditsioonilisel meelelahutuskohal peale kiige veel olulised, kas on regionaalseid erinevusi jne).

Saadud materjal on väärtuslikuks andmeallikaks, sest nii kiikesid kui kiigeplatse on Kirjandusmuuseumist saadud andmete põhjal vähe uuritud ning igasugune teave on väga vajalik (nii kirjeldav kui analüüsiv). Kogutud materjalid kavatsen anda Eesti Kirjandusmuuseumile arhiveerimiseks ning edaspidiseks kasutamiseks.

Oleksin väga tänulik kui leiaksite küsitluse läbiviimiseks sobiva aja novembrikuu jooksul ja nagu Teiega juba telefoni teel kokku leppisin, soovin teada 8. ja 11. klassi õpilaste arvamust.

Teid koostöö eest ette tänades ja kõike head soovides,

Piret Pungas

E-mail: vangogh@ut.ee

Aadress: Vanemuise 46 Tartu linn 51014

Telefon: 07 375 076

Faks: 07 375 825

LISA 3. Uurimistöös kasutatud ankeet (pilootversioon)

Vald.....

Küla.....

Klass..... Vanus..... Sugu M N

1. Mõni aeg tagasi käis elav arutelu Eesti märgi üle. Mis asi on Teie arvates õigeks Eesti märgiks?

.....
.....
.....

-
2. Mida tähendab Teie jaoks sõnapaar “külapidu” või “rahvuslik pidu”?

.....
.....

3. Kas Teie kodukohas on olemas külapeoplats?

JAH EI

4. Kui on, siis kuidas seda kutsutakse, on tal mingi nimi?

.....

5. Kas Te teate, millal ja kus mingid rahvuslikud peod toimuvad?

JAH EI

6. Kui teate, siis kus kohast Te selle kohta informatsiooni saate?

A. Koolist B. Kodust C. Ajalehest D. Internetist E. Raamatukogust F. Kusagilt mujalt

7. Kui tihti Te külapeol käite?

A. Alati (siis kui peoplatsil midagi toimub) **B.** Nädalavahetustel **C.** Korra paari nädala jooksul (nt välikontserdid) **D.** Korra kuus (nt jaanipäeval) **E.** Muu variant.....

8. Palun kirjeldage seda ümbrust, kus peoplats paikneb. Tõmmake ring ümber KÕIGILE SOBIVATELE sõnadele.

A. Mõisapark **B.** Mäenõlv **C.** Kungas **D.** Metsalagendik küla lähedal **E.** Puudesalu **F.** Mere kallas **G.** Jõe/tiigi/järve kallas **H.** Külavainu **I.** Kõrtsi/baari lähedus **J.** Kultuurimaja lähedal **K.** Muu variant ja/või täiendav iseloomustus

9. Loetlege erinevaid elemente/asju/tegevusi, mis peaks Teie arvates ühel tõelisel külapeol kindlasti olema olema.

A. Lõkkeplats B. Tantsuplats C. Kiik D. Istepingid E. Rahvariided
F. Ansambel (Näited.....)
G. Söök (Näited.....)
H. Jook (Näited.....)
I. Muu variant.....

LISA 3 järg. Uurimistöös kasutatud ankeet (pilootversioon)

10. Kas Te teate oma kodukohas mõnda külakiike? (jah-vastuse korral jätkke 11. küsimus vahele)

JAH EI

11. Kui Te oma kodukohas külakiige olemasolust midagi ei tea, siis kas olete mujal Eestis kusagil kiikumas käinud või kiike märganud? Kohanimi

Järgmistele küsimustele vastake 11. küsimuse vastuse põhjal.

12. Kirjeldage, kus kohas kiik paikneb.

A. Samas kohas, kus küla peoplatski B. Mõni muu variant.....

13. Kui teate kiige asukohta, siis kas olete seal käinud kunagi kiikumas?

JAH EI

14. Kui jah, siis kui sageli Te kiikumas käite?.....

15. Juhul kui käite kiikumas, siis täpsustage, miks Te seda teete?

A. Meeldib lihtsalt kiikuda B. Hea võimalus olla koos sõpradega C. Meeldivad traditsioonilised meelahutused D. Mõni muu põhjus.....

16. Millised suuremad hooned/ehitised paiknevad kiige/kiigeplatsi läheduses?

A. Kultuurimaja B. Vallamaja C. Kool D. Kõrts/baar E. Laululava F. Mõis (mõisavaremed) G. Tööstushooned H. Ei paikne ühtegi suuremat hoonet I. Mõni muu variant

17. Kirjeldage, kes on peamised kiikujad.

A. Noored B. Vanad C. Turistid C. Kohalikud E. Mehed F. Naised G. Mõni muu variant.

18. Kas Teie külas, asulas, linnas on mingeid kiikumiseiga seotud traditsioone, kombeid, ütlushi? Kui on, siis andke nendest lühiülevaade.

.....
.....

19. Kas Te teada, mis asi on kiiking? Kui teate, siis palun selgitage.

.....
.....

20. Eeldusel, et teate oma kodu läheduses mõnda kiigeplatsi, siis palun visandage see paberile, märkides juurde, mis midagi tähistab.

LISA 4. Uurimistöös kasutatud ankeet (põhiküsitlus)

Vald.....

Küla.....

Klass..... Vanus..... Sugu M N

1. Mõni aeg tagasi käis elav arutelu Eesti märgi üle. Mis asi on Teie arvates õigeks Eesti märgiks?

.....
.....

-
2. Mida tähendab Teie jaoks sõnapaar “külapidu” või “rahvuslik pidu”?

.....
.....

3. Kas Teie kodukohas on olemas külapeoplatz?

JAH EI

4. Kui on, siis kuidas seda kutsutakse, on tal mingi nimi?

.....

5. Kas Te teate, millal ja kus mingid rahvuslikud peod toimuvad?

JAH EI

6. Kui teate, siis kus kohast Te selle kohta informatsiooni saate?

A. **Koolist** B. **Kodust** C. **Ajalehest** D. **Internetist** E. **Raamatukogust** F. **Kusagilt mujalt**

7. Kui tihti Te külapeol käite?

A. Alati (siis kui peoplatsil midagi toimub) B. Nädalavahetustel C. Korra paari nädala jooksul (nt välikontserdid) D. Korra kuus (nt jaanipäeval) E. Muu variant.....

8. Palun kirjeldage seda ümbrust, kus peoplatz paikneb. Tõmmake ring ümber KÕIGILE SOBIVATELE sõnadele.

A. Mõisapark B. Mäenõlv C. Kungas D. Metsalagendik küla lähedal E. Puudesalu F. Mere kallas G. Jõe/tiigi/järve kallas H. Külavainu I. Kõrtsi/baari lähedus J. Kultuurimaja lähedal K. Muu variant ja/või täiendav iseloomustus

9. Loetlege erinevaid elemente/asju/tegevusi, mis peaks Teie arvates ühel tõelisel külapeol kindlasti olemas olema.

A. **Lõkkeplats** B. **Tantsuplatz** C. **Kiik** D. **Istepingid** E. **Rahvariided**

F. **Ansambel** (Näited.....)

G. **Söök** (Näited.....)

H. **Jook** (Näited.....)

I. **Muu variant**.....

10. Kas Te teate oma kodukohas mõnda külakiike? (jah-vastuse korral jätkke 11. küsimus vahele)

JAH EI

LISA 4 järg. Uurimistöös kasutatud ankeet (põhiküsitlus).

11. Kui Te oma kodukohas külakiige olemasolust midagi ei tea, siis kas olete mujal Eestis kusagil kiikumas käinud või kiike märganud? Kohanimi

Kui Teie kodukohas on kiik, siis järgmistele küsimustele vastake 10. küsimuse põhjal. Kui Teie kodukohas ei ole kiike, siis vastake järgmistele küsimustele 11. küsimuse põhjal.

12. Kirjeldage, kus kohas kiik paikneb.

A. Samas kohas, kus küla peoplatski B. Mõni muu variant.....

13. Kui teate kiige asukohta, siis kas olete seal käinud kunagi kiikumas?

JAH EI

14. Kui jah, siis kui sageli Te kiikumas käite?.....

15. Juhul kui käite kiikumas, siis täpsustage, miks Te seda teete?

A. Meeldib lihtsalt kiikuda B. Hea võimalus olla koos sõpradega C. Meeldivad traditsioonilised meelalutused D. Mõni muu põhjus.....

16. Kas olete kiikunud talvisel ajal?

JAH EI

17. Põhjendage, miks Te ei ole/olete talvel kiikunud.

.....
.....

18. Kas talvel on kiigeplatsil midagi teha?

.....
.....

19. Kas kiigeplatsi juures paikneb mõnd talvise tegevusega seotud objekti?

A. Suusamägi B. Kelgumägi C. Uisutamispplats D. Koht lumesõja pidamiseks E. Muu variant.....

20. Millised suuremad hooned/ehitised paiknevad kiige/kiigeplatsi läheduses?

A. Kultuurimaja B. Vallamaja C. Kool D. Kõrts/baar E. Laululava F. Mõis (mõisavaremed) G. Tööstushooned H. Ei paikne ühtegi suuremat hoonet I. Mõni muu variant

21. Kas kiigeplatsi ja kiike on vaja?

JAH EI

22. Põhjendage, miks kiike ja kiigeplatsi on vaja või ei ole vaja.

.....

23. Kas Teie külas, asulas, linnas on mingeid kiikumise seotud traditsioone, kombeid, ütlusi jne? Kui on, siis andke palun nendest lühiülevaade.

.....

24. Mis Te arvate, kas kiiged jäävad Eestisse alles ja kui kauaks? Põhjendage oma vastust.....

LISA 5